

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

δεκαπενθήμερος

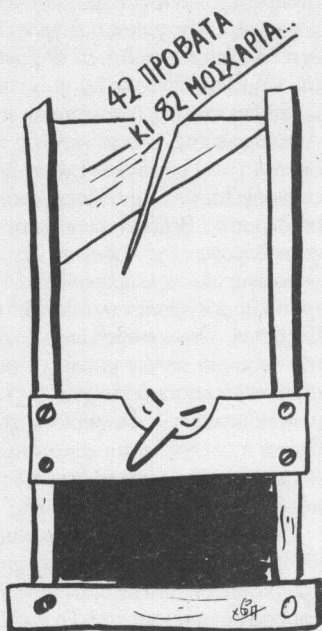

Παρασκευή 19 Μαΐου 1995 • τεύχος 5 • δρχ. 500

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Δεκαπενθήμερος
Παρασκευή 19 Μαΐου 1995
τεύχος 5, τιμή 500 δραχ.

Χρήστος Πικριδής

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού έτησια (26 τεύχ.) 10.000 δραχ.
Εσωτερικού έξιμ. (13 τεύχ.) 5.000 δραχ.
Ευρώπης έτησια 13.000 δραχ.
Άλλες χώρες έτησια 15.000 δραχ.
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ-ΤΡΑΠΕΖΕΣ 20.000 δραχ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης
Κέκροπος 2, Άθήνα 105 58
Τηλ. 3239645 • FAX 3227706
Εκτύπωση: Άφοι Χρυσοχοΰ,
Στυμφαλίας 8,
Περιστέρι, τηλ. 5719937

ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ: Γράφουν οι: Δ. Δημητρόπουλος, Β. Κιντή, Γ. Καρράς, Στρ Μπουρνάζος, Στ. Λιβαδάς, Ά. Πανταζόπουλος, Γ. Μαργαρίτης

ΚΩΣΤΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, Χορός ήμπαρθένων	11
Τ. ΚΑΤΕΡΙΝΗ, ΣΤ. ΜΠΟΥΡΝΑΖΟΣ, Στά στροφυλίσματα της ιστορίας	12
ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΛΕΦΑΝΤΗΣ, Ό ταχυδρομος πέθανε	13
ΔΑΜΙΑΝΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ό Πλεύρης, ή Μαύρη Τρύπα, ό Κόλ και ή ήττα του αντιφασισμού .	14
ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΑΡΙΔΗΣ, Η σφαγή των προβάτων	16
ΠΕΤΡΟΣ ΛΙΝΑΡΔΟΣ-ΡΥΛΜΟΝ, Προϋποθέσεις της μείωσης του χρόνου εργασίας	18
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΑΚΗΣ, Αναδρομή στο φορολογικό ζήτημα	20
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Ό Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος πενήντα χρόνια από τό τέλος της ευρωπαϊκής έκδοχής του	24
ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΛΕΦΑΝΤΗΣ, Ό δεύτερος Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τέλειωσε	28
ΛΗΔΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ, Ένα (νεο)δεξιό μανιφέστο για τή λήθη	31
ΝΙΚΟΣ ΠΡΟΚΟΒΑΣ, Γαλλία: Νίκη της Δεξιάς, νεκρός εις	32
ΠΑΝΑΓΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Παρίσι: τό μετρό, τό χρώμα και ή κατασκευή του κανονικού ανθρώπου .	35
ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΡΕΜΕΝΟΣ, Φιλοσοφικές άγγελίες έρωτικής απόγνωσης	38
ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΝΩΡΙΖΩ	
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΕΡΗΣ, Οί νεοελληνικές σπουδές στήν Ευρώπη	40
ΕΦΗ ΑΒΔΕΛΑ, Γυναίκες και ιστορία	42
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ-ΝΙΚΟΣ ΛΟΥΛΗΣ, Ουμπέρτο Σάμπα	46
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	50

Φωτογραφί τ έξωφύλλου: Η Άννα Φράνκ
Οί φωτογραφίες στις σελ. 19, 26-27, 33, 34, 49 είναι
του Ρομπέρ Ντουανό

Καί ξάφνου, ἕνας ἀπό τούς γνωστότερους δρόμους τῆς Ἀθήνας ἀπέκτησε πύλη. Μία μεταλλική κατασκευή σέ σχῆμα Π, βαμμένη μέ μπλέ καί κόκκινο χρώμα καί διακόσμηση μέ γιρλάντες καί λαμπιόνια, τοπο-

θετήθηκε στήν ἀρχή τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ, ὡς ἀναγκαῖο προφανῶς συμπλήρωμα τῶν τελευταίων κυκλοφοριακῶν ρυθμίσεων πού ἰσχύουν στήν περιοχή. Τί μπορεί ὅμως νά σημαίνει μιά ἀνοικτή πύλη στό κέντρο τῆς πόλης, μιά πύλη μάλιστα πού ἐνίοτε φρουρεῖται καί ἀπό ἕναν τροχονόμο; Τί θέλουν ἄραγε νά δείξουν οἱ ἐμπνευστές τῆς, ποιό εἶναι τό μήνυμα πού ἐκπέμπουν; Ἡ, μέ ἄλλα λόγια, πού μπορεί νά ὀδηγεῖ μιά τέτοια πύλη; Σέ μιά πιά ἀνθρώπινη πόλη πού ἤ ἔκτασή τῆς περιορίζεται στά λίγα, τάχα ἀπελευθερωμένα ἀπό τά αὐτοκίνητα τετραγωνικά; Στήν ὁδὸ τοῦ ἐμπορίου; Στήν ἐλεύθερη ζώνη τῶν συναλλαγῶν, τῶν συναντήσεων, τῶν ἀνέμελων σουλάτσων; Στή λεωφόρο τῶν μεγάλων ὁραμάτων; Στήν κόλαση; Στόν παράδεισο; Στό πουθενά;

Προσωπικά δέν ξέρω πού ὀδηγεῖ αὐτή ἡ πύλη. Εἶμαι ὅμως βέβαιος ὅτι ἐπάξια ἀναδεικνύει τά μέτρα πού ἀρτήθηκαν ἀπό τό ὑπουργεῖο ΠΕΧΩΔΕ. Μέτρα πιθανότατα πρὸς τή σωστή κατεύθυνση, ἀλλά στήν οὐσία ἀσήμαντα, ἂν συγκριθοῦν μέ τόν ὄγκο καί τήν ἔνταση τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει ἡ Ἀθήνα. Γύρω λοιπὸν ἀπὸ τά μέτρα αὐτά —οὐσιαστικά δηλαδή τῆ μερική ἀπαγόρευση τῆς κυκλοφορίας τῶν τροχοφόρων σέ πέντε-ἕξι δρόμους— στήθηκε ἕνα σκηνικό τοῦ παραλόγου. Μία τεράστια καί πολυέξοδη διήθη ἐνήμερωτική, στήν πραγματικότητα ὅμως διαφημιστική, καμπάνια, διαμάχες, δεσμεύσεις, ὑποσχέσεις καί παλιωνιδίες, δηλώσεις ἀμετροπεεῖς καί φαιδρές ἐξετέλισαν τή λειτουργία τῶν μέτρων καί ἀκύρωσαν τήν ὅποια ἀξία τους. Στό τέλος ἦρθε καί ἡ πύλη. Μιά πύλη δίχως θύρα, μιά πύλη μπᾶτε σκύλοι ἀλέστε δηλαδή, γιά νά σηματοδοτήσῃ τήν ἀστείότητα τῆς ἐλεύθερης νησίδας. Μιᾶς νησίδας σχεδὸν ἀναλόγου σημασίας μέ τίς ἀποπυρηνικοποιημένες περιοχές πού ἀναγόρευαν μέ τίς ἀποφάσεις τους καί μέ τίς πινακίδες πού ἀναρτοῦσαν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια κάποιοι δήμαρχοι τῆς Ἀττικῆς.

Δ. Δημητρόπουλος

Καθὼς παρακολουθοῦσα τίς ἀνταποκρίσεις τῶν εἰδήσεων στήν τηλεόραση γιά τόν μεγάλο σεισμό τῶν Γρεβενῶν, συνειδητοποίησα ὅτι παράλληλα μέ τό ἐνδιαφέρον γιά τήν εἶδηση καί τίς εἰκόνες πού τή συνό-

δευαν, παράλληλα μέ τά αἰσθήματα συμπάθειας πού μοῦ γεννήθηκαν γιά τούς ἀνθρώπους πού ἐπλήγησαν, ἀπολάμβανα κάτι. Ἦταν τά λόγια ὅσων ἀπαντοῦσαν στίς ἐρωτήσεις τῶν δημοσιογράφων. Ξέρω ὅτι εἶναι ὕβρις νά λές ὅτι ἀπολαμβάνεις κάτι πού συνάπτεται μέ τή δυστυχία τῶν συνανθρώπων σου. Ὅμως κάθε φορά πού συμβαίνει μιά θεομηγνία ἢ ἀκόμη καί ἕνα ἔγκλημα καί ἡ Ἀθήνα ὑποχρεοῦται διά τῆς τηλεόρασης νά ἐπισκεφθεῖ τήν ἐπαρχία γιά νά μάς μεταδώσει ἀπευθείας τά συμβάντα, δέν μπορείς νά μή γοητευθεῖς ἀπὸ τή γνησιότητα, τήν ἀπλότητα, τήν ἀκρίβεια, τή μεστότητα στήν ἔκφραση τῶν ἀνθρώπων πού μαρτυροῦν γιά ὅσα ἔγιναν. Κι αὐτό ὅταν μιλοῦν μέ τούς δικούς τους ὄρους, σέ τέτοιες ἔκτακτες καταστάσεις καί ὄχι ἀναλαμβάνοντας ἕναν ρόλο πού τούς ἐπιβάλλουν οἱ δημοσιογράφοι σέ στιγμμένες ἐκπομπές. Ἔχουν μιά ἡρεμία, μιά σοφία, μιά καρτερικότητα, μιά σιγουριά. Κάθε φορά πού τούς ἀκούω εἶναι σάν ν' ἀνοίγει ἕνα παράθυρο στά ψεύτικα καί τά φτηνά, τά εὐκόλα καί τά γυαλιστερά λόγια τῆς τηλεόρασης. Σάν νά παίρνεις μιά ἀνάσα, νά σπᾶς τό σελοφάν αὐτοῦ τοῦ αὐτιστικοῦ κόσμου τῶν μῆντια, νά ἀκουμπᾶς τό γῆινο, τό χειροποίητο, ὄχι τό πλαστικό. Καί δέν μιλάω βέβαια γιά παστοράλ ρομαντισμούς.

Βάσω Κιντῆ

ΣΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΛΟΓΟΣ Ἡ ΙΓΝΑΤΙΟΣ

νομή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Καμιά διακοσασία «πιστοί» νά δίνουν κάθε φορά μέ ἀποφασιστικότητα καί φανατισμό, ἐπιμονή, ἀφοσίωση καί αὐτοθυσία τῆ μάχη γιά τήν παραμονή στόν ἐπισκοπικό θρόνο τοῦ «δικοῦ» τοῦ Θεολόγου, ἀντί τοῦ ὑποψήφιου σφετεριστή, ὄργανοῦ τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας καί ἐκλεκτοῦ τῆς πολιτείας Ἱγνατίου.

Μέ τήν πίστη πῶς ἐκπληρώνουν θέλημα Θεοῦ στήν καρδιά, μέ τά ἀρμέ-κεριά (μπετόβεργες ἐπενδεδυμένες μέ κερί) στά χέρια καί μ' ἓνα πεντοχίλιario νά τοὺς μοιράζεται σέ κάθε κινητοποίησή τους στήν τσέπη, ἔμπρακτη ἀπόδειξη τῆς μεγαλοσύνης Του, ἀντιπαρατίθενται σέ ΜΑΤ, ἀστυνομία καί ρασοφόρους τῆς Ἱεραρχίας καί καταφέρνουν αὐτοί οἱ «φτωχοῦλῆδες τοῦ Θεοῦ» νά συντηροῦν τόν ἀγῶνα ἀμφίροπο, ἀβέβαιο τό τελικό ἀποτέλεσμα.

Κατάφεραν μάλιστα, 15 Μαΐου, ἡμέρα τοῦ πολιούχου Λαρίσης Ἁγίου Ἀχιλλείου, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως τῶν γνωστῶν εἰκόνων, νά ὑποχρεώσουν τόν Ἱγνάτιο σέ ὑποχώρηση καί νά ἱερουργήσει ὡς μητροπολίτης ὁ Θεολόγος.

Ἡ μάχη γίνεται μακροπρόθεσμα γιά τά ἱερά καί τά ὄσια, ἀλλά βραχυπρόθεσμα ὑπείσρχονται καί ὕλικοι παράγοντες, ὁ ἔλεγχος τῆς πλούσιας Μητρόπολης καί εἰδικότερα τοῦ χρυσορυχείου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῶν Τεμπῶν, μέ ἐκτιμώμενα περσινά καθαρά κέρδη περί τά ὀκτακόσια καί πλέον ἑκατομμύρια δραχμές. Λεφτά «μαῦρα», χωρίς ἀποδείξεις καί ἄνευ ὑποχρεώσεων κατάβολῆς ΦΠΑ.

Τό ἔλεγε, βλέπετε, ὁ μεγαλοδύναμος νά σκορπίσει πλούσια τά ἐλέη του στήν περιοχή. Φρόντισε νά προσφέρεται αὐτό τό σημειο τῆς ἡμορφῆς κοιλάδας γιά εὐγεστα καί εὐχάριστα «πακέτα πού ζητιοῦνται» στίς μέρες μας: εὐχάριστο διάλειμμα στόν ταξιδιώτῃ τῆς Ἐθνικῆς Ὀδοῦ καί σύντομη χωρίς ἰδιαίτερο κόπο καί μεγάλα ἐξόδα ἐκπλήρωση τῶν θρησκευτικῶν τοῦ ὑποχρεώσεων. Εὐχάριστο φολκλόρ περιβάλλον καί κουλέρ ἰσχυρὰ γιά ἓνα ἀξέχαστο γάμο ἢ ἀνεπανάληπτα βαφτίσια. Πολλές παραλλαγές τερπνοῦ μετά τοῦ ὠφελίμου καί μάλιστα σέ σωστῆς δοσολογίας. Κι ἐπειδὴ σπανίζουν στίς μέρες μας οἱ καλοί συνδυασμοί, ρεῖ ἀφθονός ὁ ὀβολός καί τό παγκάρι τῆς ἐκκλησίας ξεχειλίζει... Ἐπιχείρηση σίγουρη, ἀνθεκτική στό χρόνο καί ἀνθρώσιμα, καθ' ὅσον δέν εἶναι ἐντάσεως κεφαλαίου ἢ ἐργασίας ἀλλά ἐντάσεως ἰδεολογίας, πού διαρκεῖ καί διαρκεῖ...

Θά ἔταν λοιπὸν περιέργο ἢ Ἐκκλησία, κατ' ἐξοχὴν ἀρμοδία γιά τά διαχρονικά καί αἰώνια, νά ἀφήσει νά τῆς ξεφύγει αὐτός ὁ θησαυρός ἢ ν' ἀφήσει τόν ἔλεγχό του σ' ἓνα ἀντάρτη. Ἐχασε προχθές μιά μάχη, ἀλλά ξέρει πῶς μακροπρόθεσμα θά κερδίσει τόν πόλεμο. Μέ τό βάρος τοῦ ἑλληνισμοῦ, τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ Χατζηφώτη.

Σταῦρος Λιβαδάς

Ἡ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ἡ δήλωση τοῦ διευθυντῆ τῆς Ἐλευθεροτυπίας Σ. Φυντανίδη, γιά τά περί Μαύρης Τρύπας, ὅτι δέν εἶναι δυνατό νά λογοκρίνει κείμενα πού δημοσιεύονται στήν ἐφημερίδα - ἡ, εἶναι ἐξόχως δηλωτικὴ καί ἀπὸ μιά ἄλλη πλευρά, πού ὡς τώρα ἔχει περάσει μᾶλλον ἀπαρατήρητη. Ἡ ἐφημερίδα στήν ὁποία προΐσταται θεωρεῖται ἀπὸ τόν ἴδιο ὡς σούπερ-μάρκετ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ παραγωγοὶ καί διακινητῆς ἐπιτρέπεται νά ἐκθέτουν τὰ προϊόντα τους καί οἱ καταναλωτές, δηλαδή οἱ ἀναγνώστες, μποροῦν νά ἐπιλέγουν ἐλεύθερα αὐτό πού ἐπιθυμοῦν.

Ὅ,τι ὑπάρχει πρέπει νά ἔχει τήν δυνατότητα ἔκφρασης, πέρα ἀπὸ τό περιεχόμενο τοῦ μηνύματος, τῆς πληροφορίας. Ὁ ἀναγνώστης εἶναι αὐτός πού τελικά ἀποφασίζει. Τό μοντέλο τοῦ κυρίαρχου ἀναγνώστη οἰκοδομεῖται στή βάση αὐτῆς τῆς ἀντίληψης. Μέ ἄλλα λόγια: Ὅ,τι ζητᾷ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νά τό βρῆκε στήν ἐφημερίδα «του», πέρα ἀπὸ κάθε —λογοκριτικά— ὄρια. Πεῖτε μου ἐσεῖς, ἔλεγε ὁ Σ. Φυντανίδης στοὺς Ρηγάδες πού τόν ἐπισκέφθηκαν στό γραφεῖο του, ποιά εἶναι τὰ ὄρια, τὰ καθολικά

παραδεδεγμένα ὄρια, ἡ ὑπέρβαση τῶν ὁποίων θά νομιμοποιούσε ἐκ μέρους μου νά λογοκρίνω κείμενα συντακτῶν τῆς Ἐλευθεροτυπίας.

Ἐτράνταχτη λογική, ἡ «λογική» τοῦ ἔντυπου νεοφιλελευθερισμοῦ: ἡ ἔφημερίδα εἶναι ἡ ἄμεση ἀνάκλαση τῆς ἀτομικῆς ζήτησης, εἶναι αὐτή ἡ τελευταία πού προσανατολίζει στήν παραγωγή προϊόντων-ιδεῶν. Ἄν ἡ «ζήτηση» ἐπιθυμῆ κείμενα ρατσιστικά, ἄρθρα σεξιστικά, κραυγές ἀντισημιτικές, τότε, πράγματι, μέ ποιό τρόπο νά λογοκριθοῦν κοινωνικά νομιμοποιημένες ἀπόψεις;

Ἡ «γραμμή» τῆς Ἐλευθεροτυπίας εἶναι ἡ «ψυχή» τῶν ἀναγνωστῶν τῆς, ἡ συνισταμένη τῶν «ἐλεύθερων βουλήσεών» τους. Ἡ ἔφημερίδα, ὡς ἐκδοτικός θεσμός, νίπτει τὰ χεῖρας τῆς, ἐξυπηρετεῖ τήν πελατεία τῆς, ἐπιχειρεῖ νά ἀνταποκριθεῖ μέ τή μεγαλύτερη πληρότητα. Καμιά διαμεσολάβηση, παρά μόνο ἡ νεοφιλελεύθερη αὐταπάτη τοῦ ἀγοραίου δοῦναι-λαβεῖν, χωρίς ὄρους, ἄνευ ὁρίων. Ὅποιαδήποτε παρέμβαση θά θεωρηθεῖ ὡς νόθευση τῶν κανόνων τοῦ παιχνιδιοῦ, ὡς ἔξη ἀνομίας, πού ἔρχεται ἀπό τὰ παλιά... Σήμερα ὁ νεοφιλελευθερισμός στόν Τύπο λέγεται ἀσκήσεις ἐλευθερίας τοῦ λόγου... ἡ κάτι τέτοιο...

Ἄνδρέας Πανταζόπουλος

Ἄνάμεσα στά ὅσα, τελευταία, γράφηκαν πρὸς ὑπεράσπιση τῆς Μαύρης Τρύπας, τό πιό βασικό καί ἐξοργιστικό, κατὰ τή γνώμη μου, ἐφεύρημα ὑπῆρξε ἡ ἐπίκληση τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκφρασης· προσπαθῶ, στίς γραμμές πού ἀκολουθοῦν, νά ἐξηγήσω τό γιατί.

ΓΙΑ ΤΗΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ»

α) Διαφωνῶ μέ αὐτό πού λές, ἀλλά θά ὑπερασπιστῶ μέχρι θανάτου τό δικαίωμά σου νά τό λές — ἡ πασίγνωστη ρήση τοῦ Βολταίρου πού ἐπιστρατεύτηκε. Ἡ διαφωνία ὅμως προϋποθέτει, καί σημαίνει, ὅτι ὑπάρχει ἀντίθετη ἀποψη, κάτι ἔλλογο στό ὅποιο ἀντιπαρατίθεται, μέ τό ὅποιο διαλέγομαι. Τά λεγόμενα περί «γυμνῶν φούρνου», ὁ χλευασμός καί ὁ διασυρμός κάθε ἀξιοπρέπειας ἢ οἱ ὑπολογισμοί γιά τά πόσα δράμια σαποῦνι βγάζει τό ἀνθρώπινο σῶμα συνιστοῦν ἄραγε ἀπόψεις μέ τίς ὁποῖες μπορεῖ κανεῖς νά διαφωνήσῃ;

Μελετώντας, ἔστω λίγο, τόν Βολταῖρο, ἀντί νά ἐπιαναλαμβάνουμε αὐτάρεσκα τίς ρήσεις του, θά καταλαβαίναμε ὅτι, καθὼς προέρχεται ἀπό ἕνα ἄλλο σύμπαν, ἀπό ἕναν ριζικά ἀντίπαλο κόσμο, ὅπως αὐτός τοῦ Διαφωτισμοῦ, δέν ἔχει καί δέν θά μπορούσε νά ἔχει καμιά σχέση μέ τέτοια τερατοεργήματά. Καί θά κατανοοῦσαμε, ὅπως ἔγραψε ὁ Π. Μπουκάλας, τή διαφορά τοῦ Βολταίρου ἀπό τόν γκαϊμπελισμό.

β) Ἀποτελεῖ μία ἐπικίνδυνη αὐθαιρεσία τό ὅτι ὅλες οἱ «γνώμες» πρέπει νά ἀκούγονται, ἀφοῦ ὅλες κρύβουν ἕνα ποσοστό ἀλήθειας, ὅλες ἔχουν τό δίκιο τους. Πρέπει νά ἔχουμε χάσει κάθε σοβαρότητα γιά νά ὑποστηρίζουμε ὅτι θά ὑπερασπιστοῦμε, καί μάλιστα μέχρι θανάτου, γιά τό δικαίωμα τῆς ὑπαρξης ἀπόψεων ὅπως ὅτι τά γκουλάγκ ἢ τά κρεματόρια ἀποτελοῦν πλάσματα τῆς φαντασίας ἢ ὅτι οἱ μαῦροι εἶναι ὑπάνθρωποι. Τό ἀντίθετο, θά ἔπρεπε νά παλέψουμε μέχρι θανάτου γιά νά ἐξαφανιστοῦν, νά μὴν ἀκούγονται πουθενά.

γ) Ἐρχόμενοι στόν Θ.Α., ἄς ὑποθέσουμε ὅτι μπορεῖ νά λείει ὅ,τι θέλει. Νά πάει, ὅμως, νά τά πει σπίτι του, ἢ στούς φίλους του, ἢ νά ἐγκαινιάσει τή χιουμοριστική στήλη τοῦ Στόχου. Τό ζήτημα εἶναι γιατί ἡ Ἐλευθεροτυπία «τοῦ ἐμπιστεύεται τίς στήλες τῆς» — ὅπως λείει ἡ ἴδια —, γιατί τοῦ δίνει ἕνα βῆμα ἀπεύθυνσης σέ χιλιάδες ἀναγνώστες. Χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐκφρασης, λείει ὁ διευθυντής τῆς. Μήπως τότε, βάσει τῆς ἴδιας ἀρχῆς, ἡ Ἐλευθεροτυπία, μετά τούς ἀρχαίους καί τά μουσεῖα, θά ἀρχίζει νά μοιράζει, μέ κουπόνια, ἐκλεκτές περικοπές ἀπό τό *Mein Kampf* — χωρίς νά συμφωνεῖ βέβαια, ἀλλά χάριν τῆς περιπόθητης αὐτῆς ἐλευθερίας;

Καί μήπως μέ τήν ἴδια λογική πρέπει νά ὑπερασπιζόμαστε, νά ἐνισχύουμε, νά δίνουμε μάχες γιά τόν

Διά γυμνού ὀφθαλμοῦ

Στόχο ἢ τῆ Χρυσῆ Αὐγῆ, ἀφοῦ τό κλείσιμό τους θά εἶναι πλήγμα στόν πλουραλισμό;

δ) Συνεχίζοντας μέ παρόμοιους συλλογισμούς, εἶναι φανερό ὅτι περιπίπτουμε στήν πλήρη αὐθαιρεσία καί ἀκατανοησία: ὁ καθένας εἶναι ἐλεύθερος νά γράφει τά πάντα — δημοκρατία ἔχουμε ἄλλωστε — κι ἐμεῖς πρέπει νά τόν ὑπερασπιζόμεσθε: ἄς πούμε, νά γράφει γιά τίς καντιανές κατηγορίες καί τόν Ἀκινάτη, μέχρι τά UFO, τό ὅτι βρῆκε τό φάρμακο τῆς φαλάκρας, γιά τήν ἔλευση τῆς Δευτέρας Παρουσίας, γιά τό ὅτι οἱ ἐμπρησμοί τῶν Τούρκων ἀπό τούς νεοναζί εἶναι εἰκαστικά δρώμενα, γιά τήν ἀρία φυλή ἢ τό νερό τοῦ Καματεροῦ. Καί μπορεῖ νά τά γράφει παντοῦ: στό ἡμερολόγιό του, στοίς τοίχους, σέ ἀφίσες, ὅπως ἐπίσης μπορεῖ νά γράφει καί στά παλιά του τά παπούτσια κάθε δεοντολογία, ἄν δέν εἶναι τοῦ γούστου του.

ε) Μιά λεπτομέρεια, πρῖν κλείσουμε: Ἡ Ἐλευθεροτυπία γράφει, στήν οἰκεία στήλη, ὅτι δημοσιεύει εὐχαρίστως τίς ἐπιστολές πού ἀπευθύνονται σέ αὐτήν, ἀρκεῖ νά μήν εἶναι ὑβριστικές. Ἔτσι ἔχουμε στερηθεῖ τήν εὐχαρίστηση νά διαβάσουμε γράμματα πού νά κατεβάζουν καντήλια, νά ἀπειλοῦν θεούς καί δαίμονες, νά περιλαβαίνουν τό σόι τοῦ ἀντιπάλου, νά τόν χαρακτηρίζουν τετράποδο κ.ο.κ. Αὐτά θεωροῦνται αὐτομάτως ὑβριστικά καί ἐξοβελιστέα, ἐνῶ τά γραφήματα τοῦ Θ.Α. χιούμορ...

Ἡ ὑπαρξη τῆς Μαύρης Τρύπας ἀποτελεῖ ἕνα διαρκές σκάνδαλο καί μία συνεχιζόμενη προσβολή τῶν ἴδιων καί τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τό φίμωμά της εἶναι ἄμεση προτεραιότητα. Καί ἡ ἀπόλυση τοῦ δῆθεν ἀστείστη κατάμαυρου ὀπισθογράφου μία σχετικά εὐκόλη, σῶφρων καί μᾶλλον μετριοπαθῆς λύση.

Υ.Γ. Εἶναι χαριτωμένο ὅτι ὁ Θ.Α., ὀρκισμένος ἐχθρός κάθε πολιτικοῦ λεξιλογίου καί σκέψης, καταφεύγει στίς πλέον μπανάλ πολιτικές κατηγορίες γιά νά ἀντιμετωπίσει τίς ἀντιδράσεις: ἀποκαλεῖ τούς Ρηγάδες σταλινικούς καί τραμπούκους, τούς ταυτίζει μέ τούς Χρυσανγίτες κ.ο.κ. Ἀνακαλύπτει ἔτσι ἐπιτέλους τῆ Χρυσῆ Αὐγῆ αὐτός πού, στό παρελθόν, φωνάζομαι, χιουμορίζω, ἐκλάμβανε τίς σβᾶστικές γιά μαιάνδρους καί τά χαρακώματα τῶν φασιστῶν μέ ἀπόπειρες χαρακτηριστικῆς τέχνης σέ γυμνό δέρμα...

Στρατῆς Μπουρνάζος

ΦΤΑΙΕΙ ΤΑΧΑ Ο ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ;

Ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου δέν εἶναι τίποτα ἄν εἶναι μόνο γιά νά ἐκφράζονται ἀπόψεις μέ τίς ὁποῖες συμφωνοῦμε. Μέ τοῦτα τά μεστά λόγια, μία εὐγενική φυσιογνωμία τοῦ κινήματος τῆς λογοκρισίας καί παλαιμάχος ἀγωνιστής στίς ἐπάλλξεις τῆς μαχόμενης κυκλοφορίας, κ. Φυντανίδης ὀνόματι, ἔδωσε ἀποστομωτική ἀπάντηση στόν κάθε σέξι νέο (ὅσο γιά τίς νέες, καλά, μιλάμε). Ἄλλοι συναγωνιστές τοῦ πληροφοριστικοῦ κινήματος, ἐλεύθεροι ὅλοι τους ὅπως ὁ Τύπος καί ἡ Ὦρα, εἶδαν ἔντρομοί τήν ἐπιχειρούμενη «φίμωση τοῦ χιούμορ» καί «φασιστικές ἐπιθέσεις στήν ἐλευθερία τοῦ λόγου». Ἀλλά καί ἀγωνιστές σέ ἄλλα μέτωπα, μακεδονομάχοι αἰφνης, ὄρθωσαν τήν ἐλευθεροτυπία τους γιά νά ὑπερασπιστοῦν τήν ἐλευθεροτυπία πού κινδύνευε — ἀπό ἐκείνους πού τά κατεβάζουν στά ΜΑΤ ἀλλά κάνουν τόν μάγκα σέ ἀνυπερασπιστους παπυριονάκηδες — μέ λιντσάρισμα γιά τίς ἀνατρεπτικές ἰδέες της. Ὁ Βολταῖρος σέ νέες περιπέτειες.

Βέβαια ἐτοῦτος εἶχε πεῖ καί κάτι ἄλλο, τουλάχιστον ἀπό ὅ,τι λέει ὁ ἀθλητικογράφος Θ. Κεῖσσογλου στό Βῆμα: διαφωνῶ μέ τίς ἰδέες σου, ἀλλά θά κάνω ὅ,τι περνάει ἀπό τό χέρι μου γιά νά μήν ἀκουστεῖ ὅτι κι ἐσύ διαφωνεῖς. Ὅμως οἱ ὡς ἄνω ἀγωνιστές μιλοῦν, φυσικά, γιά τή στερεότυπη ἐκδοχή τῆς ρήσης. Τό ὅτι ἡ ἐπίσημη Ἐλευθεροτυπία τήν ἐπικαλεῖται, μαζί μέ τήν ἐλευθερία τοῦ λόγου, τοῦ δημοσιογράφου κλπ., δέν ἔχει προφανῶς νά κάνει μέ τόν Βολταῖρο. Ὅπως δέν εἶχε νά κάνει ὅταν πχ., σέ πείσμα κάθε λογικῆς καί ἀντίδρασης ὅτι ἀποτελεῖ φερέφωνο τῆς τρομοκρατίας, δημοσίευε περίοπτα τίς προκηρύξεις τῶν τρομοκρατικῶν ὀργανώσεων γιά νά ὑπηρετήσῃ τό δικαίωμα τοῦ πολῖτη στήν ἐνημέρωση ἔως ὅτου, ὅταν τῆς παράπεσε βαρῦ πού σκοτώθηκε ὁ ἄτυχος παραστικός, ἀνακοίνωσε βαρῦγδουπα ὅτι σταματᾷ ἀμέσως διότι, ἔ, ὄχι καί νά γίνουμε φερέφωνα τῶν τρομοκρατῶν (ἀφορμή γιά τήν ὁποία ἔκοφα ὀριστικά

τήν ἐφημερίδα. Ἡ Ἐλίζα Παπαδάκη ἔγραψε προχτές στήν Αὐγή γιά τή δική της ἀφορμή). Ἡ ἐφημερίδα λοιπόν ἔχει ἄλλα κριτήρια, γνωστά σέ κάθε βιομήχανο, ἐπιχειρηματία, ἐμποροβιοτέχνη, μικροπωλητή, ἐπιτηδευματία ἢ ἐπιτήδειο. Δέν μᾶς ἀφοροῦν ἄρα ἐδῶ οἱ ἐμπορικές ἐπικλήσεις δημοκρατικῶν ἀξιωματῶν καί οἰκουμενικῶν ἀξιῶν. Ὁ Βολταῖρος ὅμως παραμένει, ὡς ἐπιχειρημα καί ὡς ἀνάγκη, καί τά ὅρια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐκφράζεσθαι, τοῦ γράφειν, τοῦ δημοσιογραφεῖν, τοῦ ἐκπέμπειν καί ἐκπέμπεσθαι τά βρῖσκει κανεῖς μπροστά του σέ κάθε τέτοια θλιβερή περίσταση, ἀλλά καί σέ λιγότερο ἐμφανεῖς, ὅμως ἀκόμα διαβρωτικότερες καθημερινές μορφές.

Στήν πρόφατη ἀρθρογραφία ἀναζητήθηκαν λοιπόν τά ὅρια μεταξύ ἐλευθερίας καί «ἀσυδοσίας». Ὁ ἐν λόγω τρέχων Βολταῖρος δέν προβλέπει τή διάκριση. Τήν προβλέπουν βέβαια ἡ πολιτεία καί οἱ νόμοι. Ἀλλά αὐτή εἶναι ἡ μία πλευρά, ἡ (σχετικά) εὐκολότερη. Γιά τά ὑπόλοιπα, τά τῶν πολιτῶν μεταξύ τους καί τῶν σχέσεών τους μέ τίς διάφορες ἐξουσίες, θά ἔπρεπε μού φαίνεται νά «συμπληρώσουμε» τόν Βολταῖρο: διαφωνῶ λοιπόν μέ αὐτό πού λές, ἀλλά θά κάνω ὅ,τι μπορῶ γιά νά ἔχεις τό δικαίωμα νά τό λές — στόν βαθμό πού τό ἀντέχω, πού μπορῶ νά τό ὑποφέρω, πού τό θεωρῶ θεμιτό. Μέσα σέ αὐτά τά ὅρια. Δέν εἶναι κάτι νέο, εἶναι αὐτό πού συμβαίνει στήν πραγματικότητα μέ ὄλους μας ἀνεξαιρέτως. Οἱ κίνδυνοι πού αὐτή ἡ πραγματικότητα συνεπάγεται, γιά τήν ἀναμφισβήτητη πραγματικότητα πρόκειται, εἶναι πασιφανεῖς. Τό πού μπορεῖ νά ὀδηγήσει κάτι τέτοιο ἡ ἀνθρωπότητα τό γνωρίζει. Καί ἡ Ἀριστερά ἐπίσης, στίς πιό ἀπαλές μορφές μέ ἐκεῖνα τά φλωράκια γράφτε ἐλευθερα ἀρκεῖ νά γράφετε σωστά ἢ ὄ,τι συμφέρεῖ τόν λαό. Ὅμως, εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, τά ὅρια εἶναι ὅρια.

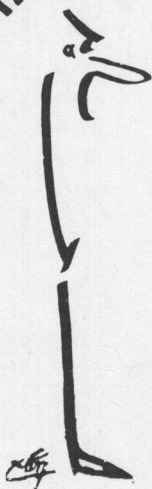
Εἶναι λοιπόν καί στά ὅρια αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀντοχῆς πού κρίνεται ὁ καθένας, στά ὅρια τῶν ἀπόψεων, ἀξιῶν, ἰδεῶν, ἐπιδιώξεων μέ τίς ὁποῖες μπορεῖ νά διαφωνεῖ, μπορεῖ νά ἐξοργίζεται, μπορεῖ νά φρίττει, μπορεῖ νά τίς πολεμᾷ μέ ὅλες του τίς δυνάμεις — ὅμως ἀνέχεται νά ὑπάρχουν καί νά προβάλλονται. Καί ἐκεῖνων πού δέν τίς ἀντέχει, δέν τίς ὑποφέρει, δέν τίς ἐπιτρέπει, πού τόν θίγουν τόσο βαθιά ὥστε ὁ κάθε Βολταῖρος μπορεῖ νά πάει νά κουρευεῖται. Καί τά ὅρια αὐτά (γιά τήν ὅρια προφανῶς καί εὐτυχῶς ὑπάρχουν, ὅπως ἔδειξαν ἕνα σωρό «κουρέλια πού τραγουδᾶνε ἀκόμα» στά πρόσφατα περὶ τήν Ἐλευθεροτυπία συμβάντα) δέν εἶναι ἀπευθείας ἀπόρροια τῶν Δέκα Ἐντολῶν. Εἶναι πρωτίστως ζήτημα κουλτούρας. Εἶναι δηλαδή ἀποτελέσματα πολιτικῶν-ἰδεολογικῶν ἐπιλογῶν, εἶναι ἀκριβῶς πεδία καί ἀντικείμενα σύγκρουσης. Τό ὅ,τι ὄλοι ἀντικειμενικοποιοῦν τά δικά τους ὅρια ὡς «πατρίδα» καί «ἔθνος» ὁ ἕνας, ὡς «ἐκκλησία» ὁ ἄλλος, ὡς «κέρδος» ὁ τρίτος, ὡς ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια κάποιος ἄλλος, λέει ἤδη πολλά. Περισσότερα λέει τό πῶς χειρίζεται στήν πράξη αὐτά τά ὅρια, τό πῶς σέβεται τό λεπτό νήμα ἀνάμεσα στή μαχητική ἀντίδραση καί τή νομιμοποίηση τῆς καταστολῆς, τόν πόλεμο μέ τήν ἐκτός ὁρίων ἀποψη καί τή νομιμοποίηση τῆς βίας, μέ δυό λόγια ἀνάμεσα στούς σκοπούς καί τά μέτρα.

Διαφέρουμε κατά τίς ἀπόψεις μας. Ἀλλά μέρος τῶν ἀπόψεών μας εἶναι καί οἱ διαφωνίες μας, οἱ ἀντιπαλοτήτες μας καί οἱ ἱεραρχήσεις τους. Καί βέβαια ἐξίσου ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς τοῦ καθενός μας εἶναι τά ὅρια τοῦ θεμιτοῦ καί τοῦ ἀθέμιτου, τοῦ μέσα καί τοῦ ἔξω. Καί αὐτά μᾶς χαρακτηρίζουν ὄλους, ἀκόμα κι ἐκεῖνους πού προσποιοῦνται, ὅπως ἡ Ἐλευθεροτυπία, ὅτι δέν ἔχουν ὅρια! Ἐχουν καί παραέχουν. Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἔξω ἀπό τά ὅριά τους εἶναι ὅποιος ἔχει ὅρια καί τοὺς περιορίζει.

Ἀπ' ὄλους τοὺς πολιτικούς χώρους, ἡ λεγόμενη ἀνανεωτική Ἀριστερά καί οἱ παραφυάδες αὐτῆς, ἀκόμα καί στή σημερινή της διάσπαρτη ἀλλ' αἰσθητή σέ μᾶς καί στοὺς ἄλλους μορφή (καί κυρίως τώρα πού δέν ἔχει νά χάσει παρά τίς ἀλυσίδες της), εἶναι ὁ μόνος πού ἔχει ἐπιδείξει μιάν ἐντυπωσιακή συλλογική ἱκανότητα καί εὐαισθησία νά ἐντοπίζει τό οὐσιαστικό στίς ὑποθέσεις τῆς δημοκρατίας, νά ἀντιμετωπίζει λεπτά ζητήματα θεσμῶν μέ τρόπο ἀνάλογα σύνθετο, νά ἐντοπίζει τήν προσβολή τοῦ πολίτη πίσω ἀπό τίς νόμιμες πράξεις τῶν ὑπηρετῶν του, νά ξεχωρίζει τή μαχητικότητα ἀπό τή βαναυσότητα, νά γνωρίζει τήν ἐπιείκεια ἀπό τήν πλαδαρότητα, νά διακρίνει τήν ἀνεκτικότητα ἀπό τήν ἀδιαφορία, τή νηφαλιότητα ἀπό τήν ξεφτίλα. Ἀλλά τί λέω; Μέ ποῖο δικαίωμα ἀντικειμενικοποιῶ; Ἀπλῶς ἐκεῖ βρῖσκομαι κι ἐγώ καί τά ὅριά της εἶναι καί δικά μου, τά κριτήρια μέ τά ὁποῖα τά διαμορφώνει εἶναι καί δικά μου. Πρῶτο ἀπ' ὅλα: ἡ ἐλευθερία μου σταματᾷ ἐκεῖ πού ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τοῦ ἄλλου, ἐκτός κι ἐάν αὐτοῦ τοῦ ἄλλου ἡ ἐλευθερία δέν σταματᾷ ἐκεῖ πού ἀρχίζει ἡ ἐλευθερία τοῦ παράλλου. Ἡ καί ἡ δική μου. Τότε τά πράγματα περιπλέκονται καί οἱ ἀπαντήσεις εἶναι πολιτικές — ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει πάντοτε.

Θέλει λοιπόν κάποιες μικροδιορθώσεις ὁ Βολταῖρος, τουλάχιστον ὁ ἡμέτερος. Γιά νά μήν μποροῦν

ΚΑΛΑ ΚΑΝΟ!

οὔτε οἱ ἀπανταχοῦ Φυντανίδηδες καί τηλεοπτικοὶ Πρετεντέρηδες οὔτε οἱ ἐργοδότες τους καί οἱ ὑπεράνω ὄλων ἐργολάβοι παντός τύπου νά ἐπικαλοῦνται στερεότυπα τέτοιες ἀλήθειες γιά νά νομιμοποιήσουν τά βάρβαρα στερεότυπα καί τήν κατάργηση τῶν ὁρίων πού πουλᾶνε.

Γιῶργος Καρρᾶς

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΘΗΣ ΤΙΜΟΛΟΓΗΣΗΣ

Μέ τό τέλος τῶν τουρκικῶν ἐπιχειρήσεων στό Βόρειο Ἰράκ καί τήν ἐπάνοδο τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν στρατευμάτων στό τουρκικό ἔδαφος, ἄρχισαν στήν Τουρκία ἀλλά καί ἀλλοῦ οἱ τεχνικές ἀποτιμήσεις σχετικά

μέ τό ἀποτέλεσμα καί τό κόστος τῆς ἐπιχείρησης. Τό ζητούμενο εἶναι τό πόσο κόστισε στόν Τοῦρκο φορολογούμενο ὁ κάθε θάνατος Κούρδου ἀντάρτη. Ἐκτιμᾶται πῶς μέ τόν τρόπο αὐτό θά ἐκτιμηθεῖ σωστά τό ἄν θά τελειώσουν πρῶτα τά λεφτά τῶν φορολογουμένων ἢ οἱ Κούρδοι ἀντάρτες.

Ἡ σκέψη τοῦ τουρκικοῦ ἐπιτελείου φαίνεται τετράγωνη καί ἀπόλυτα λογική. Ἄν καί στό εἶδος αὐτό τῆς ἀριθμητικῆς δύσκολα μπορούμε νά τοῦς ἀκολουθήσουμε, θά ἀποτολήσουμε μερικές παρατηρήσεις πού ἴσως βοηθήσουν αὐτούς τοῦς ἴδιους τοῦς Τοῦρκους φορολογουμένους, καί τοῦς δυστυχεῖς Εὐρωπαίους ἢ Ἀμερικανούς ἡγέτες πού ἀνυπόμονα προσμένουν τό τέλος τῶν τουρκικῶν ἀταξιῶν.

Πρῶτον, προσοχή στίς στατιστικές. Ἄν ὁ ἀριθμός τῶν νεκρῶν ἀνταρτῶν ἀνεβάζει ὑπέρμετρα τό κατά κεφαλὴν κόστος, μπορούμε εὐκολά νά κατεβάσουμε τό τελευταῖα προσθέτοντας μερικά τυχαῖα πτώματα στόν ἀριθμό τῶν πρώτων. Τά τυχαῖα αὐτά πτώματα μπορούμε νά τά ἐξασφαλίσουμε μέ τυφλούς βομβαρδισμούς, κατά προτίμηση μέ ναπάλμ. Στό ἀνασκαμμένο καί πυρπολημένο τοπίο θά μπορέσουμε σίγουρα νά ἀνακαλύψουμε ἀριθμούς πτωμάτων πού θά μπορούσαν ἐν ζωῇ νά εἶναι ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ἔφηβοι ἢ γέροντες, ἀντάρτες ἢ ἄμαχοι. Μετά τό ναπάλμ οὐδεὶς θά καταλάβει τίς διαφορές, οἱ ὁποῖες ἐξάλλου δέν θά ἔχουν καμία σημασία.

Δεύτερον, προσοχή στά ὅσα γίνονται γιά τήν τηλεόραση καί στά ὅσα γίνονται γιά τόν πραγματικό πόλεμο. Ἡ ἐπίδειξη βαρέων ἀρμάτων μάχης, τεθωρακισμένων, ἀεριωθούμενων, αὐτοκινούμενου πυροβολικοῦ τῶν 155 καί τῶν 203 χλστ. ἐντυπωσιάζει τοῦς τηλεθεατές καί ἀφήνει καλές εἰκόνες γιά τόν τουρκικό πολιτισμό, τήν τουρκική ἰσχύ, τήν τουρκική ὀργάνωση καί παντοδυναμία. Ἡ σκηνοθετική αὐτή πρακτική εἶναι γνωστή καί δοκιμασμένη ἀπό τόν περίφημο Πόλεμο τοῦ Κόλπου. Τό νά μπερδεύεις ὁμως τή σκηνοθετική δουλειά μέ τήν πραγματικότητα δέν ὀδηγεῖ πουθενά. Τό νά κυνηγᾶς στίς ὀρεινές καί δύσβατες αὐτές περιοχές ἀντάρτες μέ αὐτοκινούμενα πυροβόλα ἰσοδυναμεῖ μέ τό κυνήγι ἀλεπούς μέ ἄρμα μάχης. Ὅπως καί ἐσεῖς καταλαβαίνετε, τό κυνήγι τῆς ἀλεπούς κοστίζει τότε ποσά ἀπαγορευτικά γιά τόν μόνο κυνηγό ἐνῶ, στό τέλος, ἡ ἀλεπού πάντα ξεφεύγει.

Θά προσθέταμε καί ἄλλες ἀπλές συμβουλές καί θά αἰσθανόμασταν βαθιά μέσα μας ὅτι στίς ἀριθμητικές αὐτές τοῦ εἶδους ἐσεῖς εἴσαστε οἱ «μέτρ». Ἄν παρ' ὅλ' αὐτά αἰσθανθεῖτε τό ἀδιέξοδο καί νιώθετε ὅτι κάπου κἀνατε βλακεῖτε, μὴ ἐνοχλεῖστε. Συμβαίνουν καί στίς καλύτερες οἰκογένειες αὐτά. Σέ ὅλους τοῦς ὑπερφίαλους ἐκείνους στρατηγούς πού ἐντυπωσιάζονται καί οἱ ἴδιοι μέ τά τάνκς καί τά κανόνια, ὥστε πιστεύουν σέ πράγματα ἐξωπραγματικά. Προσοχή στό κόστος λοιπόν, τό κόστος τοῦ θανάτου καί τά μάτια σας, μέ ἄλλα λόγια.

Γιῶργος Μαργαρίτης

ΧΟΡΟΣ ΗΜΙΠΑΡΘΕΝΩΝ

του Κώστα Βούλγαρη

«*Ατέλειωτη γύρους καθάλλα στή νύχτα
Χάνω τήν αὐγή σέ κάθε μου χτύπημα
Χάνω τούς φίλους σέ κάποιο ἄλλο πρόσωπο
Χάνω τά ποτάμια στήν ἴδια θάλασσα.*»

Τέος Σαλαπασιδης, Μαύρη Θάλασσα, 1949

Η μεταπολιτευτική εικοσαετία, πού διαδέχτηκε τή μακρά μετεμφυλιακή περίοδο, έκλεισε τίς πληγές του Ἐμφυλίου (ὅσες τέλος πάντων κλείνουν), τακτοποίησε τίς ἐκκρεμότητες τῶν ἐπόμενων δεκαετιῶν καί, βέβαια, ἀνοίξε νέους λογαριασμούς. Μπήκαμε λοιπόν στή μετά τή μεταπολίτευση ἐποχή καί τό ΠΑΣΟΚ, τό πιό χαρακτηριστικό φαινόμενο τῆς εικοσαετίας, ἔχει φθάσει στά ὄριά του: πίσω, κάτω, πέρα μά καί μέσα ἀπό τούς κραδασμούς τῆς διαδοχῆς, ἀργοσέρνεται ἡ συνολική κρίση του. Τά γνωστά σενάρια γιά τό μετά τόν Παπανδρέου ΠΑΣΟΚ (πού ἔχουν ἀρχίσει νά γράφονται ἀπό τήν ἴδρυσή του), παρά τίς τροποποιήσεις καί τίς προσαρμογές, τίς ἀπρόβλεπτες ἀπώλειες καί τούς ἀπρόσκλητους ἐταίρους, τίς τριβές στή διανομή τῶν ρόλων καί τίς ἐντριβές στό χωλαῖνον σῶμα, διατηροῦνται ἀνεπαφα στό βασικό τους στόχο. Ἐτσι λοιπόν, σεναριογράφοι, σενάρια καί πρωταγωνιστές αἰσθάνονται «δικαιωμένοι» (ὅλοι ἢ σχεδόν ὅλοι) καί ἐτοιμάζονται νά ἀρθρώσουν τίς πρῶτες φράσεις κάτω ἀπό τό φῶς τῶν προβολέων, πιστεύοντας ἀφελῶς πῶς τό βολικό ἡμίφως τῆς προηγούμενης εικοσαετίας, τούς προφύλασσε ἀπό τά ἐνίοτε ἐνοχλητικά βλήματα τῶν θεατῶν. Οἱ θεατές τώρα μπορεῖ νά περιμένουν στή θέση τους (μόνο ὁ ἐξώστης ἀδειασε), ἐθισμένοι μάλιστα σέ θεάματα δ' διαλογῆς, ἀλλά πλέον ἔχουν μάθει νά ἀναλώνουν μέ βουλμία «ἀπόψεις», «προγράμματα», «δέσμες», «πακέτα», «στρατηγικές» καί «πρόσωπα» καί νά ζητοῦν πιό νέες καί πιό καλλίγραμμες πρωταγωνίστριες, νέα προγράμματα καί πακέτα, διαμορφώνοντας (ἐπιτέλους) μιά οὐσιαστικότερη καί ἀμοιβαίου συμφέροντος σχέση κόμματος καί κοινωνίας, σχέση πού ἴσως καθορίσει καί τό παιχνίδι διαδοχῆς στήν πρώτη του φάση.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ πρώτου θιάσου ἐπί σκηνῆς ἔγινε μέ θορυβώδη τρόπο, πέτυχε νά γίνει «εἰδηση» καί θά παραμείνει, τουλάχιστον γιά ἓνα διάστημα. Ὁ Κ. Σημίτης, μέ σαφεῖς προσανατολισμούς καί δηλωμένες προθέσεις ἐδῶ καί πολλά χρόνια, ἀφοῦ δέν μπόρεσε νά ἀποκτήσει ἀξιόλογα ἐρείσματα στόν κομματικό μηχανισμό, οὔτε νά γίνει σημείο ἀναφορᾶς τῶν διεργασιῶν πού συντελοῦνται σέ αὐτό τό «κλίμα», ἐπέλεξε νά παίξει στό κοινωνικό πεδίο, ἐλπίζοντας νά καλύψει ἀπό ἐκεῖ τό «πρωταρχικό ἔλλειμμα». Μαζί του ἡ Β. Παπανδρέου, πού μετά τήν εὐρωπαϊκή της θητεία παρουσιάζεται ἀνανεωμένη θεωρητικῶς καί ἰδεολογικῶς (ἂν καί στίς ἐμφανίσεις της στό γυαλί ἀποπνέει ὅλη ἐκεῖνη τή μιζέρια τῆς παλαιοπασοκικῆς ρητορικῆς), ὁ Θ. Πάγκαλος, πού ἀναδεικνύεται ὡς ὁ φανατικότερος τῶν ἐκσυγχρονιστῶν (κατά τό «ὁ πρῶτος τῶν φουτουριστῶν»)

καί ὁ Π. Αὐγερινός, πού ἐπισυνάπτει τήν ἔσωθεν καλή μαρτυρία. Ἐτσι λοιπόν οἱ 4 περιφέρουν τόν «ἐκσυγχρονισμό» τους ὅπως παλαιότερα τήν «ἀλλαγῆ», καί αἰσιοδοξοῦν πῶς τό φαινόμενο τοῦ ΠΑΣΟΚ, μά καί τό πρόσφατο τοῦ Σαμαρά, θά ἐπαυληφθεῖ γιά μιά ἀκόμα φορά.

Στό χῶρο τῆς Ἀριστερᾶς εἶχαμε σπασμωδικές ἀντιδράσεις καί εἶδαμε νά ἐπαναλαμβάνεται τό γνωστό χρόνιο λάθος, δηλαδή ὁ καθένας νά (προσ)βλέπει στό ΠΑΣΟΚ αὐτά πού θά ἤθελε νά δεῖ, μέ βάση τά ἀδιέξοδα τῆς πολιτικῆς του καί τά αἰτούμενα τῆς ἀνάλυσής του. Ἀπρόσμενη γιά πολλούς καί σημαντική (στήν προοπτική της) ἦταν ἡ προσέγγιση φίλου (τοῦ Ἄνδρέα Πανταζόπουλου), ἀρθρογράφου τοῦ παρόντος περιοδικοῦ, πού ἐρμήνευσε τήν κίνηση τῶν 4 σάν τήν ἀναγκαῖα ἀντίδραση τῶν «εὐρωπαϊστῶν» κατά τῶν «ἐθνικιστῶν» καί ἐν ταυτῶ, «ἐκσυγχρονιστῶν» κατά τῶν «λαϊκιστῶν», τῶν «ἀντιαρχηγιστῶν» κατά τοῦ ἀρχηγοῦ καί τῶν «προκρινόμενων» του καί διεῖδε τήν προσπάθεια νά συγκροτηθεῖ ἓνα σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, ἀντί γιά τό λαϊκιστικό μόρφωμα, ἓνα κόμμα «πολιτικῆς ἀντί ἰδεολογικῆς συμφωνίας». Οἱ ἀντιθέσεις τοῦ ΠΑΣΟΚ τῆς τελευταίας δεκαετίας ἐξηγήθηκαν ἀπό αὐτή τή σκοπιά καί ὅλα τά προηγούμενα ἐπιστρατεύτηκαν γιά νά ἐνισχύσουν τή δεδαιότητα πῶς «τό ΠΑΣΟΚ ἀλλάζει», σέ σαφή (καί θετική τέλος πάντων) κατεύθυνση, μέ κινούσα ἀντίθεση, αὐτή τῶν 4, μέ τό ὑπόλοιπο. Μέ λίγα λόγια, αὐτή ἡ ἀποψη καταχώρησε στόν λογαριασμό τους περισσότερα ἀπό αὐτά πού οἱ ἴδιοι διατείνονται. Ἄν λοιπόν εἶναι καί αὐτό ἓνα δείγμα γιά τό πῶς ἡ κίνηση τῶν 4 «προσλαμβάνεται ἀπό τήν κοινωνία», μᾶλλον οἱ «ἐκσυγχρονιστές» μας θά πρέπει νά αἰσιοδοξοῦν.

Ἄν καί σήμερα δέν μετρᾶνε τόσο οἱ προθέσεις ἀλλά τά «ἀποτελέσματα», γιά τήν Ἀριστερά (γι' αὐτήν τέλος πάντων τήν Ἀριστερά πού ἐπιμένει) μᾶλλον ἰσχύει τό ἀντίθετο: δέν μετρᾶνε τόσο τά (πενιχρά ἄλλωστε) ἀποτελέσματα, ἀλλά κυρίως οἱ προθέσεις ἢ ἄλλιως ἡ «διάθεση»...

«*Τά ὄπλα νά κερδίσουν ἓνα δλέμμα μνήμης
Οἱ σημαῖες νά ψιθυρίσουν ἓνα δλέμμα μνήμης
Κι ἄς εἶναι μιά ἦττα μέσα στόν ἄγριο ἄνεμο
Πού γυρίζει τά φτερά τῶν ὀλλαντέζικων μύλων*»

Τ.Σ. ὁ.π.

Στά στροφυλίσματα τῆς ἱστορίας

Τόνια Κατερίνη
Στρατῆς Μπουρνάζος

Ἡ συνάντηση τῶν παλαιῶν Ρηγάδων στή «Στροφυλιά» γνώρισε, πρὶν καὶ μετὰ, ἀρκετὴ δημοσιότητα. Καὶ ἔχει ἤδη σχολιαστῆ, ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ἰδίων τῶν, ἄς ποῦμε, ἐνδιαφερομένων (βλ. στήν *Ἐποχὴ* τῆς 13/5/94 τὰ κείμενα τοῦ Δ. Μπελαντῆ καὶ τῶν 11 Ρηγάδων), ἢ δημοσία αὐτὴ εἰκόνα τοῦ Ρήγα: ἐμφανίστηκε ἀπὸ τὸν Τύπο ὡς στύλ, μόδα, ὡς πολιτιστικὸ ρεῦμα — στήν καλύτερη τῶν περιπτώσεων —, ὡς εἰδωλο τῆς ὠραίας, πλήν παρελθούσης νεότητός μας.

Μετὰ διάφορες παραλλαγές, ἔχουμε συναντήσει κι ἄλλες φορές τὴν ἴδια διαδικασία: τὴν *a posteriori* ἀκατασκευὴ τῆς ἱστορίας ἐνός κινήματος, μιᾶς ἐξέγερσης, ἐνός ἀγῶνα. Ἐπιλέγοντας κάποια στοιχεῖα, σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις, τὶς βλέψεις ἢ τὶς ἐνοχές μας, φτιάχνουμε μιὰ εἰκόνα πού μπορεῖ νὰ εἶναι σύμφωνη ἢ κατάλληλη γιὰ τὴν τωρινὴ κατάσταση, ἀγνοοῦν ὅμως τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὑπῆρξαν καὶ διαδραματίστηκαν τὰ ἀλλοτινὰ πράγματα. Γιατὶ τὸ παρελθόν δὲν εἶναι ἀνοιχτὸ βιβλίο πού διαβάζεται μὲ ἀπειρους τρόπους, οὔτε ἓνα σύνολο ψηφίδων ἀπὸ τὸ ὁποῖο συναρμολογοῦμε, κατὰ τὸ δοκοῦν, χίλιες ἰσοδύναμες εἰκόνες. Γιὰ νὰ ξαναδοῦμε τὸ παρελθόν κριτικά, πρώτη προϋπόθεση εἶναι ἡ ἀναζήτηση καὶ ἡ κατανόηση τοῦ πῶς ἔγιναν τὰ πράγματα, τί σκέφτονταν, τί διεκδικοῦσαν, τί θύωναν καὶ τί ἔλεγαν τότε τὰ δρωῦντα ὑποκείμενα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀποτυπωμένο, ἔχει ἀφήσει τὰ ἴχνη του παντοῦ στὰ προϊόντα τῆς δραστηριότητάς τους: στίς ἀφίσες λ.χ., τὰ περιοδικά, τὰ συνέδρια, τὶς διώξεις, τὶς διασπάσεις, τὶς κινήτοποιήσεις κλπ.

Ἡ ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραῖος ὑπῆρξε μιὰ πολιτικὴ ὁργάνωση καὶ κομματικὴ νεολαία μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς, τὶς δομές, τὶς ἱεραρχίες, τὰ μέλη τῆς. Καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς «διαφορετικότητας», τῆς «ἐλευθεριακῆς κουλτούρας», πού ὑπερπροβάλλονται σήμερα, στὸ βαθμὸ πού ὑπῆρξαν, δὲν δημιουργήθηκαν ἐν κενῷ, ἀλλὰ μέσα σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλαίσιο. Ἀλλιῶς θὰ φτάσουμε στὸ σημεῖο νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Ρήγας μπορεῖ νὰ ὑπῆρξε ἐξίσου φιλολογικὸ σαλόνι ἢ αὐτοδιαχειριστικὴ κοινότητα, ἢ κατὰ τὸ ὠραῖον γενικῶς, μιὰ σύναξη νέων εὐπατριδῶν μὲ εὐγενεῖς προθέσεις, οἱ ἀνδρεῖοι τῆς ἡδονῆς πού ἔπιναν ἀπὸ τὰ δυνατὰ κρασιά τῆς νιότης.

Ἡ αἴσθηση τῆς ἱστορικότητας, ὅμως, ἀπουσιάζει καὶ μὲ ἓναν ἄλλο τρόπο: ὁ Ρήγας ἀπὸ τὸ 1967 ὡς τὸ 1987 — ὅποτε κατὰ τὶς ἐφημερίδες ἔπαυσε αἰφνης νὰ ὑπάρχει, σχεδὸν ἐξαερώθηκε — ἐμφανίζεται ὡς ἓνα ἀδιαφοροποίητο ὄλον, μιὰ ἀχρονικὴ ἰδέα: δὲν ὑπάρχει πουθενὰ ἢ διαφορετικὴ τῶν ἐποχῶν, οἱ

ἀλλαγές, οἱ τομές, οἱ ρήξεις καὶ οἱ συνέχειες: στήν ἀγιογραφημένη εἰκόνα ὅλα εἶναι ὠραία, μὲ τὴν ὠριμότητα τοῦ γραφικοῦ: καὶ οἱ καθοδηγήσεις, καὶ τὰ σφυροδρέπανα, καὶ οἱ Ρηγισσες (αὐτὲς εἰδικὰ πολὺ ὠραίες), ἀκόμα καὶ οἱ διαγραφές...

Δέν θὰ ἐπιμεινουμε στὰ ἀτοπήματα, τὶς παραποιήσεις, τὶς κυνικὲς ἐρμηνεῖες (π.χ. ἡ κουλτούρα τῆς ἀμφισβήτησης, ἢ ἡ ἀντιπαράθεση στὸν σταλινισμό ἐμφανίζονται, λίγο-πολύ, ὡς τὸ καλύτερο ἐφόδιο γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνοδο). Τὸ πῶς σημαντικὸ εἶναι ὅτι ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ Ρήγα ἐπιχειρεῖται νὰ συμπυκνωθεῖ στὰ βιώματα καὶ τὶς προσωπικὲς διαδρομές κάποιων — καὶ δὴ τῶν μετέπειτα ἐπωνύμων...

Οἱ ἀναμνήσεις, σίγουρα, ἀποτελοῦν κομμάτια τοῦ ἑαυτοῦ μας, γι' αὐτὸ καὶ μᾶς εἶναι πολὺτιμες καὶ ἀκριβές: κατὰ τέτοιο, ὅμως, δέν σημαίνει ὅτι ὑπορεῖ ἡ ἱστορία τοῦ Ρήγα νὰ ἀναχθεῖ σὲ αὐτὲς, στὸ πῶς βίωσε ὁ καθένας τὴν ἐνταξί του... Γιατὶ ὁ Ρήγας συγκροτήθηκε καὶ ὑπῆρξε ὡς ὁργανωμένη συλλογικότητα, ὡς πολιτικὴ ὁργάνωση, καὶ ὄχι ὡς σύνολο προσωπικῶν εὐαίσθησιῶν, τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους μονάδων. Ὅπως, ἀντίστοιχα, τὶς ἱστορίες ἀπὸ τὸ στρατὸ μπορεῖ νὰ τὶς βρῖσκουμε πολὺ ὠραίες καὶ διαφωτιστικὲς, δέν συνιστοῦν, ὅμως, αὐτὸ πού εἶναι ὁ στρατός.

Γιὰ τὴν παραπάνω μαγικὴ εἰκόνα δέν θὰ ἦταν δίκαιο νὰ μεμφθοῦμε μόνο τὶς ἐφημερίδες: τὰ σπέρματά τῆς βρῖσκονται σὲ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴ συνάντηση.

Ἐξηγοῦμαστε: Ὅσο εἶναι ὠραῖο νὰ ξανασυναντᾶ κανεὶς παλιούς φίλους καὶ συμμαθητές, πόσο μάλλον συντρόφους, ἄλλο τόσο ἡ μετατροπὴ μιᾶς τέτοιας βραδιάς σὲ κοινωνικὸ γεγονός καταστρέφει καὶ ἀκυρώνει, ἐν πολλοῖς, τὴν ὅποια συγκίνηση καὶ προσωπικὴ ἀξία. Τὰ φῶτα τῆς δημοσιότητας τὴν καθιστοῦν, μοιραία, ἀντικείμενο τῶν κοσμικῶν στηλῶν, πασαρέλα τῶν διασημοτήτων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, στοὺς σημερινούς δύσκολους καιρούς, πού ὁ καθένας τραβᾷ τὸν δρόμο του, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τέτοιες συνάξεις νὰ λειτουργήσουν ὡς φυγὴ στὸ παρελθόν. Ἄς ξαναγίνουμε, ἔστω γιὰ μιὰ βραδιά, τὰ ὅσα ὑπῆρξαμε κάποτε, ἄς ξαναζήσουμε τὶς παλιές καλές στιγμές. Στὸ βαθμὸ πού κατὰ τέτοιο, ἔστω καὶ ὑπόρρητα, πιστεύεται, ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ σοβαρὴ αὐταπάτη: οἱ βραδινὲς προσευχές, ὡς γνωστόν, δὲν ἀκολουθοῦνται ἀπὸ κάποια ἀνάσταση ἀλλὰ ἀπὸ τὴ νυχτερινὴ κατάκλιση.

Δέκα-εἴκοσι ἢ τριάντα χρόνια μετὰ, ἡ ἀγιογράφηση ἀποτελεῖ μιὰ μορφὴ λήθης καὶ ὄχι μνήμης. Ἄν θέλουμε νὰ τιμοῦμε τὶς μνήμες μας, τὸ ζήτημα δέν εἶναι νὰ πίνουμε σαμπάνιες στὸ ὄνομα τῆς νεανικῆς μας τρέλας. Καὶ ἂν ζητᾶμε νὰ τὶς ξαναζωντανέσουμε, ἄς δοκιμάσουμε, χρησιμοποιώντας τις ὡς ἐφόδια, τὰ ἐγχειρήματά μας στήν τωρινὴ πραγματικότητα. Τὸ παρελθόν μας μπορεῖ νὰ μᾶς καθορίζει, ζοῦμε ὅμως καὶ δροῦμε στὸ σήμερα.

Υ.Γ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ Μαύρη Τρύπα, ὁ Θ. Α. δέν ἔκανε τίποτα διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού συστηματικὰ συνηθίζει. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀντιπαράσεις δημιουργοῦν ὀρισμένα προβλήματα καὶ ἐντυπώσεις: φαίνεται ἴσως ὅτι ἀντιδροῦμε ἐπειδὴ θηγόμαστε οἱ ἴδιοι, ἐπειδὴ ἡ φωτιά ἔφατσε στὸ σπίτι μας. Καὶ σίγουρα ἡ Ἀριστερά καὶ οἱ ἀριστεροὶ πρέπει νὰ ἐξεγείρονται ὄχι τόσο ὅταν πλήττονται οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὅταν θίγεται ὁ ἄλλος, καὶ μάλιστα ὁ ἀδύναμος καὶ κατατρεγμένος. Ὁ μαῦρος ὀπισθογράφος τῆς *Ἐλευθεροτυπίας*, ἐδῶ καὶ δύο χρόνια, προσβάλλει βάρσους ὄχι μόνο τοὺς «Σκοπιανούς», τοὺς Ἑβραίους, τὶς «ξανθιές», ἀλλὰ, πρῶτα καὶ κύρια, ἐμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὶς ἀξίες μας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀκόμη καὶ ἂν δέν ἐπιλέγουμε πάντα τὴν καλύτερη στιγμή, αὐτὸ δέν εἶναι τὸ σημαντικότερο. Γιατὶ ἡ ἀντίδραση καὶ δίκαιη καὶ δικαιολογημένη ἦταν καὶ, ἐπιτέλους, ἀναγκαία.

‘Ο ταχυδρόμος πέθανε...

του Άγγελου Ήλεφάντη

‘Ο ταχυδρόμος πέθανε... Κι απ’ ό,τι φαίνεται πέθανε για τὰ καλά. ‘Η οικεία και ἐγκάρδια φιγούρα του ταχυδρομικού διανομέα με τὴν τσάντα γεμάτη γράμματα νὰ γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, νὰ ἀναμένεται με ἀγωνία, με τὸν ἐρχομὸ του ν’ ἀρχίζουν χαρὰς εὐαγγέλια ἢ θρήνος καὶ κοπετοί, αὐτὴ ἢ φιγούρα ἀνήκει πιά στὸ παρελθόν. ‘Οχι, δὲν καταργήθηκαν οἱ διανομείς τῶν ΕΛΤΑ· μόνο πού δὲν φέρνουν πιά γράμματα. ‘Η τσάντα τους εἶναι γεμάτη «διαφημιστικά», τόνι τυπωμένο χαρτί, λογαριασμοὶ τῆς ΔΕΗ, τοῦ ΟΤΕ, τῆς Ἐφορίας, ἐπιταγές, εἰδοποιήσεις, ἔντυπα κρατικά, ἀλληλογραφία ἐπιχειρήσεων. Ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανένα γράμμα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν γράφουν πιά· τηλεφωνοῦνται ἢ «φαξάρουν». Δὲν φταῖνε τὰ ΕΛΤΑ γι’ αὐτό.

‘Ωστόσο, ἂν στείλεις ἕνα γράμμα ὁ παραλήπτης του θὰ τὸ πάρει σὲ μιὰ ἑβδομάδα· μπορεῖ καὶ νωρίτερα, μπορεῖ κι ἀργότερα. Κανείς δὲν ξέρει. ‘Αν εἶσαι συνδρομητὴς σὲ ἕνα περιοδικό, π.χ. στὸν *Πολίτη*, θὰ τὸ πάρεις μιὰ ἑβδομάδα με δεκαπέντε μέρες μετὰ τὴν ταχυδρόμησή του. Γιατὶ καθὼς τὰ ἔντυπα κατατάσσονται στὴν τελευταία σειρά προτεραιότη-
τας μοιράζονται τελευταία.

Τὸ κόμιστρο εἶναι ἀσήμαντο: γιὰ ἕνα περιοδικό με τὸ βάρος τοῦ *Πολίτη*, κοστίζει μόνο 6 δρχ. Τσάμπα δηλαδή. ‘Αλλὰ ἀχρηστη παντελῶς καὶ ἡ ὑπηρεσία πού προσφέρουν τὰ ΕΛΤΑ. Βέβαια ὑπάρχουν χιλιάδες διακινούμενα ἔντυπα (π.χ. πολιτιστικῶν συλλόγων, θρησκευτικῶν ὁργανώσεων, συλλόγων, σωματείων κλπ.), ὅπως καὶ τὰ διαφημιστικά, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν κανένα λόγο νὰ διάζονται. Αὐτὴ, λοιπόν, ἡ ρύθμιση τὰ βολεύει. ‘Αλλά, ὁμως, ἔντυπα, ὅπως ὁ *Πολίτης* κι ἕνα σωρὸ ἄλλα, αὐτὴ ἡ ρύθμιση τὰ καταδικάζει. ‘Αχρηστεύει δηλαδή τὴ συνδρομὴ, γιατί ἂν ὁ συνδρομητὴς παίρνει τὸ περιοδικό του με καθυστέρηση δέκα καὶ δεκαπέντε ἡμερῶν, ὁπότε καὶ ἡ ὕλη του σὲ μεγάλο βαθμὸ μπαγιατεύει, τότε δὲν ἔχει κανένα λόγο νὰ γραφεῖ συνδρομητὴς. Τὰ ΕΛΤΑ, παρά τίς ἐπανειλημμένες ὀχλήσεις, δὲν μπόρεσαν νὰ καταλάβουν αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῶσων πελατῶν τους καὶ νὰ καθιερώσουν μιὰ ἀκριβότερη ταρῖφα, γιὰ ὅσους τὸ ἐπιθυμοῦν, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται μιὰ καλύτερη διακίνηση. ‘Αλλὰ καὶ κανονικὸ γραμματόσημο νὰ πληρώσει κανείς, σάν γράμμα δηλαδή ἀνάλογα με τὸ βάρος (π.χ. γιὰ τὸ βάρος τοῦ *Πολίτη* 105 δρχ.), πάλι δὲν κερδίζει σπουδαῖα πράγματα. ‘Η καθυστέρηση εἶναι ἴδια. ‘Αν ἐπιπλέον εἶναι γιορτές, διακοπές, ἐκλογές ἢ συμπεσει κάποια ἀπεργία, τότε χαιρετίσματα. Οὐσιαστικά ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ εἶναι ἀχρηστευμένη, δὲν ὑπηρετεῖ.

‘Οθεν ὁ κόσμος γιὰ νὰ εἶναι σίγουρος καὶ γιὰ νὰ κάνει τὴ δουλειὰ του καταφεύγει στὰ διάφορα Couriers πού κάνουν χρυσές δουλειές. Εἶναι κι αὐτὸς ἕνας τρόπος νὰ κερδίζει ἕδαφος ἢ ἰδιωτικοποίηση, με τὴν ἀχρηστευση τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν. ‘Αλλο τώρα ἂν καὶ τὰ ἴδια τὰ Couriers προσφεύγουν στὴν ὑπηρεσία EXPRESS τῶν ΕΛΤΑ, πληρώνοντας σ’ αὐτὰ τὸ κεκανονισμένο γραμματόσημο καὶ εἰσπράττοντας τὴ διαφορά ἀπὸ τὴν ὑπέρογκη τιμὴ πού εἰσέπραξαν ἀπὸ τὸν πελάτη τους.

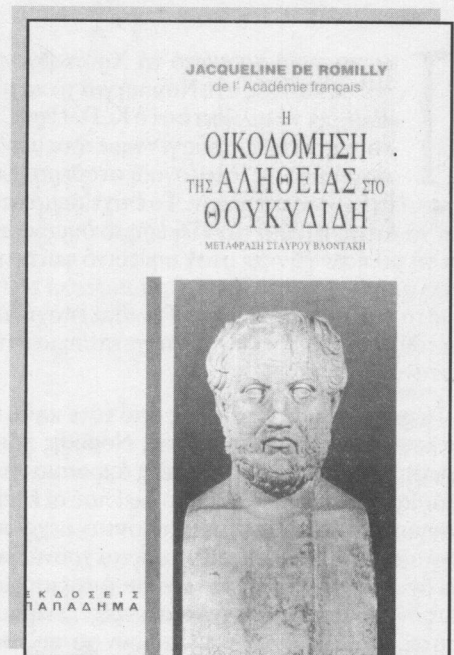
‘Ο βασικὸς λόγος πού γίνονται ὅλ’ αὐτὰ εἶναι ὅτι τὰ τιμολόγια τῶν ΕΛΤΑ δὲν ἀναπροσαρμόστηκαν τὴν τελευταία τετραετία. Στὸ μεταξύ τριπλασιάστηκε ὁ ὄγκος τῶν διακινούμενων ἐντύπων καὶ κυρίως τοῦ διαφημιστικοῦ ἕλικου ἐνὼ τὸ προσωπικὸ τῶν Ταχυδρομείων εἶναι τὸ ἴδιο, ἢ περίπου τὸ ἴδιο. Δὲν ἐπαρκεῖ. ‘Η τιμὴ τοῦ γραμματόσημου παραμένει πολὺ χαμηλὴ σὲ σχέση με τὸ κόστος τῆς ὑπηρεσίας πού προσφέρεται. ‘Αποτέλεσμα: ἡ ὑπηρεσία δὲν προσφέρεται.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ
(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

JACQUELINE DE ROMILLY
Της Γαλλικής Ακαδημίας)

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΣΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Μετάφραση: Σταύρος Βλοντάκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Ιπποκράτους 8, Τηλ.: 36.27.318

Κατόπιν τούτου, καὶ ἐπειδὴ δὲν μπορούμε ἐμεῖς νὰ ἀλλάξουμε τὴν κατάσταση, οὔτε μπορούμε νὰ πείσουμε τὸν ὑπουργὸ νὰ κατανοήσει τὸ πρόβλημα, γι’ αὐτὸ ἀπευθυνόμεστε στοὺς συνδρομητὲς νὰ κατανοήσουν αὐτὸ τὸ πρόβλημα. Δηλαδή νὰ τὸ ὑποστοῦν. Μιὰ ἀκόμη, μικρὴ, ἀθλιότητα στίς τόσες πού συνθέτουν τὴν ποιότητα τοῦ δημόσιου βίου. Κατὰ τὰ ἄλλα, τὸ Internet καὶ «οἱ αὐτοκινητόδρομοι τῆς ἐπικοινωνίας» θὰ μᾶς ἐξασφαλίσουν τὴν ταχύτερα τῶν ἐπικοινωνιῶν. Γιὰ γράμματα καὶ διανομείς θὰ μιλάμε;

Ο ΠΛΕΥΡΗΣ, Η ΜΑΥΡΗ ΤΡΥΠΑ, Ο ΚΟΛ ΚΑΙ Η ΗΤΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΜΟΥ

του Δαμιανού Παπαδημητρώπουλου

Πέρουσι, λίγο πριν από τα Χριστούγεννα, είχε γίνει μεγάλος καβγάς στη Νομική για το κατά πόσον δικαιούται ή όχι να μιλήσει εκεί ο Κ. Πλεύρης. Για τους σημερινούς φοιτητές, τους γεννημένους μετά το 1970, ο αντιφασισμός ως ιδεολογική σταθερά, ως ιδεολογικό σύνορο, δεν υφίσταται πλέον. Το έπιχειρημα όστι ουδείς δικαιούται να στερήσει από τον Πλεύρη τό δημοκρατικό του δικαίωμα να μιλήσει φάνηκε στόν σημερινό φοιτητή σαφώς ισχυρότερο από εκείνο πού λέει όστι τά πιστεύω του Πλεύρη είναι μη θεμιτά για τή δημοκρατία. Τήν ίδια εποχή, άλλωστε, τό κόμμα του Τζιανφράνκο Φίνι μετείχε επίσημα στήν κυβέρνηση τής γειτονικής Ιταλίας.

Πέρασε κάμποσος καιρός από τότε και ό Πλεύρης από τίσ κακοφωτισμένες αίθουσες τής Νομικής προοιβάστηκε στήν πρώτη γραμμή τής τηλεοπτικής άκροαματικότητας, στήν τηλεόραση του 'Αντέννα. 'Από εκεί πού οί επέτειοι του Β' Παγκόσμιου Πολέμου αντιμετώπιζόνταν μέχρι πρόσφατα μέ επιβεβαιωτικούς μονολόγους, πενήντα χρόνια μετά ό κόσμος κρίνει όστι ή επέτειος μπορεί να είναι άφορμή διαλόγου ανάμεσα στίς δύο αντιμαχόμενες τότε πλευρές: πενήντα χρόνια μετά φασίστες και αντιφασίστες μπορούν να συζητούν προκειμένου να πείσουν τον σημερινό θεατή (στήν κυριολεξία) των όσων συνέδησαν και των όσων συμβαίνουν για τό ποιός είχε δίκιο, για τό ποιός έχει δίκιο.

Πενήντα χρόνια μετά, από τίσ σελίδες τής «φιλελεύθερης» 'Ελευθεροτυπίας, μιά πραγματικά μαύρη Μαύρη Τρύπα δίνει τον δικό της όμορφο άγώνα. 'Απευθυνόμενος προς ένα κοινό ώριμότερης ηλικίας, ένα κοινό δηλαδή μεγαλωμένο μέσα στο ιδεολογικό πλαίσιο του αντιφασισμού, ό Θέμος 'Αναστασιάδης διαρρηγνύει τό πλαίσιο του ως χθές ιδεολογικά θεμιτού, τό ιδεολογικό πλαίσιο του αντιφασισμού, εισερχόμενος στήν ήπειρο του άπαγορευμένου. 'Ο Θ.Α. μάς λέει σόκινγκ ανέκδοτα, σόκινγκ ως προς τήν ιδεολογία του αντιφασισμού. 'Ο 'Αναστασιάδης τά δάζει μέ τά ιδεολογικά ταμπού του αντιφασισμού, προάγοντας τό ρατσισμό, τήν ξενοφοβία, τό σεξισμό, τον έθνικισμό, είρωνευόμενος τό φεμινισμό, τούς «κουλτουριάρηδες», τούς άριστερούς. Και πουλάει: τό κοινό του και μαζί ή μεγάλη άναγνωσιμότητά του δεν είναι οί νέες γενιές πού ούτως ή άλλως δεν έχουν «ύποφέρει», δεν έχουν χαλιναγωγηθεί από τούς ήθικοϊδεολογικούς φραγμούς του παρελθόντος. Τό κοινό του είναι οί γενιές των πύο μεγάλων στήν ήλικία — αυτούς έπιχειρεί κάθε μέρα να άπελευθερώσει από τίσ ιδεολο-

γικές φυλακές του αντιφασισμού, αυτούς έπιχειρεί να περάσει από τήν ήπειρο τής ήθικης στήν ήπειρο του γουστάρω-τή βρίσκω.

Και από δίπλα ό Φυντανίδης. Πού βεβαίως διαφωνεί βαθύτατα μέ τον Κ. Πλεύρη, μέ συγχωρείτε μέ τον Θέμο 'Αναστασιάδη, δεν έπιθυμεί, όμως, κατά κανέναν τρόπο να τον λογοκρίνει ως νέος Στάλιν, να του στερήσει τό δικαίωμα να εκφράζει έλεύθερα τίσ άπόψεις του — άκριβώς δηλαδή τά ίδια έπιχειρήματα μέ τά όποια ό Πλεύρης δικαιούται να εμφανίζεται στή Νομική ή στόν 'Αντέννα. Και βέβαια τό ύπέροστο έπιχειρημα: τον Θέμο 'Αναστασιάδη δεν θά τον άπολύσω έγώ, ό έργοδότης, θά τον άπολύσετε εσείς, τό κοινό, οί πελάτες, δηλαδή ή άγορά. 'Από τήν ιδεολογία του αντιφασισμού στήν ιδεολογία τής οικονομίας τής άγοράς: καλό είναι ό,τι πουλάει, και ό,τι πουλάει είναι καλό. Αυτή είναι ή άξία πού ή πνευματική ήγεσία του τόπου έχει να δώσει στόν κόσμο: καταργώντας τον έαυτό της ως πρωτοπορία, του λέει όστι καλό είναι αυτό πού οί πολλοί κάνουν μαζικά. Προσοχή: όχι όστι οί πολλοί πρέπει να κάνουν μαζικά τό καλό, αλλά όστι αυτό πού οί πολλοί κάνουν μαζικά πρέπει να είναι καλό. Και βέβαια οί πολλοί, δλέποντας τό μαζικό να βαφτίζεται καλό, επιδίδονται μέ άκόμα μεγαλύτερη έπιμέλεια και ζήλο στή λατρεία τούτου του καλού. 'Η οικονομία τής άγοράς λοιπόν έναντίον του αντιφασισμού: να τί μάς είπέ ό Φυντανίδης.

Αλλά για ποιόν Φυντανίδη μιλάμε τώρα; 'Εδώ τά ίδια μάς είπαν οί ήγέτες των μεγαλύτερων χωρών του κόσμου καθώς γιόρταζαν, μέ τον τρόπο πού γιόρτασαν, τά πενηντάχρονα από τή λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. 'Η μή συμμετοχή των Δυτικών (Ευρωπαίων και 'Αμερικανών, μεταξύ δέ αυτών και του 'Ελληνα Προέδρου Κ. Στεφανόπουλου) στή στρατιωτική παρέλαση τής Μόσχας δείχνει πολύ εύγλωττα όστι ένας άλλος παγκόσμιος πόλεμος έχει μεσολαθήσει ανάμεσα στόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τό σήμερα, ένας πόλεμος ό όποιος δεν έχει λήξει άκόμα. Και είναι αυτός ό πόλεμος ό όποιος βάφει μέ τά χρώματά του τήν ιστορική μνήμη για τό τί ύπηρεξε ό Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ποιοί άναμετρήθηκαν σ' αυτόν, ποιοί νίκησαν...

'Αλλ' άς γίνουμε πύο σαφείς: πέντε χρόνια κράτησε ό Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, πενήντα χρόνια ό Ψυχρός Πόλεμος πού τον άκολούθησε. Τά στρατόπεδα των συμμάχων άλλαξαν, οί γραμμές μετατοπίστηκαν: οί Γερμανοί μαζί μέ τούς 'Αγγλους, τούς 'Αμερικανούς, τούς Γάλλους έναντίον των πρώην συμμάχων

του Τσώρτσιλ και του Ρούσβελτ, έναντι των Σοβιετικών. Είναι δυνατόν να γιορτάσεις μαζί με τους νυν έχθρους σου, τους Σοβιετικούς, τη νίκη έναντι των πρώην έχθρών και νυν φίλων σου, των Γερμανών;

Αλλά η Σοβιετική Ένωση εδώ και έξι χρόνια δεν υπάρχει πιά. Μαζί της εξέλιπαν, υποτίθεται, και οι λόγοι εξαιτίας των οποίων οι δυτικές χώρες είχαν συσπειρωθεί έναντι της. Σήμερα δεν ήταν πλέον οι απόγονοι του Στάλιν που καλούσαν τους Δυτικούς να συνηγορήσουν τη νίκη έναντι του ναζισμού, δεν ήταν οι Σοβιετικοί, αλλά οι Ρώσοι που καλούσαν στον έορτασμό.

Οι Δυτικοί δεν πήγαν. Ο Κόλ δεν θα άντεχε να δει τους συμμάχους του (ή και τον έαυτό του) να γιορτάζουν τη γερμανική ήττα παρέα με τους σημερινούς έχθρους του. Αλλά ούτε και οι Δυτικοί σύμμαχοι θέλησαν να το κάνουν αυτό του Κόλ. Προτίμησαν να υποφέρει λίγο το παρελθόν — και άς είχαν συνηγορήσει όλοι μαζί για να το θυμηθούν και να το γιορτάσουν — παρά το παρόν.

Γιατί, και εδώ είναι που θέλω να καταλήξω, η αλλοίωση του νοήματος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, δεν έχει να κάνει με τον Ψυχρό Πόλεμο που έπαυσε να υπάρχει, αλλά με κάτι ακόμα πιο καινούργιο, με τα μέτωπα που τείνουν να διαμορφωθούν διεθνώς μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1989. Βλέποντας λοιπόν εκ των υστέρων και από απόσταση τα γεγονότα, κατανοούμε σήμερα ότι ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν κυρίως πόλεμος ανάμεσα στη Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση, ότι ο κύριος νικητής του πολέμου ήταν η Σοβιετική Ένωση. Κατά τον ίδιο τρόπο η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1989 ανέδειξε μία εκ νέου ανερχόμενη δυναμική Γερμανία. Το ίδιο ιστορικό έκρηξες που το 1945 έδειχνε κατά τη μεριά της Ρωσίας, της τότε Σοβιετικής Ένωσης, έφτασε εν έτει 1990 στην άλλη άκρη, τώρα δείχνει τη Γερμανία. Και είναι χαρακτηριστικό πως ό,τι συνέβη στο γεωπολιτικό και το στρατηγικό επίπεδο, συνέβη επίσης και στο ιδεολογικό: η επικράτηση του αντιφασιστικού πλαισίου, ενός πλαισίου που εκπορευόταν από το κομμουνιστικό και γενικότερα το αριστερό στρατόπεδο ήταν το αποτέλεσμα της επικράτησης της Σοβιετικής Ένωσης επί της Γερμανίας. Αντιστρόφως, η σημερινή διάρρηξη του αντιφασιστικού πλαισίου, η νομιμοποίηση κινήσεων ιδεολογικών ή ακόμα και έθνικων, που μέχρι πρόσφατα βρισκόνταν σε καθεστώς παρανομίας και διεθνούς απομόνωσης, συνοδεύονται από η, πιο σωστά, ακολουθούν τη σημερινή επικράτηση της Γερμανίας έναντι της Ρωσίας. Σ' αυτό το έκρηξες ή όνομαζόμενη Δύση, οι αγγλοσαξωνικές χώρες και η Γαλλία αποτελούν μία σταθερά ή όποια θα συμμαχήσει είτε με τον ένα είτε με τον άλλον, με τον εκάστοτε νικητή του ιστορικού ανταγωνισμού Γερμανίας-Ρωσίας.

Μετά το 1989 λοιπόν, και μετά από κάποιους αρχικούς διασαυγμούς που τροφώδότησαν οι φοβίες του παρελθόντος και οι φόβοι για υπερβολική ισχύ της Γερμανίας, σήμερα οι απόψεις έχουν πλέον ληφθεί, οι άξονες έχουν σχηματισθεί. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συμμαχούν πλέον με τη Γερμανία, την ανερχόμενη δύναμη μετά την κατάρρευση της Ρωσίας, και όχι πια με τη Μ. Βρετανία, όπως συνέβαινε ως το 1989, όταν η Γερμανία τελούσε ακόμη υπό καθεστώς διεθνούς καραντίνας. Η Γαλλία επίσης έχει κάνει επένδυση ζωής στον γαλλογερμανικό άξονα — και είναι νομίζω μέσα από αυτό το πρίσμα που θα πρέπει να δούμε και τις πρόσφατες δηλώσεις Μιτεράν, καθώς και τις ήθελημένες αποκαλύψεις για το φιλοναζιστικό πα-

ρελθόν του: το μέλλον, δηλαδή ο γαλλογερμανικός-ευρωπαϊκός άξονας επιβάλλει να δει κανείς το παρελθόν κάπως διαφορετικά, αν όχι να δικαιώσει τον τότε αντίπαλο, τουλάχιστον να αναγνωρίσει ότι είχε και αυτός κάποιο δίκιο.

Η υπόθεση του πετρελαίου είναι άκρως αποκαλυπτική: οι Ρώσοι αγωνίζονται σήμερα να κρατήσουν τις πετρελαιοπαραγωγές περιοχές (βλέπε και Τσετσενία) υπό τον έλεγχό τους, όπως επίσης επιδιώκουν να ελέγξουν και τους δρόμους του πετρελαίου προς τις διεθνείς αγορές. Οι μεγάλες δυτικές πολυεθνικές, αντίθετα, ενισχύουν κάθε κίνηση που θα μπορούσε να «απελευθερώσει» από τη ρωσική κυριαρχία τους δρόμους αυτούς, θέτοντας τις πηγές και τους δρόμους του μαύρου χρυσού υπό τον άμεσο έλεγχό τους: η οικονομία της αγοράς δεν άνεχεται καμία πολιτική / κρατική έξουσία που θα είχε τη δυναμική και ίσως τη βούληση να παρεμβάλει εμπόδια στην κυριαρχία των πολυεθνικών: από εδώ προκύπτει και η ενίσχυση της Τουρκίας και της επιδίωξής της να περάσουν από το έδαφός της οι αγωγοί του πετρελαίου της Κεντρικής Ασίας.

Τα πενήντα χρόνια από τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, από την «ήμέρα της νίκης», ήρθαν σε μίαν εποχή που σχεδόν τίποτα δεν έχει μείνει όρθιο από το σκηνικό της εποχής εκείνης. Τα κράτη που ήταν τότε οι νικητές του πολέμου σήμερα βρίσκονται σε παρακμή (Μ. Βρετανία) ή και έχουν περιπέσει σε διεθνή ανυποληψία. Αλλά κράτη ή και έθνη με προϊστορία φιλική προς τη Γερμανία και έχθρική προς τη Ρωσία (όπως π.χ. η Κροατία ή και η Τουρκία), που κάποτε βρίσκονταν σε διεθνή καραντίνα, σήμερα είναι στην πρώτη γραμμή της διεθνούς νομιμότητας. Ο αντιφασισμός και μαζί του ή Αριστερά έχουν πλέον χρεοκοπήσει, οι άνθρωποι παραιτήθηκαν από την άξισή τους να ελέγξουν πολιτικά τις δυνάμεις της αγοράς, αναγορεύοντας σε υπέρτατη αξία την ύποταγή τους σ' αυτές.

Σήμερα φαίνεται πιο καθαρά: η νίκη του 1945 ήταν η νίκη των αντιφασιστικών δυνάμεων, ήταν η νίκη της Αριστεράς και των συμμάχων της έναντι της Δεξιάς. Σήμερα και καθώς η Δεξιά μεσουρανήει σε όλο τον πλανήτη, η ανθρωπότητα αποδεικνύεται ανήμπορη αλλά και απρόθυμη να θυμηθεί και πολύ περισσότερο να γιορτάσει όσα συνέβησαν πριν από πενήντα χρόνια. Για τον σύγχρονο άνθρωπο το δίδαγμα της περιόδου '40-'45 είναι το «όχι πόλεμος». Του είναι λοιπόν δύσκολο να δεχθεί το γεγονός ότι η γενιά του '40-'50 είχε πει ναί στην πρόκληση του πολέμου, καθώς θεωρούσε ότι υπήρχαν υπέρτερες αξίες από την ίδια την ανθρώπινη ζωή που έπρεπε να υπερασπισθεί.

Σήμερα όλοι αγωνίζονται να μās πείσουν για το αντίθετο. Να μās πείσουν ότι αν υπάρχει κάποιο δίκιο σε έναν πόλεμο, αυτό βρίσκεται μέσα από το ζύγισμα των θυμάτων της μιάς και της άλλης πλευράς. Δεν ήταν πάντα έτσι, ή μάλλον δεν ήταν ποτέ έτσι. Δεν ήταν ποτέ τόσο δούλοι, έστω και του έαυτού τους, οι άνθρωποι.

Η ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΑΤΩΝ

του Νίκου Κοταρίδη

«Μέ τό αίμα τῶν προβάτων βάφτηκε
τό μέτωπο τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ.
Σημάδι ὑποδοχῆς καί τίποτα ἄλλο ἐλπίζουμε»
ἐφημερίδες, 4/5/95

«Ποδόσφαιρο εἶναι ὅταν 22 τρελοί
κυνηγᾶνε ἓνα στρογγυλό πράμα»
λαϊκή σοφία

Πρίν ἀπό λίγο καιρό μᾶς ἐπισκέφθηκε κάποιος Τούρκος ὑπουργός κι οἱ μουσουλμάνοι πού τόν δέχθηκαν στή Θράκη ἔσφαξαν ἓνα ἄρνι καί μέ τό αίμα του ἔκαναν σημάδι κόκκινο στό μέτωπο τοῦ ὑπουργοῦ. «Κουρμπάν μπαϊραμί» λέγανε... καί ὁ δημοσιογράφος, λέει, δέν καταλάβαινε.

Εἶδαν οἱ δικοί μας τό ἄρνι σφαγμένο «προστά στά μάτια ἀθῶων παιδιῶν καί γυναικῶν» (γιά ὄνομα!), τό αίμα νά πλημμυρίζει τό δρόμο καί νά τόν βάφει κατακόκκινο, ἓνα σημάδι στοῦ ὑπουργοῦ τό δόξα πατρί ἀπό τό αίμα τοῦ φτωχοῦ ἄρνιου, ἔφριξαν οἱ ἄνθρωποι. Καί ἀπό τήν ἀποψη τῆς εὐαισθησίας καί τῆς ζωοφιλίας γενικῶς, ἀλλά καί ἀπό τήν ἀποψη τοῦ πολιτισμοῦ εἰδικῶς — εἰδικότερα δέ ἀπό τήν ἀποψη τῆς προπαγάνδας.

«Ὅλοι λοιπόν, πλήν τῶν μακριά νυχτομένων καί, ὡς συνήθως, νυσταγμένων κυβερνητικῶν, θεώρησαν τή σφαγή τῶν προβάτων μιά καλή εὐκαιρία ἄσκησης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς γιά ἐσωτερική κατανάλωση. Ἐπιστράτευσαν λοιπόν, γιά μιά ἀκόμη φορά, τά αὐτονόητα τοῦ κόσμου τους γιά νά κρίνουν ἓναν ἄλλο κόσμο. Κατέληξαν μάλιστα στό συμπέρασμα ὅτι δικαίως ἡ ἱστορία μᾶς κατέταξε στούς πεπολιτισμένους καί τούς ἄλλους στούς ἀποδαρβαρισμένους. Μέ τό σφαγμένο ἄρνι μάλιστα καί τό σημάδι ἀπό τό αίμα του στό κούτελο κοτζάμ ὑπουργοῦ, ἦρθε τό γλυκό καί ἔδεσε.

Βγήκαν λοιπόν καί εἶπαν, κοτζάμ ἐπίδοξος πρωθυπουργός, νά στείλουμε παντοῦ στόν κόσμο φωτογραφίες τοῦ σφαγμένου ἄρνιου καί τοῦ σημαδεμένου ὑπουργοῦ, μήπως καί κατανοήσουν οἱ ἀνίδεοι ξένοι μέ τί ἔχουμε νά κάνουμε καί μᾶς δικαιώσουν ἐπιτέλους. Ποῦ νά δοῦνε μάλιστα οἱ ξένοι ὅτι οἱ ἐν λόγῳ βάρβαροι τρώνε πιλάφι μέ τά χέρια, γυρίζει ὁ ἓνας τόν κῶλο στόν ἄλλο στίς ἐκκλησίες τους, τά παιδιά ἔχουν μύξες, οἱ γυναῖκες φορᾶνε πλαστικές καφέ παντόφλες, κίτρινη καρό φούστα κι ἀπό πάνω ρόζ πονκαμίσα μέ πράσινα πούα (γιά ὄνο-

μα!), τὰ σπίτια τους είναι χτισμένα στο επίπεδο τῆς γῆς, γεννοβολᾶνε γιατί ἀγνοοῦν τὰ προφυλακτικά καί τόν «κίνδυνο τοῦ Ἐιτζ» καί πάει λέγοντας τό πράμα κατευθεῖαν στή μαύρη τρύπα.

Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἄκρη μιᾶς λογικῆς πρακτικῆς, ὅπου κρίνει κανεῖς ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια καί, ἔχοντας καβαλήσει τό καλάμι τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, ὄχι μόνο ἀγνοεῖ ἐπιδεικτικά τήν ἑτερότητα, ἀλλά ἀρνεῖται μέ περισσὴ αὐταρέσκεια νά διακρίνει τί γίνεται κάτω ἀπό τή μύτη του. Ἡ παρουσίαση τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Τούρκου ἀπό τίς ἐφημερίδες καί τὰ κανάλια ἔχει νά κάνει ὄχι μόνον μέ ἰδεολογικές προκαταλήψεις, ἀλλά κυρίως μέ τήν ἀδυναμία νά κατανοήσουν τόν ἄλλο καί τή συμπεριφορά του. Τὰ ἴδια κῆνανε οἱ ἐκπολιτισμένοι μέ τούς «γυφτοσκοπιανούς» καί τούς «χαζοαλβανούς» καί τώρα ψάχνονται, μήπως καί βρεθεῖ τρόπος νά «γεφυρωθοῦν οἱ διαφορές μέ τούς κατωτέρους».

Γέμισε ὁ τόπος ἀπό ἐκείνους πού, μέ περισσὴ ἐπιμέλεια, ἀντελίζουν συστηματικά ὅσους τυχαίνει νά διαφέρουν, ἐπειδὴ δέν συμερίζονται τίς ἀξίες τοῦ δικοῦ μας πολιτισμοῦ ἢ δέν ἀπολαμβάνουν τὰ ἐλέη τοῦ κόσμου μας. Μήπως, ὅμως, καί οἱ ὑπεύθυνοι στό ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν προσλαμβάνουν τὰ πράγματα ὅπως οἱ δημοσιογράφοι, ὁ Ἔβερτ, ὁ Σαμαράς καί μερικά πασοκικά ἀηδόνια. Διότι μέχρι καί πόλεμο θά μπορούσαν νά κηρύξουν, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι τό αἷμα τῶν προβάτων μπορεῖ νά εἶναι πρόκληση! Θεός νά μᾶς φυλάει...

Φοδᾶμαι μάλιστα ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀπέναντι στοὺς μουσουλμάνους τῆς Θράκης χαράσσεται χωρίς προηγούμενος νά ἔχουν ἐξοικειωθεῖ οἱ ὑπεύθυνοι μέ τόν διαφορετικὸ κόσμο τους καί ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀπέναντι στήν Τουρκία ἢ τήν Ἀλβανία χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἴδια ἀγνοία γιά τήν ἄλλη χώρα καί τόν ἄλλο πολιτισμό. Δέν εἶναι ὄλοι οἱ πολιτισμοὶ ἴδιοι κι αὐτὸ τό αὐτο-

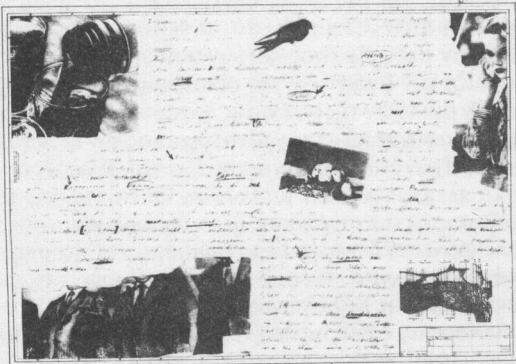
νόητο εἶναι ψιλὰ γράμματα γιά τόν κύριο Ἔβερτ, τόν Κοσμοπούλο, τόν Σαμαρά καί ὅσους ἀγνόησαν ὅτι οἱ μουσουλμάνοι ἔχουν τέτοιον καιρὸ τὴν «ἐορτὴ τῆς θυσίας» ὅπου ἀναπαριστοῦν τὴ θυσία τοῦ Ἀβραάμ. Ὅσο νά ναι, ἀναπαράσταση τῆς θυσίας χωρὶς σφαγὴ προβάτων εἶναι λιγάκι σικέ. Ὀλόκληρο Ἰσαάκ μᾶς χάρισε ὁ Θεός, λένε οἱ ἄνθρωποι, νά μὴν τοῦ χαρίσουμε καί μεῖς κανένα πρόβατο. «Μίλαγαν μονάχα τούρκικα», δηλαδή ὑποπτον τό πράγμα, εἶπε ὁ δαιμόνιος ρεπόρτερ. Κάπως ἔτσι προέκυψε ἡ ὑποψία ὅτι μπορεῖ νά «ἦταν καί κάτι ἄλλο», κάτι σάν πρόκληση, νά ποῦμε, ἡ σφαγὴ τῶν προβάτων.

Τὸ νόημα, ὅμως, πρακτικῶν ὅπως ἡ σφαγὴ τῶν προβάτων στήν «ἐορτὴ τῆς θυσίας» ἐγκιταί στή μουσουλμανικὴ κοινότητα καί παραπέμπει τόν πολιτισμὸ τῆς. Ὅσοι λοιπὸν θέλουν νά μᾶς πληροφορήσουν γι' αὐτές, θά πρέπει πρῶτα νά τίς ψάξουν, νά τίς γνωρίσουν καί νά τίς κατανοήσουν. Καί γιὰ νά γίνει αὐτὸ πρέπει ὄχι μόνον νά στύψουν τό κεφάλι τους, ἀλλὰ νά μάθουν προηγουμένως νά ἀναγνωρίζουν τήν ἑτερότητα. Ἄλλιῶς, ὅταν δηλαδή οἱ πολιτικοὶ καί οἱ δημοσιογράφοι ἀρκοῦνται στὰ ἐθνικιστικὰ αὐτονόητα καί σέ ἀφορισμούς, μειώνεται ἡ ἀνεκτικότητα ἀπέναντι στόν διπλανό καί μιὰ θρησκευτικὴ τελετὴ ἐκλαμβάναται ὡς «σημεῖα καί τέρατα» ἢ ὡς «προκλητικὴ πράξη».

Ἔτσι κατατάχθηκαν οἱ γείτονες, μέ περισσὴ ἐθνικὴ αὐταρέσκεια καί ἀλαζονεία, ἄλλος ὡς δάρδαρος, ἄλλος ὡς καθυστερημένος, ἄλλος ὡς μπουνταλάς. Μέ τέτοια δημοσιογραφία ὅμως, δηλαδή μέ τέτοια παιδεῖα, μᾶλλον δέν πρόκειται ν' ἀγιάσει ἄνθρωπος δίπλα μας. Καί αὐτὸ εἶναι ἓνα πρόβλημα τῆς πολιτείας μας. Ἄν τό χωνέψουμε, ἴσως μπορέσουμε νά γνωρίσουμε τούς ἄλλους καί, τότε, ἄς κρίνουμε ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια...

ΚΟΣΜΑΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

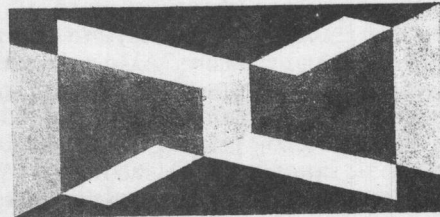
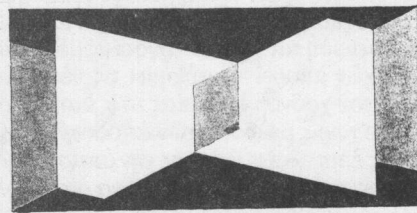
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΜΙΑΗ

ΣΜΙΑΗ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
Κωλέττη 4, Αθήνα 106 81 Τηλ. 64.34.180

ΒΑΣΩ ΚΙΝΤΗ

KUHN & WITTGENSTEIN

Φιλοσοφική Έρευνα
της Δομής των Επιστημονικών Επαναστάσεων

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΜΙΑΗ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ 17

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

ΤΗΣ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

του Πέτρου Λινάρδου-Ρυλμόν

Η αντίδραση της εργοδοτικής πλευράς στην πρόταση της Γενικής Συνομοσπονδίας Έργατών Ελλάδας για μείωση του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας στις 35 ώρες είναι χαρακτηριστική του κυρίαρχου τρόπου αντιμετώπισης από τον επιχειρηματικό κόσμο της σχέσης εργασίας και χρόνου εργασίας. Ο Νίκος Αναλυτής, μέγας τελετάρχης του Συνδέσμου Έλληνικών Βιομηχανιών σέ ζητήματα διαπραγματεύσεων και ιδεολογίας περί των εργασιακών σχέσεων, θεωρούσε σέ ένα πρόσφατο κείμενό του «άνεφικτη» τήν καθολική μείωση του χρόνου εργασίας στην Ελλάδα, σημειώνοντας, όμως, ότι κατά τά άλλα «ή μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς μείωση των αποδοχών είναι συνυφασμένη μέ τό μέλλον τής εργασίας και μέ τόν ελεύθερο χρόνο», ενώ στό μεταξύ «ή εφαρμογή του μέτρου σέ επίπεδο μεμονωμένων επιχειρήσεων ή/και κλάδων [έννοει προφανώς μέ αντίστοιχη μείωση των αποδοχών] μπορεί νά βοηθήσει στή διάσωση θέσεων εργασίας, όταν οι επιχειρήσεις ή κλάδοι αντιμετώπιζον πρόσκαιρα οικονομικά προβλήματα ή βρίσκονται υπό αναδιάρθρωση». Στην πράξη δηλαδή ή μείωση του χρόνου εργασίας αντιμετωπίζεται —και αυτό συμβαίνει πραγματικά— ως ένα πρόσθετο στοιχείο «ευελιξίας» των σχέσεων εργασίας. Ο κ. Αναλυτής φρόντιζε στό ίδιο κείμενο νά δηλώσει πώς «δέν υπάρχουν έρευνητικά ή άλλα δεδομένα πού νά αποδεικνύουν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ μείωσης του χρόνου εργασίας και αύξησης τής απασχόλησης», ισχυριζόμενος ότι «αντιθέτως, ή μείωση του χρόνου εργασίας μέ αντίστοιχη μείωση των αποδοχών μπορεί νά αύξησει τίς θέσεις εργασίας».

Οι μειώσεις του χρόνου εργασίας στις βιομηχανικές χώρες έγιναν πάντοτε χωρίς μειώσεις των αποδοχών και φυσικά είχαν σημαντικές επιπτώσεις ως προς τήν απασχόληση. Η μείωση των ετήσιων ωρών απασχόλησης ανά απασχολούμενο μισθωτό ξεπέρασε κατά τήν τριακονταετία 1960-1990 τό 20% στις ευρωπαϊκές βιομηχανικές χώρες και έφθασε τό 35% στην Ιταλία, όπου αυτή ή εξέλιξη οφείλεται ελάχιστα στην πρόσφατη αύξηση τής μερικώς απασχόλησης. Αλλά και κατά τήν τελευταία δεκαετία ήταν αισθητή ή συνέχιση τής τάσης περιορισμού του εβδομαδιαίου χρόνου απασχόλησης, χωρίς νά έχει τεθεί τό ζήτημα τής παράλληλης μείωσης των αποδοχών.

Σύμφωνα μέ τίς εκτιμήσεις τής EUROSTAT γιά τήν περίοδο 1983-1992, παρατηρήθηκαν οι έξι χαρακτηριστικές εξελίξεις σέ μερικές ευρωπαϊκές χώρες: Στή Γερμανία, τό 90% των ανδρών μισθωτών πού εργαζόταν 40 ώρες τό 1983, εργάζεται τό 1992 από 37 ως 40 ώρες και τό 60% εργάζεται 37 ή 38 ώρες.

Μιά παρόμοια εξέλιξη αφορά τό 60% τής γυναικείας απασχόλησης πού εργαζόταν 40 ώρες τό 1983, ενώ παρατηρείται και ελαφρά μείωση τής μερικώς απασχόλησης. Στή Δανία οι άνδρες μισθωτοί εργαζόταν τό 1983 40 ώρες κατά 75%, και τό 1992 τό ποσοστό αυτό δέν είναι πλέον παρά 7-8%, ενώ τό 60% εργάζεται 37 ώρες. Στην ίδια χώρα τό 40% των μισθωτών γυναικών εργαζόταν 40 ώρες τό 1983, ενώ τό 1992 ένα 50% εργάζεται 37 ώρες και έχει επίσης μειωθεί ελαφρά ή μερική απασχόληση.

Γιά τήν Ελλάδα καταγράφονται οι έξι μεταβολές στην περίοδο 1983-1992. Κατ' αρχήν ένα ποσοστό των ανδρών μισθωτών γύρω στό 20% συνεχίζει νά εργάζεται πάνω από 45 ώρες τήν εβδομάδα. Ένα ποσοστό 20% επίσης, πού εργαζόταν 41 και 42 ώρες, πέφτει κάτω από τό 5%, ενώ όσοι εργαζόταν 40 ώρες αυξάνονται από 33 σέ 55%. Υπάρχει επίσης ένα ποσοστό 10% πού εργαζόταν 38 ώρες στην αρχή και στό τέλος τής περιόδου. Για τίς γυναίκες παρατηρήθηκε ελαφρά αύξηση του 15% πού εργαζόταν τό 1983 πάνω από 45 ώρες, αλλά σημειώθηκε μία παράλληλη μέ τούς άνδρες μισθωτούς εξέλιξη: ένα 15% πού εργαζόταν 41 και 42 ώρες έπεσε στό 5%, ενώ οι εργαζόμενες 40 ώρες αυξήθηκαν από 30 σέ περίπου 48% των μισθωτών γυναικών. Η μερική απασχόληση των γυναικών παρέμεινε σταθερή.

Η ιστορική τάση μείωσης του χρόνου εργασίας «χρηματοδοτήθηκε» πάντοτε από τήν αύξηση τής παραγωγικότητας τής οικονομίας. Στις ευρωπαϊκές χώρες ιδιαίτερα, ή μείωση του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας, αλλά και ή αύξηση των ετήσιων άδειών ήταν ζητήματα υπό συνεχή διαπραγμάτευση πού αποτέλεσαν στοιχεία ενός κοινωνικού συμβολαίου τό όποιο εξασφάλιζε τήν ανάπτυξη τής οικονομίας μέ τή συνεχή βελτίωση των άμοιβών τής μισθωτής εργασίας. Οι ρυθμίσεις πού υιοθετήθηκαν σχετικά μέ τό χρόνο εργασίας τήν τελευταία τριακονταετία είχαν έναν ένιαίο χαρακτήρα και άφορούσαν τή συντριπτική πλειοψηφία των μισθωτών. Οι επιπτώσεις τους γιά τήν αύξηση τής απασχόλησης ήταν θεαματικές, ανεξάρτητα αν ή πλευρά αυτή δέν ήταν θέμα δημόσιας συζήτησης τή στιγμή πού ή οικονομία γνώριζε ταχείς ρυθμούς αύξησης του προϊόντος και τής παραγωγικότητας.

Οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν ότι στην πραγματικότητα ή ιστορική τάση συνεχίστηκε και στή δεκαετία του '80. Στή Γερμανία και τή Δανία λ.χ. ένα μέρος τής αύξησης τής παραγωγικότητας μεταφράστηκε και πάλι σέ μείωση του χρόνου εργα-

σίας, ενώ στην Ελλάδα παρατηρήθηκε σε αντιστοιχία με τον αργό ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας μιά λιγότερο έντονη μείωση, ή όποια εκδηλώθηκε κυρίως με τη διεύρυνση της κατηγορίας που εργάζεται 40 ώρες εβδομαδιαίως. Πρέπει να υπογραμμιστεί ή μεγαλύτερη διαφοροποίηση των ωραρίων στην Ελλάδα, που είναι ακόμη έντονότερη αν προστεθεί ή παράνομη ή ήμιπαράνομη αγορά εργασίας και ή παραβατικότητα των εργοδοτών ως προς τις νόμιμες ώρες απασχόλησης. Οί τυπικές ή άτυπες διαφοροποιήσεις των ωραρίων εργασίας αποτελούν άνασταλτικό παράγοντα ως προς την ενιαία διαπραγμάτευση της περαιτέρω μείωσης του χρόνου εργασίας, που κινδυνεύει να αφαιρέσει κάθε περιεχόμενο σε μιά προσπάθεια να συνεχιστεί προηγούμενη ιστορική τάση.

Η πρόταση για «μοίρασμα του χρόνου εργασίας», που έχει προβληθεί κυρίως από την εργοδοσία σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εντάσσεται σε μιά στρατηγική συστηματικής διαφοροποίησης των ωραρίων απασχόλησης, ή όποια δέν στοχεύει παρά στην απομάκρυνση από ή διαπραγμάτευση και ή ρύθμιση του ζητήματος αυτού στο επίπεδο της κοινωνίας στο σύνολό της. Τό «μοίρασμα» αυτό προτείνεται να γίνει με δύο τρόπους: ή μερική απασχόληση άφ' ενός και άφ' έτερου την παράλληλη μείωση ώρων εργασίας και άμοιβών. Στην πραγματικότητα ή προοπτική αυτή, ή όποια ένθουσιάζει αυτούς που δέν άφορά, δέν μπορεί να γίνει δεκτή ούτε και από την εργοδοτική πλευρά ως συνολική ρύθμιση.

Η μετατροπή θέσεων πλήρους απασχόλησης σε περισσότερες θέσεις μερικής απασχόλησης μπορεί να υλοποιηθεί μόνο σε όρισμένες περιπτώσεις και εξαρτάται επίσης από τό διοικητικό επίπεδο που εξασφαλίζουν οί άμοιβές της εργασίας. Η συνδυασμένη μείωση των ώρων εργασίας και των άμοιβών είναι μιά μεταβολή που κανένας εργοδότης δέν έχει λόγο να επιλέξει, διότι δημιουργεί κατά κανόνα πολύ σοβαρά προβλήματα άναδιοργάνωσης της παραγωγής και έξευρεσης νέου προσωπικού. Έκτός αν δεχθεί ισχυρές πιέσεις, όπως στην περίπτωση μιάς πολύ μεγάλης επιχείρησης, όπως ή γερμανική Volkswagen, ή χρησιμοποιήσει αυτή ή μέθοδο για να ξεπεράσει άνωδυνα ένα πρόσκαιρο πρόβλημα της επιχείρησης, όπως έχει συμβεί σε όλες τις περιπτώσεις που είναι γνωστές στην Ελλάδα.

Η συνέχιση της ιστορικής τάσης μείωσης του χρόνου εργασίας θεωρείται σήμερα δυνατή διότι εκτιμάται ότι είναι έφικτή κατά την επόμενη περίοδο ή σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας. Η άξιοποίηση, όμως, αυτής της δυνατότητας για μιά άμεση στρατηγική καταπολέμησης της άνεργίας απαιτεί να θεθούν τά ζητήματα της παραγωγικότητας, αλλά και της διάρθρωσης της απασχόλησης ως διαπραγματεύσιμα ζητήματα στο επίπεδο της κοινωνίας στο σύνολό της. Έχει κατ' άρχην εκτιμηθεί ότι ή μείωση των ώρων απασχόλησης μπορεί να συνδυαστεί με ή βελτίωση της άξιοποίησης του υπάρχοντος έξοπλισμού, χάρη σε άλλαγές στο επίπεδο της επιχείρησης αλλά και στην ευρύτερη άναδιοργάνωση του καταμερισμού της εργασίας.

Η πληρέστερη άξιοποίηση του πάγιου και ειδικότερα του μηχανολογικού έξοπλισμού μπορεί να όδηγήσει σε αύξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας, που επιτρέπουν ή διατήρηση ή ή βελτίωση του διοικητικού επιπέδου, παρά ή μείωση του χρόνου εργασίας. Τέτοιες άλλαγές δέν γίνονται, όμως, άθόρμητα δεκτές ούτε από τις επιχειρήσεις ούτε από την κοινωνία. Χρειάζεται να προγραμματισθούν μετά από ρητές συμφωνίες που δέν μπορεί παρά να είναι τό άποτέλεσμα ής λειτουργίας ενός πλαισίου κοινωνικής διαπραγμάτευσης τό όποιο

νά εξετάζει τόσο την όργάνωση της παραγωγής όσο και τον χρόνο εργασίας των διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων. Μιά από τις προφανείς δυσκολίες είναι ότι οί μειώσεις του χρόνου εργασίας δέν μπορεί να γίνουν με έναν ενιαίο τρόπο, ενώ όμως πρέπει να είναι άποδεκτές όπου πραγματοποιούνται.

Τό σοβαρό πρόβλημα που αντιμετώπιζει ή υλοποίηση στην Ελλάδα ενός τέτοιου «προγράμματος» είναι ότι ό επιχειρηματικός κόσμος άρνείται κατηγορηματικά να θέσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων όποιοδήποτε θέμα έχει σχέση με την όργάνωση του παραγωγικού δυναμικού στο επίπεδο των επιχειρήσεων, αλλά κυρίως σε ευρύτερο περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Οί εθνικοί και οί περιφερειακοί ή τοπικοί και κλαδικοί εργοδοτικοί φορείς δέν έχουν δείξει την παραμικρή προθυμία να έμπλακούν σε συζητήσεις για την εξέλιξη του παραγωγικού δυναμικού και της απασχόλησης: ή άπόλυτη άποχή τους από όποιαδήποτε πρωτοβουλία στους λεγόμενους θύλακες άνεργίας είναι τό πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Η στάση αυτή αποτελεί κι από μιά άλλη άποψη εμπόδιο για ή διαπραγμάτευση μιάς στρατηγικής μείωσης του χρόνου εργασίας. Εύνοι ή δημιουργία ενός παραγωγικού ιστού και μιάς αγοράς εργασίας δύο ή πολλαπλών ταχυτήτων που θγάζουν εκτός πλαισίου διαπραγμάτευσης, αλλά και εκτός ρύθμισης, ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής και του εργατικού δυναμικού. Έξάλλου ή προσέγγιση αυτή της εργοδοσίας δέν επιτρέπει καν να υλοποιηθούν πολιτικές καταπολέμησης της άνεργίας που να στηρίζονται άπλως στην άνάπτυξη του δυναμικού της οικονομίας σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο. Όταν ό επιχειρηματικός κόσμος εφαρμόζει μιά στρατηγική αύξησης της άνεργίας και άποδιάρθρωσης της αγοράς εργασίας, είναι προφανώς δύσκολο να πεισθεί για την άναγκαιότητα μιάς ριζικής άναθεώρησης της πολιτικής του.

1. Άπαντήσεις του ΣΕΒ στο ΥΠΕΘΟ σχετικά με τις πολιτικές καταπολέμησης της άνεργίας.

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ἀπό τόν Βαρβαρέσσο στόν Παπαδόπουλο

τοῦ Γιώργου Σταθάκη

Οἱ πρόσφατες κινητοποιήσεις τῶν ἀγροτῶν καί τῶν ἐμπόρων ἐπαναφέρουν στό προσκήνιο τό φορολογικό ζήτημα. Οἱ ἔμποροι, οἱ διομήχανοι, οἱ διοτέχνες, οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες δέν πληρώνουν ἄμεσους φόρους. Αὐτό τό κοινό μυστικό δέν χρειάζεται στατιστική ἐπιβεβαίωση. Ὅποια στιγμή καί νά ἐπιλέξουμε ἀπό τή μεταπολεμική περίοδο τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, θά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ σύνθεση τῶν φορολογικῶν ἐσόδων παραμένει ταυτόσημη: τό 70-80% τῶν φόρων προέρχεται ἀπό τήν ἔμμεση καί μόνο ἓνα μικρό μέρος προέρχεται ἀπό τήν ἄμεση φορολογία· τά 2/3 τῆς ἄμεσης φορολογίας καταβάλλονται ἀπό τοὺς μισθωτοὺς καί τοὺς συνταξιούχους.¹ Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ κάθε μορφῆς ἐπιχειρήσεις, ὡς οἰκονομικὲς μονάδες, καί οἱ ἐπιχειρηματίες, ὡς φυσικά πρόσωπα, συμβάλλουν ἀπό κοινοῦ κάτι λιγότερο ἀπὸ τό 10% τῶν ἐτήσιων φορολογικῶν ἐσόδων.²

Τὸ ἐρώτημά μου δέν εἶναι ἂν θά πρέπει νά ἀρθεῖ ἡ φορολογική «ἀσυλία» αὐτῶν τῶν οἰκονομικῶν ομάδων. Τὸ ἐρώτημά μου εἶναι γιατί ἐδῶ καί δεκαετίες δέν πληρώνουν φόρο. Πῶς διαμορφώθηκε δηλαδή ἡ φορολογική αὐτή «ἀσυλία» καί πῶς κατάφερε νά ἐπιδείξει διαχρονικά τέτοιο βαθμὸ ἀνθεκτικότητας. Ἐκ τῶν πραγμάτων ἡ «ἀσυλία» αὐτὴ ἀποτελεσε μιά ὑποθήκη, ἀπόλυτα σεβαστὴ, ἀπ' ὅλες τὶς κυβερνήσεις: συντηρητικὲς καί κεντρῶες, ἐκλεγμένες ἢ αὐτόκλητες. Οἱ τεράστιες δὲ ἀλλαγές πού ἐπέφερε ἡ ἐκδιομηχάνιση καί ἡ ἀστικοποίηση καί ὁ δεκαπλασιασμός τοῦ μεγέθους τῆς οἰκονομίας καί τῶν εἰσοδημάτων στό διάστημα τῶν τελευταίων πενήντα χρόνων δέν μετέβαλαν ἔστω καί στό ἐλάχιστο τὴν δομὴ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Ἀκόμα καί ἡ πολυθρόνη ἔνταξη τῆς χώρας στήν ΕΟΚ, πού ἀναπόφευκτα ἐνέπλεξε τό φορολογικό σύστημα μὲ νέους φορολογικοὺς κανόνες (ΦΠΑ κλπ.), ἐντούτοις εἶχε μικρὸ μόνο ἀντίκτυπο στὴ δομὴ του. Ἐτσι ἡ δημοσιονομικὴ κρίση τῆς δεκαετίας τοῦ '80 ἀντιμετώπιστηκε μὲ τὶς παραδοσιακὲς τεχνικὲς: τὴν αὐξηση τῆς ἔμμεσης φορολογίας, τό πάγωμα τῶν μισθῶν καί τό δανεισμό.

Κατὰ καιροὺς ἡ ἀναδίωξη τῶν συζητήσεων γιὰ τό θέμα αὐτό ἐπαναφέρει στό προσκήνιο ἐπιχειρήματα πού μονότονα ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ καί δεκαετίες καί πού καταγράφονται ὡς «ἔξωιστορικές» παράμετροι τῆς ἐλληνικῆς «πραγματικότητας». Ἡ φορολογικὴ «ἀσυλία» ἀποδίδεται στόν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας,³ εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν μικρῶν καί μεσαίων ἐπιχειρήσεων καί τῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων πού καθιστᾶ ἀδύνατη τὴν ἐπιτήρηση τῶν λογιστικῶν βιβλίων καί τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσης· εἶναι ἡ διοικητικὴ ἀδυναμία τοῦ κράτους νά ἐλέγξει τέτοιο ἀριθμὸ ἐπιχειρήσεων· εἶναι ἡ ἀπειλὴ τῆς ὑφους πού θά προκύψει ἂν γίνεи ὅποιαδήποτε ἀπόπειρα ἐλέγχου τῆς «παραοικονομίας»· εἶναι ἡ ἀδυναμία κατάρτισης ἑνὸς ἐνιαίου συστήματος φορολόγησης γιὰ ἓναν χῶρο πού εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀνομοιογενής· εἶναι, τέλος, τό τεράστιο πολιτικὸ κόστος πού θά ἔχει μιά τέτοια ἀπόπειρα, καθὼς τὰ στρώματα αὐτά, λόγω τοῦ μεγέθους τους, ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιθυμητὴ ὑποστήριξη πού ἐπιδιώκει κάθε κόμμα ἢ τὴν ἀνοχή πού θέλει νά ἐξασφαλίσει κάθε σφύρων κυβερνηση.⁴

Ἄν καί λογικοφανεῖς, οἱ ἐρμηνεῖες αὐτὲς παραμένουν ἄνευ νοήματος· οἱ εὐθύνες ἀποδίδονται στὴ «φύση» τοῦ Ἑλληνα, στὴ «δομὴ» τῆς οἰκονομίας καί στὴ «δομὴ» τοῦ πολιτικοῦ μας συστήματος. Ὡς ὑπέρτατη ἀναγωγή, οἱ ἐρμηνεῖες αὐτὲς κα-

ταφεύγουν στή δόκιμη ταυτολογία· οί πολιτικοί δέν μπορεῖ παρά νά ἐμπροσωποῦν ψηφοφόρους συγκεκριμένων νοοτροπιῶν καί ἂν μή τί ἄλλο οί πρῶτοι εἶναι λογικό νά συντηροῦν καί νά ἀναπαράγουν τίς νοοτροπίες αὐτές. Ἐτσι, ὅμως, τά αἷτια τοῦ φαινομένου πού μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ «ἀντικειμενοποιοῦνται», «ἐξωτερικεῦνται» σέ σχέση μέ τά ἴδια τά «ὑποκείμενα», τά ἄτομα, τίς ἐπιχειρήσεις καί τό κράτος. Μέ τόν τρόπο αὐτό τά ἴδια τά οικονομικά ὑποκείμενα ἀπό τή μιά πλευρά μένουν στό ἀπυρόδμητο καί ἀπό τήν ἄλλη μποροῦν ἀνά πάσα στιγμή νά ἐνοχοποιηθοῦν μέ τόν πιό δηκτικό τρόπο. Ἡ ἑλληνική κοινωνία φαντάζει πλέον ὡς ἓνα «ἀπέραντο φρενοκομεῖο» σαφῶς διακριτό ἀπό τίς παγιωμένες ὀρθολογικότητες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καπιταλισμοῦ καί τίς «ἄξιοθαύμαστες» συνειδήσεις πού διαμόρφωσε σέ πλούσιους καί φτωχοῦς, σέ πολιτικούς καί ψηφοφόρους, σέ κράτος καί ἐπιχειρήσεις.

Δέν ὑπάρχει τίποτα τό πρωτότυπο στίς προαναφερθεῖσες ἀναλύσεις καί τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τίς κατά καιροῦς προτεινόμενες «λύσεις». Δέν ὑπάρχει τίποτα τό πρωτότυπο στή «ρητορική» τοῦ νῦν ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν, πού, μέ τήν ἐπίκληση τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης στή μάχη του κατά τῶν φοροφυγᾶδων, προκάλεσε τόσο θαυμασμό ἀκόμα καί σέ κύκλους τῆς Ἀριστερᾶς. Τό αὐτόνητο τοῦ «δικαίου» καί «λογικοῦ» φάνηκε πρὸς στιγμή νά κερδίζει τό στοίχημα ἔναντι τοῦ «παράλογου» καί «ἀδίκου» μέ τό ὅποιο μᾶς ἔχει φορτώσει ἡ ἱστορία. Βέβαια οἱ θαυμαστές πρὸς στιγμήν ἀπόρησαν πού ἓνας τέτοιος ὑπουργός βρῖσκεται στή σημερινή κυβέρνηση. Μέ μεγάλη εὐγένεια χαρακτηρίστηκε ὡς «οἰκουμενικός» ὑπουργός, ὡς πολιτικό πρόσωπο πού θά μποροῦσε νά ἀνήκει σέ ὅποιοδήποτε κόμμα ἢ κυβέρνηση. Ἡ ἐκδίκαση τοῦ «ἐκσυγχρονισμοῦ»· αἶφνης οἱ ἰδεολογίες καί ἡ πολιτική σὴντησαν μπροστά στό μεγαλεῖο τοῦ προφανοῦς καί τοῦ αὐτονόητου πού περιβάλλει τόν «ἐκσυγχρονισμό» καί τά «ῶριμα» αἰτήματά του.

Πρόθεσή μου δέν εἶναι νά ἀποκαταστήσω τίς «ὀρθολογικότητες» τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καί πολὺ περισσότερο νά υπερασπιστῶ τό ἰσχύον φορολογικό σύστημα. Πρόθεσή μου εἶναι νά διερευνήσω τίς «ὀρθολογικότητες» πού ὑποκρύπτονται πίσω ἀπό κάθε «ἀνορθολογικό» στοιχείο, νά καταδείξω ὅτι ἡ «συναίνεση» πού περιβάλλει τή «φορολογική ἀσυλία» ἔχει τελικά, ὅπως ὅλα τά πράγματα, τή «δική της ἱστορία».

* * *

Τό ζήτημα τῆς ἄμεσης φορολογίας προέκυψε στόν Μεσοπόλεμο, στή δεκαετία τοῦ 1930. Τότε εἰσάγεται ἡ νομοθεσία περί τήρησης λογιστικῶν διβλίων ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις καί ἡ νομοθεσία γιά τίς νομικές μορφές τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ πρώτη σύγκρουση γιά τή φορολόγηση τῶν ἐπιχειρηματικῶν τάξεων, καί ἡ πιό σημαντική μεταπολεμικά, ἔγινε τό καλοκαίρι τοῦ 1945. Ὁ Βαρβαρέσσος ἀνέλαβε νά ὑλοποιήσει μιά ἐξαιρετικά εὐφυῆ οικονομική μεταρρύθμιση ἀντλώντας φορολογικούς πόρους μέσω ἑνός νόμου περί «ἀντικειμενικοῦ» προσδιορισμοῦ τοῦ εἰσοδήματος (μέ βάση τό ὕψος τοῦ ἐνοικίου). Ἐπίμαχο θέμα τῆς μεταρρύθμισης ἦταν ἡ ἀναδιανομή τοῦ εἰσοδήματος, καθὼς ἡ ἀνισοκατανομή του εἶχε αὐξηθεῖ σημαντικά στή διάρκεια τῆς Κατοχῆς. Παρά τό γεγονός ὅτι τό πρόγραμμα τοῦ Βαρβαρέσσου εἶχε ἐπιτυχίες, μέ πιό σημαντική τήν ἰσοσκέλιση τοῦ προϋπολογισμοῦ, παραιτήθηκε λίγο ἀργότερα ὑπὸ τήν πίεση τῶν παρατεταμένων ἀντιδράσεων τῶν ἐπιχειρηματικῶν φορέων.

Δύο χρόνια ἀργότερα, μέ τήν ἔλευση τῆς ἀμερικανικῆς Οἰκονομικῆς Ἀποστολῆς, ἐπακολούθησαν νέες προσπάθειες γιά

τὴν ἐπιβολή ἄμεσης φορολογίας, ἐπίσης ἀναποτελεσματικές. Ψηφίστηκαν νόμοι, ἐπιβλήθηκαν ἐκτακτές φορολογίες ὅπου δὴποτε ὑπῆρχαν ὑψηλά κέρδη, ἐνεργοποιήθηκαν Βρετανοὶ λογιστές γιά νά προστατεύσουν τό σύστημα τῶν δανείων πρὸς τίς ἐπιχειρήσεις. Σύσσωμοι, ὅμως, οἱ πολιτικοί καί οἱ οικονομικοί κύκλοι ἀντιδρούσαν στίς ἀπόπειρες οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων καί κυρίως στίς ἀπόπειρες ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος καί ἐπέμεναν πῶς ἡ λύση τῶν οικονομικῶν προβλημάτων τῆς χώρας συναρτοῦνταν ἀπό τήν αὐξηση τῶν οικονομικῶν πόρων τῆς ξένης βοήθειας.

Πρὸς τό τέλος τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ ἡ ἀμερικανική πλευρά εἶχε μᾶλλον πεισθεῖ γιά τό ἀδύνατο τοῦ ἐγχειρήματος τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων καί ἔδωσε προτεραιότητα ἀφ' ἑνός μὲν στή νομισματική σταθεροποίηση, ἀφ' ἑτέρου δέ στή φιλελευθροποίηση τῆς οικονομίας. Σύμφωνα μέ τήν προβληματική της, θά ἦταν ἡ ἐνταξη τῆς χώρας στό διεθνές νομισματικό περιβάλλον πού θά ἐπέβαλλε τίς ἀναγκαῖες «πιθαρχίες» στήν οικονομική συμπεριφορά τόσο τοῦ κράτους ὅσο καί τῶν ἐπιχειρηματικῶν τάξεων. Ἐξᾶλλου ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ μετεμφυλιακοῦ καθεστώτος ἀκύρωνε ὅποιαδήποτε προοπτική ἔστω καί περιορισμένων ἀλλαγῶν.

Μέ μιά ἔννοια κάποιοι τομεῖς τῆς οικονομίας δέν χρειάζονταν ἐπιπρόσθετους χειρισμούς. Τό ἀγροτικό ζήτημα, παραδείγματος χάριν, εἶχε ἤδη «λυθεῖ» ἀπό τόν Μεσοπόλεμο. Οἱ οικονομικές δραστηριότητες τῶν ἀγροτῶν ὑπόκειντο στήν «προστασία» τοῦ κρατικοῦ πιστωτικοῦ συστήματος, τῶν τιμῶν ἀσφαλείας, τῶν κρατικῶν ἐπιδοτήσεων καί τῆς συνεταιριστικῆς δραστηριότητος. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα θά συναρτοῦνταν ἀπό τήν αὐξηση τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ του καί τῆς βελτίωσης τῶν ὑποδομῶν. Μέχρι τίς μέρες μας οἱ παραγωγικές σχέσεις καί τό σύστημα ρύθμισης τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα ἔχουν ἐλάχιστα μεταβληθεῖ. Οἱ ἀγρότες, ἂν καί ἀποτελοῦσαν τό 70% τοῦ οικονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ἐντούτοις γιά προφανεῖς λόγους ἐξαιρέθηκαν ὅποιασδήποτε ἄμεσης φορολόγησης.

Στή βιομηχανία, ἀντίθετα, χρειάζονταν ἡ διαμόρφωση ἐκείνων τῶν θεσμικῶν καί τεχνικῶν προϋποθέσεων πού θά προσήλκωναν κεφάλαια καί θά ἐξασφάλιζαν τήν ἀπρόσκοπτη συσσώρευση τους. Ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη ἔγινε στίς δεκαετίες τοῦ '60 καί τοῦ '70· ἀπαίτησε, ὅμως, ὄχι μόνο τίς μαζικές ἐπενδύσεις τοῦ κράτους στήν ὑποδομή ἀλλά καί τήν ἐπιδότηση τῶν βιομηχανικῶν ἐπενδύσεων καί τῆ διακριτικῆς τους προστασίας ἀπό τό κράτος. Μέ ἄλλα λόγια, τό κράτος ἀνέλαβε ὄχι μόνο τόν ἐπιχειρηματικό κίνδυνο πού οἱ ἐπενδύσεις αὐτές εἶχαν ἀλλά καί τήν ὑποστήριξη τῆς κερδοφορίας τους μέ πληθώρα ἄμεσων καί ἔμμεσων τρόπων. Στίς συνθήκες αὐτές θά ἦταν μᾶλλον παράτατο νά ἐπιδιώξει τό κράτος τή φορολόγηση τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων.

Οἱ παραπάνω ρυθμίσεις ἔθεταν ἤδη ἀνυπέροβλους περιορισμούς στή χρηματοδότηση τῆς οικονομίας. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καί οἱ κρατικές ὑποδομές θά δέσμευαν τό σύνολο τῆς διαθέσιμης ἀποταμίευσης. Σέ περιόδους δέ γρήγορης συσσώρευσης οἱ ἐπιπρόσθετοι πόροι θά μποροῦσαν νά ἀντληθοῦν ἀπό τόν ἐξωτερικό δανεισμό καί τήν οικονομική βοήθεια. Ἡ τομή πού χρειάζονταν ἀφοροῦσε τό τραπεζικό σύστημα. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν κρατικῶν τραπεζῶν καί ἡ διεύρυνση τῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς κεντρικῆς τράπεζας ἦταν ἀναγκαῖες. Τυχόν κυριαρχία τῶν ἰδιωτικῶν τραπεζῶν θά ἀναβίωνε τήν πρακτική τῶν προηγουμένων ἐκατὸ χρόνων· οἱ τράπεζες θά δάνειζαν πρωτίστως τοὺς ἐμπόρους, τό κράτος καί τίς ἄλλες τράπεζες, τομεῖς δηλαδή μέ ἐξασφαλισμένη κερδοφορία. Γιά τρεῖς δεκαετίες, τό τρα-

πεζικό σύστημα αποτέλεσε τό προνομιακό πεδίο των «παραγωγικών τάξεων», βιομηχάνων και αγροτών, και φυσικά του κράτους. Όχι πώς οι πόροι χρησιμοποιήθηκαν πάντα σε παραγωγικές δραστηριότητες. Ίσα ίσα πού ένα από τα παρεπόμενα του συστήματος αυτού ήταν μέρος των πόρων να διοχετευτεί προς καταναλωτικές ή άλλες χρήσεις.

Τό εμπόριο, οι υπηρεσίες, ή οικοδομική δραστηριότητα, οι μεταφορές, ή ναυτιλία και πολλοί άλλοι τομείς της οικονομίας είχαν δυσανάλογα μικρή πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους. Παρέμειναν ουσιαστικά εκτός πιστωτικού συστήματος. Στους τομείς αυτούς άνηθαν οι μορφές του εξωτραπέζιου δανεισμού, φιλικού ή οικογενειακού, δανεισμού ανάμεσα σε επιχειρήσεις ή τέλος δανεισμού τοκογλυφικών δικτύων.

Οι τομείς αυτοί δέν εξαίρεθηκαν μόνο του τραπέζιου συστήματος· εξαίρεθηκαν κάθε «κρατικής ρύθμισης», συμπεριλαμβανομένης και της φορολόγησης. Παρέμειναν αυτορρυθμιζόμενα πεδία οικονομικής δράσης όπου ή παρέμβαση του κράτους ήταν περιστασιακή και σχεδόν αποκλειστικά προανατολισμένη στον έλεγχο των τιμών. Οι τομείς αυτοί θά δημιουργούσαν εξάλλου, σε σχέση με τή βιομηχανία, πολλαπλάσιες δυνατότητες άπασχόλησης και κάθε άποπειρα «εξορθολογισμού» τους θά είχε άρνητικές συνέπειες στις όριακές επιχειρήσεις και στην άπασχόληση.

Η αυθαίρετη δόμηση, ή φοροδιαφυγή και ή παραοικονομία, καθώς και πολλά άλλα συμπτώματα της μεταπολεμικής μας ανάπτυξης στηρίζονται στον ιδιαίτερο τρόπο πού οικοδομήθηκε τό σύστημα των κρατικών ρυθμίσεων στους διάφορους τομείς της οικονομίας. Η ιδιόρρυθμη «δυναμικότητα» πού σχηματίστηκε δέν άφορούσε πρωτίστως τό μέγεθος, τους «μεγάλους» έναντι των «μικρομεσαίων», αλλά κυρίως τις σχέσεις κλάδων και τομέων με τό πιστωτικό σύστημα και τις κρατικές ρυθμίσεις.

Η άποδοχή του συστήματος αυτού ευνόηθηκε από τήν οικονομική συγκυρία. Σε μεγάλο βαθμό ήταν προίον της άνοδικής πορείας της οικονομίας. Οι «μεγάλες» επιχειρήσεις, κρατοδίατες και μή, βελτίωναν τή θέση τους χωρίς να οδηγούν στη συρρίκνωση των μικρομεσαίων. Οι μικρομεσαίοι άνθούσαν εν μέσω της μαζικής άστικοποίησης και των μεταβολών των καταναλωτικών προτύπων. Οι μισθωτοί του δημόσιου τομέα, κατοχυρωμένοι σε σχέσεις μονιμότητας και με σαφείς βελτιώσεις στο βιοτικό τους επίπεδο, μικρή άνησυχία είχαν για τις επιδόσεις των επιχειρηματιών στη φοροδιαφυγή. Οι ομάδες πού αντιδρούσαν υπόκειντο στις δεσμεύσεις πού έθετε ή χαρακτηριστική πολιτικών συγκρούσεων κατά τή δεκαετία του '60.

Η «συναινετικότητα» αυτή δέν διαρρήχθηκε, όμως, ούτε στις περιόδους οικονομικής κρίσης πού ήταν όλο και συχνότερες κατά τή μεταπολιτευτική περίοδο. Τό κλείσιμο των όριακών μικρομεσαίων και ή επιδείνωση της άνεργίας άπάλυνε τή δυσάρεσκεια των μισθωτών για τό πάγωμα των μισθών τους. Και οι αύξήσεις των έμμεσων φόρων, παρά τις άνισες επιπτώσεις τους, υπόκειντο σε κάποιες μορφής προοδευτική φορολογία. Εξάλλου αύξήσεις στην άμεση φορολογία επιχειρήσεων και ελεύθερων επαγγελματιών καταγράφονται σε τέτοιες περιόδους. Τά περίφημα τεκμήρια του 1979 και οι κατά καιρούς έκτακτες εισφορές αποτελούν δείγματα μιάς περιστασιακής προσφυγής σε μέτρα διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, πού επέβαλε ή πίεση των δημοσιονομικών μεγεθών.

Τά πρόσφατα μέτρα προκαλούν άντιδράσεις διότι διαρρηγνούν τους «σιωπηλούς κανόνες» πού σκιαγραφήσαμε παραπάνω. Κανόνες πού σταδιακά ενθάρρυναν και παγίωσαν «αυτονόητες» και «άποδεκτές» συμπεριφορές στο

οικονομικό πράττειν. Πού διατήρησαν όμως, ή προσπάθησαν να διατηρήσουν σε ένα άλλο επίπεδο, κάποια έννοια «ίσονομίας»: εξισορροπώντας τις κρατικές παροχές προς συγκεκριμένους τομείς ή ομάδες με τήν άποστασιοποίηση του κράτους από άλλους τομείς.

Τό φορολογικό ζήτημα παρέμεινε στά άζήτητα επί δεκαετίες. Τό «άδικο» του φορολογικού συστήματος και ή φορολογική άσυλία των «μεγάλων» αποτέλεσε θέμα μόνο σε έποχές πού ή προκλητική σύμπραξη του κράτους με αυτούς καταγράφονταν στον πολιτικό λόγο ως «πλουτοκρατία», «άστική τάξη», «300 οικόγένειες». Σήμερα, οι τόνοι έχουν αλλάξει, όπως και οι συνθήκες. Για μερίδα της Άριστερας ή φοροδιαφυγή των «μικρομεσαίων» έχει άναδειχθεί σε μείζον θέμα. Για άλλους πρέπει να προηγηθεί ή φορολογία των «μεγάλων». Άρκετοί βρίσκουν πιο προφανές τό «ιδανικό»: να φορολογηθούν όλοι. Οι συνθήκες φαίνεται να οδηγούν σε διάρρηξη των «κανόνων» πού άναφέραμε. Ίσως και να είναι έτσι. Μόνο πού αυτό άπαιτεί ένα άλλο σημείωμα. Πρίν επικροτήσουμε, όμως, τήν οποιαδήποτε «πρωτοβουλία», άς σκεφθούμε με σύνεση. Είναι άχαρο και επικίνδυνο να άνακαλύπτει ή Άριστερά τον «ορθό λόγο» εν έτει 1995.

1. Η άνάγνωση της Έκθεσης του Βαρθαρέσσου, ειδικά για τό φορολογικό ζήτημα, είναι διαφωτιστική τόσο για τά επιχειρήματα πού διατυπώνονταν, εν έτει 1952, κατά της φορολογικής μεταρρύθμισης όσο και για τήν ύπαρξη ή μή προτάσεων στο θέμα αυτό. Έτσι ή Βαρθαρέσσος διαπίστωνε: «Αυτό πού είναι λάθος στο ελληνικό φορολογικό σύστημα δέν είναι τό υπερβολικό ύψος των φόρων αλλά ή άδικη κατανομή τους. Περίπου τό 80% των εσόδων της κυβέρνησης προέρχονται από τήν έμμεση φορολογία, ή όποια, όπως είναι γνωστό, βαρύνει κυρίως τή λαϊκή κατανάλωση και γι' αυτό θίγει δυσανάλογα τις χαμηλές εισοδηματικές ομάδες. Αυτό ήταν πάντα ένα χαρακτηριστικό του ελληνικού φορολογικού συστήματος και άποτελούσε μία από τις αίτιες των άνισοτήτων και των κοινωνικών συγκρούσεων στη χώρα». (Κ. Βαρθαρέσσος, Έκθεση για τό Έλληνικό Οικονομικό Πρόβλημα, Ουάσινγκτον, άγγλική έκδοση, 1952, σ. 42.)

2. Μετά τήν άνάλυση των φορολογικών εσόδων ή Βαρθαρέσσος κατέληγε ως εξής: «Τά παρακάτω στοιχεία παρουσιάζουν μιά άληθινή, άν και θλιβερή, εικόνα της σημερινής πραγματικότητας. [...] Τό συμπέρασμά μου είναι διπλό:

α) είναι δύσκολο άποδεκτό ότι [...] ή συμμετοχή των έμπορικων και βιομηχανικών δραστηριοτήτων στο έθνικό εισόδημα είναι μόλις 12%

β) είναι άπαραδέκτο, στη διάρκεια της σημερινής κρίσιμης περιόδου, οι φόροι των άναπτυσσόμενων βιομηχανιών και του άνθούντος έμπορίου να συνεισφέρουν μόλις τό 7% των εσόδων της κυβέρνησης» (στο ίδιο, σ. 53).

3. «Σήμερα [...] όλοι άναγνωρίζουν ότι ή φορολόγηση πρέπει να γίνει πιο ίσoτιμη. Έντούτοις, έμφαση εξακολουθεί να άποδίδεται στο γεγονός ότι μία τέτοια μεταρρύθμιση άντιμετωπίζει πολύ σημαντικές δυσκολίες και συνεπώς δέν πρέπει να άναμένονται άμεσα άποτελέσματα. Οι δυσκολίες άποδίδονται σε τρεις βασικούς λόγους:

α) τό ισχύον στην Ελλάδα σύστημα φορολόγησης των εισοδημάτων είναι άναρχονιστικό και πρέπει να άντικατασταθεί, μόνο πού αυτό άπαιτεί χρόνο

β) οι ελληνικές φοροεισπρακτικές υπηρεσίες δέν λειτουργούν ίκανοποιητικά και θά πρέπει να άναδιαρθρωθούν, μόνο πού και αυτό άπαιτεί χρόνο

γ) ή Ελλάδα είναι μία χώρα μικροεισοδηματιών και άτομικών επιχειρήσεων, όπου ή ύπολογισμός και ή συλλογή φόρων είναι πιο δύσκολη και δαπανηρή από ή, τι τις πλουσιότερες χώρες.»

4. «Αυτοί πού σε όλη τή μεταπολεμική περίοδο διακηρύσσουν ότι ή Ελλάδα δέν είναι σε θέση να οργανώσει μία άποτελεσματική μηχανή συγκέντρωσης φόρων όχι μόνο έχουν ύποτιμήσει τόν ελληνικό λαό, αλλά επίσης, μέσω της έλλειψης έμπιστοσύνης στην ίκανότητά μας να άντιμετωπίσουμε τά προβλήματά μας ως πολιτισμένη κοινωνία, έχουν συμβάλει τά μέγιστα στη δημιουργία της ύπάρχουσας κατάστασης» (στο ίδιο, σ. 47).

Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Πενήντα χρόνια από τό τέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐκδοχῆς του

τοῦ Γιώργου Μαργαρίτη

Συνηθίζεται στήν τηλεοπτική ἐποχή μας ἡ ἔντονη προβολή ἐπετείων καί ἄλλων γεγονότων μνήμης, ἱστορίας καί ἐμπειρίας. Συνηθίζεται, μέ τούς ὄρους φυσικά τῆς ἀγορᾶς καί τῆς κατανάλωσης. Ὄταν τό θέμα «πουλάει», ὅπως κοινῶς λέμε. Γιά νά πουλάει δέ χρειάζεται συχνά νά τό μεταγράψουμε, νά τό προσαρμόσουμε στό ἀδιάκοπο παιχνίδι τῆς ἀγορᾶς, τῆς καταναλωτικῆς δημοτικότητας. Ἡ συμπλήρωση πενήντα χρόνων ἀπό τό τέλος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐκδοχῆς τοῦ Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου δύσκολα θά μπορούσε νά ξεφύγει ἀπό τούς γενικούς κανόνες καί τίς κυρίαρχες ἀρχές. Ἐμφανίστηκε λοιπόν μέ τρόπο σαρωτικό, εἰκονογραφημένο καί ἀμήχανο. Λέγοντας ὡς συνήθως πολλά, πάρα πολλά, χωρίς τίποτα τό οὐσιαστικό καί σπουδαῖο.

Τί ἔγινε τελικά στήν πρόσφατη εὐρωπαϊκή ἱστορία; Ποιά ἦταν ἡ ταυτότητα τοῦ γεγονότος τό τέλος τοῦ ὁποίου θυμόμαστε; Τό ὀνομάζουμε πόλεμο, συνοπτικά καί ἀφαιρετικά. Σέ τί, ὁμως, μοιάζει μέ τούς ἄλλους πολέμους, τοῦ Ναπολέοντα, τῶν ἀποικίων, τῆς ἰταλικῆς ἐνοποίησης, τόν Α΄ Παγκόσμιο; Πρόκειται, ὑποστήριζαν στά χρόνια κίολας τῶν μαχῶν, ἀργότερα ἐπίσης, γιά τόν πρῶτο πόλεμο πού δικαιολογεῖ τό τρομερό ἐπίθετο ὀλοκληρωτικός. Σύνγκρουση πού δέν ἀφήνει ἔξω ἀπό τή δίνη τῆς καμιά ἀνθρώπινη, κοινωνική, λειτουργία καί δραστηριότητα.

Ἡ λανθάνουσα πολεμική ὁμοθυμία

Στήν Εὐρώπη τοῦ Μεσοπολέμου ἦταν διάχυτη ἡ ἄποψη ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι κάτι τό ἀπερίγραπτα κακό, μιά ὕβρις ἀνάξια τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Οἱ ἐπαγγελματίες τοῦ πολέμου, οἱ στρατιωτικοί, ἀντιμετωπίζονταν σέ περισσότερες ἀπό μία χῶρες μέ καχυποψία, τό κοινωνικό τους κύρος δέν ἔμοιαζε σέ τίποτα μέ τή λατρεία τῆς στολῆς τῆς προπολεμικῆς «μετέ ἐπὸκ». Οἱ κυβερνήσεις κέρδιζαν σέ δημοτικότητα μέ συνθήματα περὶ εἰρήνης καί περὶ κατάργησης τοῦ πολέμου, ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν παρουσιαζόταν ὡς θεσμική ἐγγύηση γιά τό μέλλον τῆς εἰρήνης. Πρῶτε πιά πόλεμος ἦταν τό σύνθημα τῶν καιρῶν. Οἱ ἀναμνήσεις τοῦ Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, οἱ ἐμπειρίες τῶν χαρακωμάτων, ὁ φόβος τῶν ἀστῶν μπροστά στήν κοινωνική ἀναταραχή πού ὁ πόλεμος δημιούργησε, τό φάντασμα τῶν μπολσεβίκων, ὑποπροϊόντων τῶν πολεμικῶν ἀναμετρήσεων, πίστευαν ὅλοι ὅτι ἀποτελοῦσαν ἀποτελεσματικούς φραγμούς

ἀπέναντι στούς τυχοδιώκτες τοῦ πολέμου, στούς στρατοκράτες, στούς ταραχοποιούς.

Θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι ὁ πόλεμος κινῶνταν στόν Μεσοπόλεμο μέσα ἀπό ὑπόγειες διαδρομές. Στήν ἐπιφάνεια κανεῖς δέν τόν ἤθελε, ὅλοι, μέ τούς πολιτικούς ἐπικεφαλῆς, τόν ἀποκήρυσσαν μετά ὀδελυγμίας. Ἀκόμη κι ὅταν γινόταν πασιφανές ὅτι οἱ ἰσορροπίες πού οἱ συνθήκες τοῦ Μεγάλου Πολέμου διαμόρφωσαν δέν μπορούσαν νά κρατήσουν γιά πολύ ἀκόμα, οἱ πάντες μεγαλόφωνα δήλωναν ὅτι ὁ πόλεμος δέν θά ἦταν ἡ τελική λύση. Ἡ ἀνάπτυξη, ἡ διεκδίκηση τῆς συλλογικῆς εὐημερίας μέσα ἀπό τή μηχανιστική συσσώρευση ἀγαθῶν, μέσα ἀπό κατευθυνόμενες οἰκονομίες καί κρατική ὀργανωτική καί κοινωνική μέριμνα, βρισκόταν στό ἐπίκεντρο τῶν διακηρυγμένων πολιτικῶν ἀκόμα καί μετά τά τραντάγματα τοῦ 1929.

Τήν ἴδια στιγμή ὁ πόλεμος ἦταν πανταχοῦ παρών. Οἱ ἐμπειρίες τοῦ Μεγάλου Πολέμου δέν εἶχαν μόνο τήν ἀρνητική τους πλευρά. Παλαιοὶ πολεμιστές, ἑκατομμύρια ἄνθρωποι πού ἔζησαν τά τρομερά γεγονότα μέσα ἀπό τά χαρακώματα, ἐξαργύρωναν τήν τότε ἀνδρεία τους στό πεδίο τῆς κοινωνίας καί τῆς πολιτικῆς. Ὁ Χίτλερ ἦταν ἐθελοντής πού εἶχε πολεμήσει στό θρυλικό Λάγκεμαρκ,¹ ὁ Μουσολίνι ἦταν ἥρωας τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν ὄχι μόνο στήν Ἰταλία. Αὐτοὶ οἱ νέοι ἥρωες δέν ἦταν ὀπισθόδηποτε μιλιταριστές. Δέν ἦταν στρατάρχες, δέν ἦταν Χίντεμπουργκ ἢ Πεταῖν. Ἦταν ἄνθρωποι τῆς μάζας, ταπεινῆς καταγωγῆς, ὅπως τούς ἤθελε ἡ πολιτική τῶν πολλῶν, τῶν μέσων ὄρων, τῶν μεσοαστικῶν καί μικροαστικῶν στρωμάτων. Ἡ ὑψηλὴ ἀξία τους ἦταν ἡ δράση, ἡ κατά τοῦ ὀποιοῦδήποτε κατεστημένου πρωτοβουλία. Δέν ἦταν ὁ πόλεμος ὁ μέ τήν παλαιὰ ἔννοια. Ἐκεῖνος δηλαδή πού κάνουν οἱ κυβερνήσεις, οἱ στρατηγοὶ καί τά ἐπιτελεῖα, οἱ κρατικοὶ μηχανισμοί, περίπου χωρίς νά ρωτοῦν τούς ὑφισταμένους τους πολίτες. Ἡ ἔννοια τῆς ἀναμέτρησης ὡς κοινωνικῆς ἀξίας, ὡς πολιτικῆς, κερδίζει σταθερά ἔδαφος, ἐρήμην, ὁμως, τῆς ἰδέας τοῦ παραδοσιακοῦ πολέμου. Πολλοὶ λίγοι διέκριναν, πρὶν νά εἶναι τελείως ἀργά, ὅτι αὐτός ὁ νέος τύπος πολέμου, πού οἱ πολιτικοὶ τῆς «ἀνδρείας» εὐαγγελίζονταν, θά ἦταν, δέν θά μπορούσε παρά νά ἦταν, ἀναμέτρηση ὀλοκληρωτική, πιό ἀπόλυτη ἀπό ὀποιαδήποτε ἄλλη στόν σύγχρονο κόσμο.

Μά δέν ἦταν μόνο οἱ παλαιοὶ πολεμιστές, οἱ «ἐμπειροὶ» ἥρωες πού κινούσαν ὑπόγεια τή λατρεία τοῦ πολέμου. Ὁ κόσμος εἶχε μπεῖ σέ μιά ἐποχὴ παγανισμοῦ ὅσον ἀφοροῦσε τό θάνατο καί τή λατρεία τοῦ αἵματος. Στήν καταματωμένη Ἑλλάδα τοῦ '20,

οί εκτελέσεις των εγκληματιών χρειάστηκε να γίνονται μέσα σέ συνθήκες απόλυτης μυστικότητας και παρανομίας, καθώς πλήθη κόσμου έσπευδαν σέ αποστάσεις και σέ ώρες άπιστευτες γιά νά δούν τόν άλλο νά πεθαίνει. Σέ όλη τήν Εϋρώπη, μέσα σέ έλάχιστα χρόνια άν όχι μήνες, στήθηκαν νέου τύπου ιερά, τά μνημεία τών έν πολέμω πεσόντων. Ίερά άνεξάρτητα από τίς εκκλησίες, παγανιστικού χαρακτήρα και συμβολισμών, μνημεία τού άγνωστου πολεμιστή, δηλαδή τού άφηρημένου πολεμικού θανάτου. Αυτές οί πρωτοβουλίες δέν ξεκινούσαν από τήν κορυφή. Οί κοινωνικές οργανώσεις διψούσαν γιά τέτοιου είδους παραπολεμικά σύμβολα. Θά έλεγε κανείς ότι ένα ψυχολογικό δάρος πλάκωνε τούς ανθρώπους τής τότε έποχής. Πιέζονταν ν' άποδείξουν ότι μετέχουν τής ζωής, μιās ζωής πού έλάχιστα μπορούσε νά γίνει πιστευτή χωρίς νά έξυμνει τή μέχρι τού θανάτου δράση. Ό κινηματογράφος, τά κινούμενα σκίτσα, έντυπα ή επί τής όθόνης, έξυμνούσαν άκριβώς τή δράση αυτή και έξυμνούσαν τόν ήρωα. Στους άντίποδες, οί κωμικοί άντρεφταν τήν εικόνα μένοντας πάντα στό ίδιο μοτίβο: διακωμωδούσαν τόν ήρωα και τήν περί δράσης ψύχωση.

Ή υπόσχεση γιά πολιτική και κοινωνική άλλαγή είχε και αυτή έναν λανθάνοντα πολεμικό χαρακτήρα. Τά κομμουνιστικά κόμματα υπόσχονταν τήν ένοπλη έπανάσταση ή τέλος πάντων τήν έβασαν σέ καλή σειρά στίς μεθόδους κατάληψης τής έξουσίας. Ό οργανωτικός τους ίστός απέδλεπε προφανώς σέ αυτή τήν προοπτική. Δέν ήταν οί μόνοι πού φρόντιζαν γι' αυτά. Οί κατά πολύ ειρηνικότεροι σοσιαλιστές αλλά και «άστικά» κόμματα —καθολικοί κλπ.— έφτιαχαν οργανώσεις νεολαίας όπου δύσκολα μπορούσε κανείς νά διακρίνει τό πού άκριβώς τελείωνε τό «προσκοπικό» γιά ν' άρχίσει τό μαχητικό. Ουδέν φυσικά σχόλιο γιά τούς ναζί, τούς φασίστες, τούς «ίππότες τού βασιλιά», τούς «σιδηροφρουρούς» και όλες τίς οργανώσεις πολιτικής δράσης μέ διακηρυγμένο παρονομαστή τό θάνατο και τή βία. Μέσα στίς συνθήκες αυτές τό κύμα τών έθελοντών, ό θρίαμβος τού «έθελοντισμού» στόν καιρό τού Ισπανικού εμφύλιου ήταν απόλυτα κατανοητός. Όπως και οί άδιάκοποι «πόλεμοι μέσα στόν πόλεμο» στόν καιρό τού Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Ή διάθεση καταστροφής και αυτοκαταστροφής άπλωνόταν έπίσης σ' αυτόν τόν κόσμο πού έπίσημα άρνιόταν τόν πόλεμο. Στήν έμφανή κορυφή θρίσκονταν οί έξάρσεις βίας στίς όποιες ό ρατσισμός έδινε όλοένα και πίο συχνά περιεχόμενο. Στό πρότυπο τού τότε «μοντέρνου» κόσμου, στίς Ήνωμένες Πολιτείες, τό εγκλημα έγινε θρύλος, θεσμός και πεδίο λογοτεχνικής έξαρσης μέ τρόπο σαρωτικό και θνελλώδη σέ σχέση, παραδείγματος χάριν, μέ τήν αντίστοιχη άγγλική δραστηριότητα. Έπρόκειτο φυσικά γιά εγκλημα νέου τύπου, πού ένσωμάτωνε και επικαλούνταν τή χωρίς όρια και όρους δράση, δράση στηριγμένη στά όπλα —τά αυτόματα όπλα καμάρι τής πολεμικής τεχνικής— και στίς μηχανές— αυτοκίνητα έπικεφαλής. Τήν ίδια στιγμή, οί μεγάλες πόλεις συγκλονίζονταν από αυτές τίς παράξενες «έπιδημίες τών αυτοκτονιών». Έρχονταν άπροειδοποίητες, σέ έποχές σχετικής σιγουριάς και υποσχέσεων και έπαιρναν χαρακτήρα μαζικής ύστερίας. Ακόμα και ή σκληρή γερμανική ψυχιατρική σχολή πείσθηκε στά χρόνια αυτά ότι ή διάθεση αυτοκαταστροφής έπρεπε μάλλον ν' άναζητηθεί στόν κοινωνικό χώρο και όχι στήν παθολογία τών ανθρώπινων σωμάτων.

Τό σκηνικό λοιπόν είχε στηθεί πολύ καιρό πρίν. Ή ευρωπαϊκή άκτινοβολία και ή διά μέσου τής νέας τεχνικής συρρίκνωση τού κόσμου τό άπλωνε στά τέσσερα σημεία τού όρίζοντα. Ό «παράδοσιακός» Ιαπωνικός φανατισμός πού έτρεφε τούς καμικάζι

φαίνεται νά είναι προϊόν τής προοδευτικής στροφής πός τή βία τής Ιαπωνικής άστικής νεολαίας στόν Μεσοπόλεμο στά ίχνη τών αντίστοιχων ευρωπαϊκών κινημάτων. Ή συνεχής άναφορά στήν παράδοση φαίνεται ότι μετρεψε και έδω τούς ιστορικούς πού ζητούσαν τή χρονολόγηση τού φαινομένου. Ό Παγκόσμιος Πόλεμος κατασκευάστηκε λοιπόν μέσα σ' έναν κόσμο βαθιά έπηρασμένο από τά γεγονότα τού 1914-1918 και τίς παρενέργειές τους. Στήθηκε, όμως, πάνω σέ βάσεις τόσο καινούργιες ώστε νά μήν άποτελεί σέ καμιά περίπτωση «συνέχεια τού προηγούμενου». Απειχε ριζοσπαστικά από αυτόν στίς αντιλήψεις, στίς συμπεριφορές, στά πιστεύω, στίς ιδεολογίες, στίς λόγους, στίς αιτίες, στίς στρατηγικές, σέ όλα. Γι' αυτό και γιά τά μέτρα τού Μεγάλου Πολέμου τά συμβαίνοντα κατά τό διάστημα 1939-1945 ήταν άπλως παράλογα.

Μιά άναμέτρηση «μοντέρνων» κρατών

Ή ουσιαστική άναμέτρηση έγινε άνάμεσα στά «μοντέρνα» κράτη τού τότε κόσμου, μέ τρόπους πού άναδείκνυαν τήν έπαφή τους μέ τή σύγχρονη πραγματικότητα. Τά κράτη πού είχαν σωματική σέ τό ρολόι τής ιστορίας σέ άλλες έποχές σαρώθηκαν μέ καταπληκτική άνεση. Ή Γαλλία και ή Ίταλία ήταν τά πίο σημαδιακά παραδείγματα. Ή Μεγάλη Βρετανία έκανε έπίδειξη στρατιωτικής άναποτελεσματικότητας και άνεπάρκειας πρίν τήν υιοθετήσουν οί Αμερικανοί. Οί τύχες τού πολέμου λοιπόν παίχθηκαν άνάμεσα στά κράτη πού κατείχαν τήν τεχνική τών μαζών, τήν τεχνική τών μηχανών, τήν τεχνική τής έπανάστασης. Ή Γερμανία από τή μία, χώρα όπου ή μεσοπολεμική έξαρση τής τελετουργικής παγανιστικής βίας και τής λατρείας τού θανάτου γνώρισε τήν άποθέωσή της. Ή Σοβιετική Ένωση από τήν άλλη, όπου συγκεντρώθηκαν τά νήματα τού άνατρεπτικού δυναμικού, τής διάθεσης αυτοκαταστροφής και θυσίας στό όνομα τής σωτηρίας τών λαών τού κόσμου. Ή έπανάσταση, μέ άλλα λόγια.

Τέλος, οί Ήνωμένες Πολιτείες. Ναός τής τεχνικής και τής κατανάλωσης, ναός κατά συνέπεια τής ύλικής παραγωγής. Ίσως τό «μοντέρνο» νά μήν ήταν έδω τόσο κραυγαλέο όσο στους ύπόλοιπους εταίρους και άντιπάλους της στόν Παγκόσμιο Πόλεμο. Χώρα τού κινηματογράφου, τού θεάματος, τής βίας, τής αυτενέργειας, τού «πνεύματος τής Δύσης», συμπύκνωσε πληθος έννοιες πού άνθούσαν και άλλου. Ή κοινωνική της έκταση και πολυμορφία μπορούσε, όμως, νά κρύψει καλύτερα τίς έξάρσεις και νά μήν τίς κάνει τόσο εκρηκτικά έμφανείς όσο στους άλλους πρωταγωνιστές τού πολέμου. Μέ αυτοπεποίθηση άφομοίωσε τά πάντα και στή διαδικασία αυτή κέρδιζε σέ δυνατότητες και ίσχύ, ένσωματώνοντας κομμάτια από τήν ιστορία και τήν ταυτότητα τού μοντέρνου κόσμου.

Κοινό χαρακτηριστικό τών τριών αυτών πρωταγωνιστών τού πολέμου ήταν ή πλήρης άφομοίωση τής μεσοπολεμικής διάδρασης. Τού άνευ όρων και όριων παιχνιδιού. Στά όρια περιόπου τού τυχοδιωκτισμού, τής περιπέτειας, όπως ή λατρεία τής δράσης και τής βίας τά όρίζει. Ή Σοβιετική Ένωση δέν δίστασε νά άποκεφαλίσσει «άρχουσες τάξεις» στό Κατύν, στή Βαρσοβία, στήν Ανατολική Εϋρώπη. Δέν δίστασε νά μετακινήσει πολλά εκατομμύρια ανθρώπους γιά νά προσαρμόσει τήν άνθρωπογενή γραφία στίς πολιτικές της προδιαγραφές. Ή Αμερική δέν δίστασε νά θάψει τούς άμαχους έχθρους τής κάτω από τάπητες βομβών και άτομικά όπλα. Δέχθηκε στή στρατηγική της λογική τήν πρόκληση σιτοειδών μέ εκατόμβες θυμάτων. Ή δέ Γερμανία...!

Ἡ Γερμανία συμπτύκνωσε τίς ἐντάσεις καί τά φαινόμενα τοῦ Μεσοπολέμου μέ τρόπο πολύ πιό ἐντονο ἀπό ὅποιαδήποτε ἄλλη χώρα. Ἦταν, μέ τήν ἔννοια αὐτή, τό πιό αὐθεντικό δημιούργημα τοῦ σύγχρονου κόσμου μας, τοῦ μοντερνισμοῦ. Αὐτό πού ἄλλοῦ ἦταν ρεῦμα καί τάση, ἐδῶ ἐφθασε στά ἄκρα, ἐγίνε ἀκρότητα. Ξεπέρασε τό μέτρο τοῦ μακιαβελισμοῦ τῶν ἄλλων, ξεπέρασε τά ὄρια τῆς ὁποίας ἀνοχῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐρμαιο μοντερνικῶν ἢ μή φαντασιώσεων, βγήκε ἔξω ἀπό τά μέτρα τῆς ἱστορίας. Δέν εἶναι οἱ ἀριθμοί πού προσδιορίζουν τήν ἔκταση τοῦ ἐκτροχιασμοῦ. Φυσικά καί ἐξοντώθηκαν οἱ Ἑβραῖοι τῆς Εὐρώπης, φυσικά καί ἀφέθηκαν 3.300.000 Σοβιετικοί αἰχμάλωτοι νά πεθάνουν ἀπό τίς στερήσεις. Στά ὄρια τῆς ἀνοχῆς θά μπορούσε κανεῖς νά πεῖ ὅτι ὑπάρχουν ἀντίστοιχα. Ἐλάχιστοι Γερμανοί αἰχμάλωτοι τῶν Σοβιετικῶν γύρισαν ποτέ στήν πατρίδα τους. Καί ὅμως, δέν πρόκειται γιά τό ἴδιο πράγμα. Δέν ὑπῆρχε πουθενά ἄλλοῦ παρά στή Γερμανία ἡ ἀμείλικτη λογική τοῦ καθαροῦ «ζωτικοῦ χώρου», ἡ φυσιολογική καί διακηρυγμένη πρόθεση μεθοδικῆς ἐξόντωσης πληθυσμιακῶν ἐνοτήτων, ἡ ὀργάνωση γραφειοκρατικῶν μηχανισμῶν μέ ἀποκλειστικό προορισμό τήν ἐξόντωση. Πουθενά ἄλλοῦ τά μέτρα πού ἀφοροῦσαν μαζικό θάνατο δέν ἀνέτρεψαν τόσο ριζικά τήν κοινή λογική. Τό χειμῶνα τοῦ 1941-1942, ὅταν μετὰ τίς πρῶτες ἀποτυχίες στή Ρωσία καί τήν εἴσοδο τῶν ΗΠΑ στό πόλεμο χρειάστηκαν μερικά ἑκατομμύρια νέα ἐργατικά χέρια γιά νά ἀυξήσουν τή γερμανική πολεμική παραγωγή στό ἐπίπεδο τῶν νέων ἀναγκῶν, ὑπῆρχαν σέ ἀπεριόριστους ἀριθμούς διαθέσιμοι Ρῶσοι αἰχμάλωτοι καί ἐκτοπισμένοι Ἑβραῖοι. Φάνηκε τότε προτιμότερο στούς Γερμανούς ἡγέτες νά προτιμήσουν τό φρενάρισμα τῆς πολεμικῆς προσπάθειας τῆς χώρας προκειμένου νά ὀλοκληρώσουν τά δικά τους ρατσιστικά σχέδια. Τήν ἔλξη δηλαδή τῆς «τελικῆς λύσης», τῆς βιομηχανικῆς ἐξόντωσης τῶν ἐκτοπισμένων Ἑβραίων ἀλλά καί τῆς μεθοδικῆς ἐξόντωσης τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Δέν ἦταν στρατιωτικά καί πολιτικά λογική αὐτή ἡ κίνηση. Ἄπειχε πολύ ἀπό τήν «κοινή λογική». Ἦταν, ὅμως, ἐνδεικτικῆ τῆς ὑπερβάσης τῶν ἐσχάτων ὁρίων σέ αὐτή τήν «ἐντός τῆς ἐποχῆς τῆς» χώρα. Γιά τό λόγο αὐτόν ὁ δικός της παραλογισμός σφράγισε τόν Παγκόσμιο Πόλεμο καί ἀποτελεῖ σήμερα τό κυριότερο στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς του.

1. Ἡ μάχη τοῦ Λάγκεμαρκ ἦταν ἡ μάχη πού ποτέ δέν ὑπῆρξε. Ἐγίνε στό Βέλγιο, στό μικρό χωριό τοῦ Ντιχμύντ. Τό Λάγκεμαρκ ἦταν πρῶτα χιλιόμετρα μακριά, διέθετε, ὅμως, ἕνα καθῶς πρέπει γερμανικό ὄνομα, ἄξιο νά μπεῖ σ' ἕναν γερμανικό θρύλο. Οἱ νέοι φοιτητές καί σπουδαστές τοῦ θρύλου δέν ἦταν, στήν πλειοψηφία τους, παρά μεσόκοποι δάσκαλοι ἐνώ στό σύνολο τῶν ἐμπλακέντων οἱ ἐθελοντές ἀποτελοῦσαν πολύ μικρή μειοψηφία. Πράγματι τραγοῦδοῦσαν οἱ φαντάροι γερμανικά δημοτικά ἄσματα καθῶς βιάζαν πρὸς τίς γραμμές τοῦ ἐχθροῦ καί τό θάνατο. Στήν ὀμίχλη τοῦ τοπίου, ὅμως, εἶχαν προστεθεῖ ἡ σκόνη καί οἱ καπνοί τῆς μάχης, οἱ μονάδες εἶχαν διασκορπιστεῖ, οἱ φαντάροι εἶχαν χάσει τόν προσανατολισμό τους καί εἶχαν ἀναμειχθεῖ μέ τόν ἐχθρό, τραγοῦδαγαν λοιπόν γερμανικά δημοτικά ἢ ἐμβρατήρια γιά νά συνδεθοῦν μέ τοῦς δικούς τους σέ αὐτό τό χαῶδες περιβάλλον. Κανεῖς δέν ὀρκιζόταν ὅτι τό βλήμα πού τραυμάτισε τόν Χίτλερ στή μάχη αὐτή προερχόταν ἀπό ὄπλο τοῦ ἐχθροῦ καί ὄχι ἀπό ὄπλο τῶν παραζαλισμένων συναδέλφων του.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΕΛΕΙΩΣΕ

του Άγγελου Έλεφαντη

Στίς 8 Μαΐου 1945, με την άνευ όρων παράδοση της Γερμανίας, τέλειωσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ή πιά δάβαρη, πολυαίμακτη, ή πέραν τών όρίων τής ανθρώπινης διάνοιας πενταετία πού ύπηρξε ποτέ στην ιστορία τής ανθρωπότητας. Κι ώστόσο, τήν έκρηξη αυτής τής ανήκουστης βαρβαρότητας, πού ούτε τότε χωρούσε ό νους του ανθρώπου ούτε τώρα μπορεί νά τή χωρέσει, άνθρωποι τήν πυροδότησαν, άνθρωποι Εύρωπαίοι, πολιτισμένοι, από τά άνώτερα και πιά έκλεπτυσμένα προϊόντα του εύρωπαϊκού πνεύματος, τής εύρωπαϊκής έπιστήμης πού τέθηκε στην ύπηρεσία τής βαρβαρότητας, τής εύρωπαϊκής φιλοσοφίας πού έξάγνιζε και θεμιτοποιούσε τή βαρβαρότητα και ιεροποιούσε τή φωνή του κήνους. Τέλος πάντων, ή βαρβαρότητα παραδόθηκε άνευ όρων, ό πόλεμος τέλειωσε.

Τίποτε όμως δέν τελειώνει μέ μιά ύπογραφή πάνω σ' ένα χαρτί και προπάντων όχι οί πόλεμοι. Δέν ισχύει τό περασμένα-ξεχασμένα γιά έναν πόλεμο πού ό ίδιος ό Τσώρτσιλ τόν δάφτισε όλοκληρωτικό. Σ' αυτόν τόν ίδιο πόλεμο, πού τέλειωσε πριν από πενήντα χρόνια, ύπήρξαν όρισμένα πράγματα πού όχι μόνο δέν τέλειωσαν μέ τήν άνευ όρων παράδοση τής Γερμανίας, αλλά μόλις τότε άρχιζαν τήν ένδοξη καριέρα τους. Τό ένα ήταν ή άτομική βόμβα, τό άλλο ό ηλεκτρονικός ύπολογιστής και ή τηλεόραση. Η άτομική βόμβα, πού έθεσε εκτός μάχης τήν Ίαπωνία, άνοιξε έναν καινούργιο πόλεμο πού όνομάστηκε Ψυχρός, έναν πόλεμο πού τά αντίπαλα στρατόπεδα, τό σοβιετικό και τό δυτικό, διεξήγαγαν μέ τή λογική και τά μέσα τής άποτροπής. Η στρατηγική τής άποτροπής και οί γιγαντιαίες δυνάμεις πού έπιστρατεύτηκαν γιά νά τήν έξυπηρετήσουν σφράγισαν όλόκληρη τήν επόμενη πεντηκονταετία, τουλάχιστον ώς τό 1989. Έτσι ό Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, τελειώνοντας, ξεγεννούσε τά μέσα και τά διακυβεύματα ενός άλλου, σκληρού και άδυσώπητου πολέμου, πού κράτησε πενήντα χρόνια. Ο ηλεκτρονικός ύπολογιστής και ή τηλεόραση γεννήθηκαν μέσα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήταν οί δύο μεγάλες δόμβες πού κι αυτές λειτούργησαν καταλυτικά και σφράγισαν τήν επόμενη πεντηκονταετία χαρίζοντας τή νίκη στο στρατόπεδο τών Δυτικών. Ο ηλεκτρονικός ύπολογιστής συμπύκνωσε τήν υπερανάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων του δυτικού στρατοπέδου και έπομένως τήν ύλική ύπεροχή του σε σχέση μέ τό σοβιετικό. Η τηλεόραση, επίσης, κατέδειχνε τόν «πλοΰτο» του φαντασιακού-συμβολικού κόσμου τής Δύσης, τή «φτώχεια» και τήν κακομοιριά του ανατολικού, σ' έναν ανταγωνισμό πού δέν γνώριζε όρια, σύνορα και «σιδηρά» παραπετάσματα.

Έτσι λοιπόν οί χαρμόσυνες καμπάνες πού άνήγγειλαν σ' όλο

τόν κόσμο τή νίκη τών Συμμάχων και τόν τερατισμό του πολέμου, ταυτόχρονα σήμαναν τήν έναρξη ενός άλλου πολέμου πού χώρισε τήν Εύρωπη στά δύο μέ τό «Σιδηρούν Παραπέτασμα», κι όλόκληρο τόν κόσμο σε δύο στρατόπεδα πού ανταγωνίστηκαν μέ τά μέσα του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και σε πάμπολλες περιπτώσεις μέ τά μέσα θερμών, θερμότατων πολέμων. Τά διακυβεύματα, οί ιδεολογικές σημασιοδοτήσεις και οί διαχωρισμοί, τά μέτωπα, οί μάχες και οί συγκρούσεις αυτού του δεύτερου Β' Παγκόσμιου Πολέμου — από τό 1945 έως τό 1989 — επικάλυψαν τά διακυβεύματα και τούς διαχωρισμούς του πρώτου Β' Παγκόσμιου Πολέμου (1939-1945), οί ιδεολογίες, οί σημασιοδοτήσεις και οί διαχωρισμοί, πού επικράτησαν έν τέλει σ' αυτή τή δεύτερη φάση του ίδιου πολέμου, χρωμάτισαν τήν πρώτη φάση του πολέμου, έρήμην τών δικών του πραγματικότητων, «ιδεολογικοποίησαν» μέ τέτοιον τρόπο τήν περιόδο 1939-1945 πού κατάντησε άγνωριστη. Θέλω νά πώ δηλαδή ότι ένώ ή 8η Μαΐου 1945 είναι άντικειμενικά μιά τομή, ένώ ό ιστορικός χρόνος τέμνεται μέ τήν ήττα του φασισμού κι άρχίζει μιά άλλη περίοδος στην ιστορία τής ανθρωπότητας, αυτή ή περιодολόγηση άκυρώνεται, ή τομή, παρά τά έντονα χαρακτηριστικά της, θολώνει και προοδευτικά αίρεται, ό ιστορικός χρόνος στη συνείδηση τών ανθρώπων, ό πριν και μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, γεφυρώνεται, έν τέλει τά τραγικά γεγονότα και οί συγκρούσεις 1939-1945 ύποδαθμίζονται και άναδεικνύεται κυρίαρχη μιά άλλη σύγκρουση πού άρχισε τό 1917, μέ τήν Οκτωβριανή Έπανάσταση, και τέλειωσε τό 1989. Ο πραγματικός Παγκόσμιος Πόλεμος 1939-1945 είχε ως κύριους πρωταγωνιστές από τή μιά τόν φασισμό, από τήν άλλη τή Σοβιετική Ένωση, όλόκληρη τήν εύρωπαϊκή Άριστερά. Σήμερα πού στη συνείδηση τών ανθρώπων αυτή ή ιστορική Άριστερά, ή κομμουνιστική Άριστερά, άποτελεί ένα άσχημο επεισόδιο διαδρομής, μιά άτυχία, έλαχιστοποιείται, συχνά μέχρι έξαλείψεως, και ό πρωταγωνιστικός της ρόλος. Έννοώ βέβαια όχι τί πραγματικά έγινε, τή γεγονιική ιστορία, αλλά τή συνείδηση τών ανθρώπων γιά τήν ιστορία.

Αυτά πού λέω παραπάνω άποτελούν βεβαίως πραγματολογικές και έπιστημονικές βανανυσότητες, έστω και μόνο διότι δέν μπορεί ν' άποδείξω ποιά είναι ή συνείδηση τών ανθρώπων, ποιά άνοιχτό βιβλίο συνειδήσεων διάβασα κι έμαθα απ' αυτό τά όσα ισχυρίζομαι, και πώς τάχα μπορεί — αν ύποθεθεί ότι ύπάρχει — ή συνείδηση τών ανθρώπων, ψευδής, πλανημένη ή ενεργός και πεφωτισμένη, νά εμφανίζεται ισχυρότερη από τήν πραγματικότητα τήν ίδια, πώς μπορεί τό γεγονός νά χάνεται μπροστά στο συνειδός.

Αυτά είναι πολύ δύσκολα και δυσάπánτητα έρωτήματα στη

θεωρία της ιστορίας. Δέν είναι όλες οι θεωρίες της ιστορίας, οι ρητές ή οι ύπορητες, σύμφωνες πάνω σ' αυτό τό ζήτημα, πού έν τέλει συμπυκνώνει τή σχέση νεκρής και ζώσας ιστορίας. Κι ούτε μπορώ νά έλεπταθώ έδω. Μπορούμε όμως, έστω πρόχειρα, νά θίξουμε κάπως τό ζήτημα.

Όπως ό καθένas ξέρει, στόν πραγματικό παγκόσμιο πόλεμο, και όπως συμβαίνει σέ κάθε πόλεμο, συγκρούστηκαν οι δυνάμεις του καλού και του κακού. Διότι οι έμπόλεμοι, πάντα, έχουν τή συνείδηση ότι μετέχουν σ' έναν «δίκαιο πόλεμο», κι ό καθένas είναι άπόλυτα βέβαιος ότι αντιπροσωπεύει τό δίκαιο, τό Καλό, ένω στόν αντίπαλό του άποδίδει τήν ιδιότητα του Κακού. Άλλιώς οι άνθρωποι δέν άποφασίζουν νά σκοτώσουν και νά σκοτωθούν. Θά μπορούσαμε μάλιστα νά πούμε ότι στόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συγκρούστηκαν οι δυνάμεις του Καλού μέ τό άπόλυτο Κακό, τό όποιο για τους Συμμάχους αντιπροσώπευαν ό φασισμός και ό ναζισμός. Άλλο τώρα βέβαια άν στίς συνειδήσεις των φασιστών και ιδιαίτερα των Γερμανών ό έθνικοσοσιαλισμός άναγνωριζόταν ως ή ύπέρτατη ανθρώπινη άρετή, άλλο άν στή συνείδηση των ναζί οι αντίπαλοί τους Άγγλοι, Άμερικανοί, Σοβιετικοί, φιλελεύθεροι άσσοί, μπλοσεβίκοι, Έβραίοι, Τσιγγάνοι, δημοκράτες, σοσιαλιστές Γάλλοι ή Βαλκάνιοι αντιπροσώπευαν τίς δυνάμεις του σκότους, τής διαφθοράς, του άσιατικού μηδενισμού. (Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Γερμανοί όταν έδειχναν Ρώσους αιχμαλώτους επέλεξαν Τατάρους, Ούζμπέκους, ανθρώπους από τή μακρινή Σιβηρία μέ έξογκωμένα ζυγωματικά και σχιστά μάτια, άκριβώς για νά τονίσουν ότι πολεμούσαν Έυρωπαίοι εναντίον Άσιατών, έξ όρισμού βάρβαροι κι άπολίτιστοι αυτοί). Οι Σύμμαχοι πάντως θεωρούσαν τόν έναντό τους τή δύναμη του καλού, κάτι δηλαδή, έστω μέσα στή σχετικότητα του, πού κανείς σήμερα δέν μπορεί ν' άμφισβητήσει. Ούτε εγώ. Ούτε θά μου άλλαζε αυτή τήν πεποίθηση ή άποκάλυψη βανανσοτήτων πού διέπραξαν οι Σύμμαχοι, όχι και λίγες άλλωστε, οιότι τό καλό και τό κακό σ' έναν πόλεμο, δηλαδή οι σκοποί, οι άξίες και οι άπαξίες πού έρχονται αντιμετώπιες δέν είναι ποσοτικοποιήσιμα στατιστικομαθηματικά δεδομένα ώστε νά κάνουμε συμψηφισμούς. Η σημερινή γερμανική ιστορική «Έπιστήμη» —κι όχι μόνο γερμανική— του άναθεωρητικού ρεύματος βασίζεται άκριβώς πάνω σ' αυτή τή στατιστικομαθηματική μέθοδο συμψηφισμού πού έξισώνει στρατόπεδα μέ στρατόπεδα, νεκρούς μέ νεκρούς, βομβαρδισμούς μέ βομβαρδισμούς. Έμεις βομβαρδίσσαμε, λένε, τό Λονδίνο, σκοτώνοντας άμαχο πληθυσμό, έσεις έρημάσατε («άσκοπα») τή Δρέσδη άν και άνοχύρωτη πόλη, ίσοπεδώσατε όλες τίς γερμανικές πόλεις και μαζί μ' αυτές άφανίσαστε έκατομμύρια άμάχους. Έμεις, λένε οι Γερμανοί, πράγματι είχαμε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, είχατε και σεις τά δικά σας, οι Ρώσοι στό Κατύν τής Πολωνίας έξολόθρεψαν τόν άνθό του πολωνικού στρατού. Έπάνω στίς λεπτεπίλεπτες αυτές μετρήσεις οι άπωλεσθέντες Έβραίοι θά δγουν λιγότεροι, ή ναζιστική θηριωδία θά περιορισθεί περίπου στά μεγέθη τής θηριωδίας των Συμμάχων τής όποιας ή μερίδα του λέοντος θά άποδοθεί στους Σοβιετικούς: δύο έκατομμύρια γυναίκες Γερμανίδες, άκόμη και γριές, βίασε ό Κόκκινος Στρατός στήν παραδομένη Γερμανία!

Άνάμεσα στους Συμμάχους, όπως όλοι ξέρουν, συγκαταλέγονταν και ή Σοβιετική Ένωση, κομμουνιστική αυτή, και οι άπανταχού τής Έυρώπης κομμουνιστές, κύρια δύναμη τής Άντίστασης. Οι κομμουνιστικές δυνάμεις δέν συγκαταλέγονταν άπλώς στό στρατόπεδο του άντιφασισμού —όπως π.χ. οι Ένδοί υπό τά διαταγές των Άγγλων και οι Άλγερινοί Ζουάβοι υπό τά διαταγές των Γάλλων— αλλά άποτελούσαν δομικό στοιχείο τής παράταξης αυτής, τέτοιας σπουδαιότητας

πού ή νίκη εναντίον του Χίτλερ θά ήταν άδύνατη χωρίς τή συμμετοχή τους και έν πάση περιπτώσει ή άντιφασιστική νίκη είχε ύπάρξει μέ τή συμμετοχή τους. Και έδώ τό ζήτημα δέν είναι άριθμητικό, άν και ό φόρος αίματος των Σοβιετικών είναι συντριπτικός. Όπως δέν μπορεί νά νοηθεί ή νίκη χωρίς τους Έγγλέζους φιλελεύθερους άστούς και τόν Τσώρτσιλ, άλλο τόσο δέν μπορεί νά νοηθεί ό πόλεμος και ή νίκη χωρίς τους Σοβιετικούς κομμουνιστές, τόν Στάλιν, τους εκτός ΕΣΣΔ κομμουνιστές στους στρατούς τής Άντίστασης, πού έπιστρατεύτηκαν έθελοντικά και ως κομμουνιστές και ως πατριώτες. Αυτή ήταν ή πραγματικότητα και ή συνείδηση των ανθρώπων τότε για τήν πραγματικότητα πού ζούσαν και δημιουργούσαν.

Άπό τό 1945 και μετά, όμως, παρ' όλο πού ή πραγματικότητα ή γεγονική ήταν αυτό πού ήταν, άρχισε νά αναδύεται μία άλλη πραγματικότητα: εκείνη των συνειδήσεων και των ιδεολογιών πού ζωγράφιζε διαφορετικά τό τοπίο. Για τους Σοβιετικούς, οι πέραν του «σιδηρού παραπετάσματος» χαρακτηριστήκαν «φασίστες και ίμπεριαλιστές δολοφόνοι των λαών», τόσο άπόλυτα ώστε νά ταυτίζονται μέ τόν πρώην κοινό έχρθό, τους ναζί.

Σ' αυτή τή λογική κυρίαρχο άν όχι άποκλειστικό στοιχείο του πολέμου πού είχε τελειώσει ήταν ό Κόκκινος Στρατός κι ό Σοβιετικός φαντάρος μέ τήν «Κατιούσα» στό χέρι. Οι άλλοι συμπολεμιστές, Άγγλοι, Άμερικανοί κλπ., σ' αυτή τήν εικονογράφηση του πολέμου περιορίζονταν σέ ρόλους βοθητικούς, άμφίβολους κι αυτούς.

Άντίθετα, όπως όλοι ξέρουμε, μετά τόν πόλεμο πού τελείωσε, ή Σοβιετία, οι κομμουνιστές, έντός και εκτός «παραπετάσματος», θεωρήθηκαν από τόν «έλεύθερο κόσμο» όλοκληρωτικοί, κτηνώδεις και άπαισίοι, έγιναν οι μπλοσεβίκοι μέ τό μαχαίρι στό στόμα, μ' άγριες τρίχες στό πηγούνι κι έντονο προγναθισμό, τόσο άπαισίοι όσο και ό παλιός κοινός έχρθός, οι Γερμανοί ναζί. Ναζί και μπλοσεβίκοι, στή συνείδηση των Δυτικών, ταυτίστηκαν μέ βάση τή θεωρία του «όλοκληρωτισμού» και τήν ιδεολογία του κόκκινου και του μαύρου φασισμού. Κύρια θετική φιγούρα, άν όχι άποκλειστική του πολέμου, άναδείχτηκε ό ξανθός Άμερικανός πεζοναύτης και τά έγγλεζάκια μέ τά κοντά παντελονάκια.

Στίς ιδεολογικές άναπαραστάσεις του πολέμου κι άφου ξεχάστηκαν τά άγκαλιάσματα Ρώσων και Άμερικανών φαντάρων πάνω στή γέφυρα του Έλβα, για τους Σοβιετικούς ή νίκη κατά του Γ' Ράιχ ήταν ρωσική νίκη. τό Στάλινγκραντ θά έπισκιασει όλα τά άλλα μέτωπα, ένω οι Δυτικοί θά περιοριστούν σέ δευτερεύοντες ρόλους: οι Σοβιετικοί έχυσαν τό αίμα, οι Δυτικοί προσέφεραν ύλικά μέσα. Άντίστροφη ήταν ή άναπαράσταση του πολέμου από τήν άλλη μεριά μέ σκοπό τήν οικειοποίηση τής νίκης, τά ήθικά και τά πολιτικά τρόπαια τής νίκης. Η μάχη του Λονδίνου, τό Έλ Άλαμίν, ή άπόδραση στήν Ιταλία και τή Νορμανδία, τό Πέρλ Χάρμπορ και ή Όκλαχόμα, οι μάχες στή Βιρμανία έπεσκίασαν τή στρατηγική σημασία του Στάλινγκραντ και τίς εκατόμβες του άνατολικού μετώπου. Έν: άντιστασιακό δίκτυο πληροφοριών συνδεδεμένο μέ τους Άγγλους ή μία άντιστασιακή όμάδα πού παραμόνευε για νά δράσει τήν ήμέρα «ζ» θά άποκτήσει πολύ περισσότερο βάρος από τους ένοπλους μακί, τους παρτιζάνους, τους έλασίτες. Ήταν άριστοί αυτοί. Οι τριακόσιες χιλιάδες νεκροί του άμερικανικού στρατού θά άξιζαν πολύ περισσότερο σέ δάκρυα και ύμνους από τά είκοσι έκατομμύρια νεκρών, ένόπλων και άμάχων, τής ΕΣΣΔ. Στο κάτω κάτω οι πρώτοι πολέμησαν για τήν έλευθερία και τή δημοκρατία, οι δεύτεροι για τόν όλοκληρωτισμό και τήν τρομοκρατία.

Τά άμερικανικά και τά σοβιετικά πολεμικά κινηματογρα-

φικά έργα μαρτυρούν πολύ εύγλωττα για τό παιχνίδι της οικειοποίησης της νίκης μέσω των αναπαραστάσεων του πολέμου. Η κινηματογραφική όθνη ανέλαβε να διαμορφώσει τα πρότυπα του ήρωισμού και της αυταπάρησης ξεχωρίζοντας καλά τό φαντάρο μέ τήν «Κατιούσα» από τό φαντάρο μέ τό μπράουνινγκ και τό μπρέν. 'Ο φαντασιακός κόσμος τεράστιων λαϊκών μαζών πού δάκρυσε μέ τίς συμφορές κι ένθουσιάζστηκε μέ τούς ήρωισμούς διχάστηκε, ή λαϊκή συνείδηση κλείστηκε κι αυτή στά στρατόπεδά της. Ζήτημα προπαγάνδας και πολιτικής πολεμικής μέσα στίς αντιπαράθεσεις του Ψυχρού Πολέμου; 'Οχι άκριδώς. 'Ο καθένας για νά σταθεροποιηθεί στό παρόν κατασκεύαζε τό παρελθόν πού ταίριαζε στίς προοπτικές του. 'Η μονοπώληση πού πέρασε ακόμη και στίς επιστημονικές ιστορικές έπεξεργασίες, τόσο πολύ μάλιστα ώστε ακόμη σήμερα, παρά τήν πληθώρα στοιχείων, ή ιστορία του Β' Παγκόσμιου Πολέμου νά μήν έχει αποκτήσει επιστημονικό καθεστώς: ήταν μοιραία από τή στιγμή πού επικράτησαν οι διαχωριστικές γραμμές κι ό ανταγωνισμός γιά τήν παγκόσμια ήγεμονία. Έρχεστε νά καταστραφεί ό,τι κοινό αντίμωσε μέσα στόν αντιφασιστικό πόλεμο τά δύο άκρα της Εϋρώπης, ό,τι θύμιζε συγγένεια, συνεργασία, αλληλεγγύη, ό,τι άπειλούσε τή «δικιά μας» Εϋρώπη και θύμιζε ότι υπάρχει μια άλλη διαφορετική μέν αλλά έξίσου Εϋρώπη μέ τή δικιά μας.

'Ετσι συνεχίστηκε ό πόλεμος πού άνοιξε από τόν πόλεμο πού τελείωσε. Μαύροι φασίστες και ήμπεριαλιστές πολέμησαν τούς κόκκινους φασίστες κι όλοκληρωτικούς, αντιπαράσσοντας τίς δόμους τους και τούς πυραύλους τους, τίς παραγωγικές τους δυνάμεις, τίς ιδεολογίες τους και τίς συμβολοποιήσεις τους, χρωματίζοντας ό καθένας τους τόν αντίπαλό του μέ τά ίδια χρώματα και γνωρίσματα πού είχε ό κοινός τους αντίπαλος, ό παλιός φασισμός. 'Ο καθένας συνέχιζε ένα ήμιτελή πόλεμο έναντιόν ενός φασισμού πού είχε έν μέρος μόνο ήττηθεί τό 1945.

Τό πόσα και ποιά πράγματα αλέστηκαν και σκόρπισαν σ' αυτή τή νέα αντιπαράθεση είναι μιά τραγική ιστορία. Και πάνω άπ' όλα τό αντιφασιστικό πνεύμα και οι ζωηφόρες δυνάμεις πού άνέδειξε ό αντιφασισμός. Τώρα, ωστόσο, πού τελείωσε και ό δεύτερος Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, όλοι ξέρουμε ότι, έν τέλει, κατατροπώθηκε και τό υπόλοιπο άπόλυτο κακό, «ό κόκκινος φασισμός». Μάλιστα πανηγυρίζουν γι' αυτή τή νίκη ακόμη και οι πρώην «κόκκινοι φασίστες», ένθεν και εκείθεν του άνύπαρκτου πιά σιδηρού παρατετάσματος. «Γιά σκέψου νά νικούσαν», λέμε... 'Ετσι, στη συνείδηση των ανθρώπων, τά πραγματικά χαρακτηριστικά και ό ρόλος των τότε έμπολέμων θόλωσαν, σαν από παλιμψηστο αναδείχτηκαν άλλα, έτσι πού ό πρόεδρος Μιτεράν νά χαρακτηρίζει τούς Γερμανούς «γενναίους στρατιώτες» πού πολέμησαν για τήν πατρίδα τους. Τούς αναγνωρίζει ένα δίκιο δηλαδή, είχαν κι αυτοί τό δίκιο τους. 'Ο σημερινός γερμανογαλλικός άξονας δέν μπορεί νά λειτουργήσει άν για ένα τόσο κοντινό παρελθόν οι Γερμανοί, στη συνείδηση των σημερινών ανθρώπων, κατέχουν τή θέση του Κακού.

Σήμερα «γιορτάζεται» τό τέλος του πολέμου, ή ήττα του ναζισμού. Οι νικητές ωστόσο γιορτάζουν στεφανωμένοι μέ τά, ένδοξότερα αυτά, στεφάνια της νίκης τους ένάντια στους κομμουνιστές, φορτωμένοι μέ τά τρόπαια αυτής της δεύτερης νίκης, μόνοι κυρίαρχοι του πεδίου του καλού, οι μόνοι καλοί, συμπύκνωση του Άπόλυτου Καλού. 'Ωραία γιορτή κι αυτή μέσα στα νεφελώματα του μύθου και των αποκοιμισμένων συνειδήσεων. Γι' αυτή τή νέα μυθολογία, κυρίαρχη σήμερα, ό πραγματικός παγκόσμιος πόλεμος δέν υπήρξε ποτέ. Οι συνειδήσεις κατέχονται από τά φαντάσματα πού οι ίδιες κατασκεύασαν για νά ξερχίσουν τούς νεκρούς, κι ό,τι έκείνοι αντιπροσώπευαν.

Επεσε ως μάννα έξ ουρανού τή στιγμή πού ήταν πλέον αναγκαία. 'Η ευκαιρία της συμπλήρωσης 50 χρόνων από τόν τερατισμό του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και τή συνθηκολόγηση άνευ όρων της Γερμανίας, στίς 8 Μαΐου του 1945. 'Επιτρέποντας έτσι στη Νέα Δεξιά νά βρεθεί και πάλι στό επίκεντρο της δημοσιότητας, λίγους μήνες μόλις μετά τό σάλο πού δημιούργησε ή έκδοση του διδίου της *Τό αυτοσυνείδητο έθνος* (βλ. *Πολίτης δεκαπενθήμερος*, τεύχ. 1, 25/4/95, σελ. 31-33).

Τό μανιφέστο, πού συνέταξε ό πνευματικός της ταγός Ράινερ Τσίτλμαν και επρόκειτο νά δημοσιευθεί στίς 7 Μαΐου υπό μορφήν άγγελίας στην — ιδιαίτερα φιλόξενη σέ εκπροσώπους αυτού του χώρου — *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, είναι γραμμένο «μέ τόν τρόπο» της Νέας Δεξιάς: άσαφές διότι άτεκμηρωτό και προκλητικό:

««Μονομερώς χαρακτηρίζεται ή 8η Μαΐου από τά ΜΜΕ και τούς πολιτικούς (ήμέρα της) "άπελευθέρωση(ς)". 'Εστι τείνει σχεδόν νά ξεχασθεί ότι ή ημέρα αυτή δέν σήμανε μόνον τό τέλος της έθνικοσοσιαλιστικής κυριαρχίας του εκφοβισμού αλλά ταυτόχρονα και τήν άρχή του τρόμου, της εκδίωξης και της νέας καταπίεσης στην Άνατολική Εϋρώπη και τήν άρχή της διαίρεσης της χώρας μας.

Μιά εικόνα της ιστορίας όπου αυτές οι άλήθειες θά αποσιωπούνται, θά άπωθούνται ή θά σχετικοποιούνται δέν μπορεί νά άποτελέσει τή βάση για τήν αυτογνωσία ενός αυτοσυνείδητου έθνους πού έμεις οι Γερμανοί πρέπει νά γίνουμε μέσα στην εϋρωπαϊκή οικογένεια των λαών, έτσι ώστε νά άποτρέψουμε στο μέλλον παρόμοιες καταστροφές...».

'Ηταν ένα από τά άποσπάσματα πού συγκέντρωσε τήν προσοχή του Τύπου. 'Ανάλογος και ό τίτλος: «8η Μαΐου 1945 — 'Ενάντια στη λήθη».

'Η πραγματικότητα παραδλέπεται. 'Αδιάφορο τό γεγονός ότι ή επίσημη πολιτική της Γερμανίας και ή συντριπτική πλειοψηφία των ΜΜΕ, επί μιά δεκαετία τουλάχιστον και μέ ιδιαίτερη έμμονή τά τελευταία πέντε χρόνια, προβάλλουν αυτή άκριδώς τήν πλευρά των έγκλημάτων και της καταπίεσης του σταλινισμού στην Ά. Εϋρώπη και δή στην Α. Γερμανία, τονίζουν τά δεινά του γερμανικού πληθυσμού κατά τή λεγόμενη άπελευθέρωση από τούς ναζί — τό άν αυτός ό χαρακτηρισμός μπορεί νά χρησιμοποιηθεί και για τή Γερμανία είναι μιά άλλη ιστορία — (βλ. εκδηλώσεις για τήν 50ή επέτειο του βομβαρδισμού της Δρέσδης), αναβαπτίζουν τούς συμμετέχοντες στους

ΕΝΑ (ΝΕΟ) ΔΕΞΙΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΗΘΗ

της Λήδας Καζατζάκη

κατακτητικούς πολέμους των ναζί, τή Βέρμαχτ, σέ στρατιώτες μαχόμενους υπέρ πατρίδος, δηλώνουν τήν άμετρη ύποστήριξή τους στους εκδιωχθέντες από τά άπωλεσθέντα μετά τήν ήττα τής Γερμανίας εδάφη.

Έπιχειρεί, μέ δυό λόγια, τήν αντίσάθμιση τών έγκλημάτων του ναζισμού θυθίζοντας στή σιωπή τό στιγματισμένο εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν, όχι τή σταλινική τρομοκρατία.

Ό πρώην άριστεριστής Ράινερ Τσίτελμαν μάχεται «ώς νέος Τρότσκι ή νέος Γιάσπερς» εναντίον μιās «νέας δικτατορίας τής Άριστεράς» πού θά οδηγήσει τή Γερμανία στό χάος και τή διάλυση (όπως γράφει στό διβλίο του: «Πρός τά πού κινείται ή Ρεπουμπλικ;»). «Ή Άριστερά κατέχει τήν έξίσια στή χώρα», δηλώνει κάτω από τό άπλετο φώς τών τηλεοπτικών φακών όπου τόν άνέσυρε και πάλι τό τελευταίο μανιφέστο.

Τά φαντάσματα πού τόν κυνηγούν τά δλέπει παντού, από τό PDS και τούς πράσινους μέχρι τίς γραμμές τών χριστιανοδημοκρατών υπό τή μορφή τών μετριοπαθών έκφρασιών τής Δεξιās, όπως του Χάινερ Γκάισλερ και τής Ρίτα Ζίσιμους, πού ύποστηρίζουν συχνά θέσεις αντιρατσιστικές.

Ή «έπανάσταση του '68» έκανε τίς ιδέες του κομμουνισμού στή Γερμανία «κοινωνικά άποδεκτές», δηλώνει ό πιστός μαθητής του ρεβιζιονιστή ιστορικού Έρνστ Νόλτε, άποτρέποντας μετά τήν πτώση του Τείχους τή «συντηρητική έπανάσταση» και τήν καθιέρωση τών παλαιών αξιών, όπως ή εθνική ταυτότητα, ή κρατική τάξη, ή οικογένεια.¹

Ό Ράινερ Τσίτελμαν θεωρεί εαυτόν προπομπό της. Γι' αυτό και δάλλει προς πάσαν κατεύθυνση οικειοποιούμενος άπροκάλυπτα τό λεξιλόγιο του αντιφασιστικού κινήματος: Άπώθηση, άποσιώπηση, σχετικοποίηση, λήθη. Άντιστρέφοντας, άναθεωρώντας τίς αξίες και τούς στόχους. Έπιδιώκοντας τή συσπείρωση τής Δεξιās κάτω από τίς οδηγίες του.

Οί ύπογραφές πού «κοσμούν» τό μανιφέστο τής 8ης Μαΐου πλάι στα γνωστά όνόματα τής ιντελιγκέντσια τής Νέας Δεξιās καλύπτουν όλο τό φάσμα του συντηρητικού χώρου, από τούς άκροδεξιούς ρεπουμπλικανούς μέχρι τούς φιλελεύθερους (ό μοναδικός σοσιαλδημοκράτης άπέσυρε μετά από πιέσεις του κόμματος τήν ύπογραφή του).

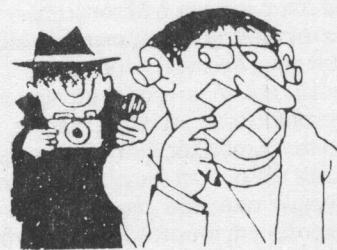
Όνόματα γνωστά για τίς εθνικιστικές ή ρατσιστικές τους έκφάνσεις, όπως ό πρώην λοχαγός και νυν προασιπιστής τής Βέρμαχτ και επίτιμος πρόεδρος τής Κοινοβουλευτικής Όμάδας CDU - CSU Άλφρεντ Ντρέγκερ, ό πρώην ύπουργός Υγείας τής Βαυαρίας, ύπεύθυνος για τή ρατσιστική καμπάνια εναν-

τίον άσθενών από Ήιτς Πέτερ Γκαουβάιλερ, ό άρχηγός τής εθνικιστικής πτέρυγας τών φιλελευθέρων και πρώην γενικός είσαγγελέας Άλεξάντερ φόν Στάλ.

Μεμονωμένες φωνές κάποιων βοώντων χωρίς άντίκτυπο μέσα στις παρατάξεις όπου άνήκουν και βρίσκουν φιλόξενο καταφύγιο στή Νέα Δεξιά, πού ξέρει νά τούς χρησιμοποιεί.

Οί σταυροφόροι της κατέχουν, όπως ό Τσίτελμαν, σημαίνουσες θέσεις στις έπιφυλλίδες του συντηρητικού Τύπου, κατέχουν λοιπόν άπταιστωσ τήν «ύψηλή γλώσσα» τής προπαγάνδας χωρίς νά περιπίπτουν στα «χοντρά άτοπήματα» τής Άκροδεξιās.

Είμαι ή έλίτ του συντηρητικού χώρου, ικανή νά μεταπλάσει σε λόγο —μέ τήν ισχύ και τή διάρκεια ενός πυροτεχνήματος, προς στιγμήν— τήν άμφίβολη πολιτική τής «όμαλοποίησης». Κι αυτή τους ή ιδιότητα συνυφασμένη μέ τό νεαρόν τής ηλικίας θά μπορούσε νά τούς μετατρέψει σε δαμόκλειο σπάθη τής ένωμένης Γερμανίας.

1. Bernd Rabel, "Der grobe Imitator", Die tageszeitung, 7/4/95, σελ. 12.

Διόρθωση: Στο τεύχος 1 του Πολίτη δεκαπενθήμερου, στό κείμενο για τή Νέα Δεξιά ό δαίμων μετέτρεψε τόν Ράινερ Τσίτελμαν σε ήγήτη τής Άκροδεξιās — αντί (του όρθου) τής νεοδεξιās διανόησης.

ΓΑΛΛΙΑ:

ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΔΕΞΙΑΣ, ΝΕΚΡΟΣ ΕΙΣ

(άλλά ήταν Μαροκινός...)

του Νίκου Προκόβα

Τίποτε τό συγκλονιστικό δέν συνέβη στόν 6' γύρο τῶν προεδρικών ἐκλογῶν στή Γαλλία: οὔτε ἐκπληξη ὑπῆρξε, οὔτε ἀγωνία, οὔτε θέαμα, οὔτε ἐκρηξη πάθους, οὔτε τίποτε. Μόνο ἓνας νεκρός.

Η Πρωτομαγιά μπορεῖ νά εἶναι, γιά πολλούς ἀνθρώπους τόν κόσμο, ἀφορμή ἢ ἀνάμνηση ἐργατικῶν κινητοποιήσεων καί διεκδικήσεων, γιά τούς ὁπαδούς, ὅμως, τοῦ Ἐθνικοῦ Μετώπου τοῦ Λέ Πέν εἶναι ἡ γιορτή τῆς Ζάν ντ' Ἄρκ, τῆς ἡρωικῆς ἐκείνης Γαλλίδας πού μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς καί τῆς παρθενίας τῆς ἔδωξε τούς εἰσβολεῖς ἀπό τή Γαλλία καί κράτησε τήν πατρίδα τῆς ἀμόλυπτη ἀπό τά ξένα μιάσματα. Ἡ Ζάν ντ' Ἄρκ μετατρέπεται λοιπόν σέ προστάτιδα τῆς καθαρότητος τῆς φυλῆς καί ἡ Πρωτομαγιά σέ γιορτή μισαλλοδοξίας. Οἱ τρίχρωμες γαλλικές σημαῖες κυματίζουν στούς δρόμους τοῦ Παρισιοῦ καί οἱ λεπενικές ὁρδές καταπίνουν ἀνυπολόγιστες ποσότητες μπύρας καί ἐπιδίδονται σέ εὐγενεῖς προπηλακισμούς τῶν περαστικῶν πού δέν ἐκδηλώνουν συμπάθεια ἢ πού δέν ἀνήκουν στήν ἀρία φυλή. Ὁ Μπραϊμ Μπουραάμ ἦταν προφανῶς ἓνας ἀπ' αὐτούς. Ἐδάρη ἀνηλεῶς καί πετάχτηκε στόν Σηκουάνα. Καί πνίγηκε.

Μιά ὀδομάδα ἀργότερα, ὁ Σιράκ ἀνακηρυσσόταν νικητής τῶν προεδρικών ἐκλογῶν. Ἐνα τεράστιο πλῆθος κατέκλυσε τήν πλατεία τῆς Ὀμονοίας — μόλις λίγες ἑκατοντάδες μέτρα μακριά ἀπ' τό σημεῖο ὅπου πνίγηκε ὁ Μπουραάμ — γιά νά γιορτάσει τή νίκη. Ἐκατοντάδες γαλλικές σημαῖες σείονταν ἐνθουσιωδῶς καί ἀνάμεσά τους δύο-τρεῖς σβάστικες.

Ἴσως αὐτό νά εἶναι καί τό μοναδικό μήνυμα πού ν' ἀξίζει τόν κόπο νά συγκρατήσουμε ἀπ' αὐτές τίς ἐκλογές. Ὅχι, ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ Σιράκ εἶναι ἀκροδεξιός ἢ ὅτι οἱ ψηφοφόροι του εἶναι φασίστες — κάθε ἄλλο. Ὅτι ὅμως ἓνα τμήμα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ἀρκετά σημαντικό, πού ψήφισε Λέ Πέν στόν πρώτο γύρο, ἔστρεψε τήν προτίμησή του στόν Σιράκ στόν δεύτερο γύρο καί πανηγύρισε τήν ἐκλογή του. Ἐνα τμήμα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, γιά τό ὁποῖο ἡ δολοφονία ἐνός Ἀραβᾶ ἀπό μερικούς φασιστοειδεῖς σκίνχεντς (skinheads) εἶναι ἓνα ἀπλό «συμβάν», ἓνα κοινότοπο γεγονός τοῦ ἀστυνομικοῦ δελτίου, διακρίνει ἀνεπιφύλακτα ἓναν «δικό του» στό πρόσωπο τοῦ Σιράκ, καί ἀναγνωρίζεται ἀνεκδοῖστα μέσα στό 52,6% τῶν Γάλλων ψηφοφόρων τῆς πλειοψηφίας.

Τά ὑπόλοιπα δέν ἔχουν σημασία. Ὁ νέος πρόεδρος ξέρει πλέον

ὅτι ἓνα μὴ ἀμελητέο κομμάτι τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ εἶναι ξενόφοβο, ρατσιστικό, ἐχθρικό πρὸς τούς περιθωριακούς, τούς φτωχούς, τούς ἄμοιρους. Ἡ «Γαλλία πού νικά» εἶναι ἡ ἰδεολογία τῆς Δεξιᾶς. Ἡ Γαλλία πού νικά, νίκησε. Τό βράδι τῶν ἐκλογῶν, ἀλλόφρονες νέοι κραύγαζαν «ἀντίο γιά πάντα στήν Ἀριστερά». Μιά εὐειδῆς νεάνις ἐδήλωνε στό τηλεοπτικό συνεργεῖο: «Ἐπιτέλους, θά πάψουμε ν' ἀκούμε γιά τούς ἀπόκληρους καί τούς κοινωνικά ἀποκλεισμένους: νά στρωθοῦν στή δουλειά γιά νά πάψουν νά εἶναι ἀποκλεισμένοι!» Οἱ ἀριστοκρατικές γειτονιές τοῦ Παρισιοῦ ντύθηκαν γιορτινά, στά Ἡλύσια Πεδία μπροστιλιάριστηκαν χαρμόσινα δεκάδες καμπριολέ, στήν Κονκόρντ νέοι μέ σορτσάκια τοῦ τένις καί Λακόστ μπλουζάκια ἔκαναν περιχαρεῖς τό σῆμα τῆς νίκης. Καί μιά δεκατριάχρονη πανηγύριζε πού φύγαν πιά οἱ σοσιαλιστές «μετά ἀπό 14 ὀλόκληρα χρόνια»!

Ἦταν σαφές ἡ πρόθεση νά στηθεῖ μιά γιορτή ἀντίστοιχη ἐκείνης πού εἶχε ἀκολουθήσει τήν ἐκλογή τοῦ Μιτεράν στίς 10 Μαΐου 1981, γιορτή, ὅμως, τῆς Δεξιᾶς αὐτῆ τῆ φορά. Ἀλλά οἱ προθέσεις δέν ἀρκοῦν πάντα. Ὁ συμπαθῆς λαός τῆς Δεξιᾶς δέν ἔχει φαίνεται συνηθίσει νά ἐκδηλώνει αὐθόρμητα τή χαρά του σέ μεγάλες λαϊκές συγκεντρώσεις, μέ στριμωξίδι καί συνθήματα. Κι ὅταν τό κάνει, τό κάνει ἄτσαλα, ἐνῶ δέν λείπουν καί οἱ τραμπουκισμοί, ὅπως ὅταν ἑκατοντάδες γραδατωμένοι νεαροί καί ταγεροφόρουσες νεαρές κατέλαβαν τή μικρή αἴθουσα τῶν δημοσιογράφων στό ἐκλογικό κέντρο τοῦ Σιράκ, ποδοπατώντας τά πάντα καί ἐκτοξεύοντας ὑπερφίαλες ἰαχές νίκης. Ὅσο γιά τό ἐπίδικο ἀντικείμενο, ἦταν καί αὐτό διαφορετικό: Ὅσο εἶναι νά ἐκφράξεις τή χαρά καί τήν ἐλπίδα ὅτι θά ἐπέλθει κοινωνική δικαιοσύνη καί ἄλλο νά ἐκδηλώνεις ἀνακούφιση γιατί δέν θά ὑπάρξει κοινωνική ἰσότητα καί ἰκανοποίηση, γιατί δέν θ' αὐξηθεῖ ἡ φορολογία τῶν ὑψηλῶν εἰσοδημάτων.

Οἱ πολιτικοὶ σχολιαστές στάθηκαν μέ ἐνδιαφέρον στό ποσοστό τοῦ Ζοσπέν: τό 47,4% θεωρήθηκε καί προσωπική ἐπιτυχία τοῦ μέχρι πρό ὀλίγων μηνῶν δευτεροκλασάτου στελέχους τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος, ἀλλά καί ἐλπιδοφόρο μήνυμα γιά τήν ἀνασύσταση τοῦ σοσιαλιστικοῦ ρεύματος καί τῆς Ἀριστερᾶς γενικότερα. Τό βράδι τῶν ἐκλογῶν δέν ὑπῆρχε καμία ἀπογοήτευση στό περιβάλλον τοῦ Ζοσπέν: τό Σοσιαλιστικό Κόμμα παραμένει τό μεγαλύτερο κόμμα στό χώρο τῆς Ἀριστερᾶς, μέ δάσιμες ἐλπίδες νά οἰκειοποιηθεῖ τή μελλοντική

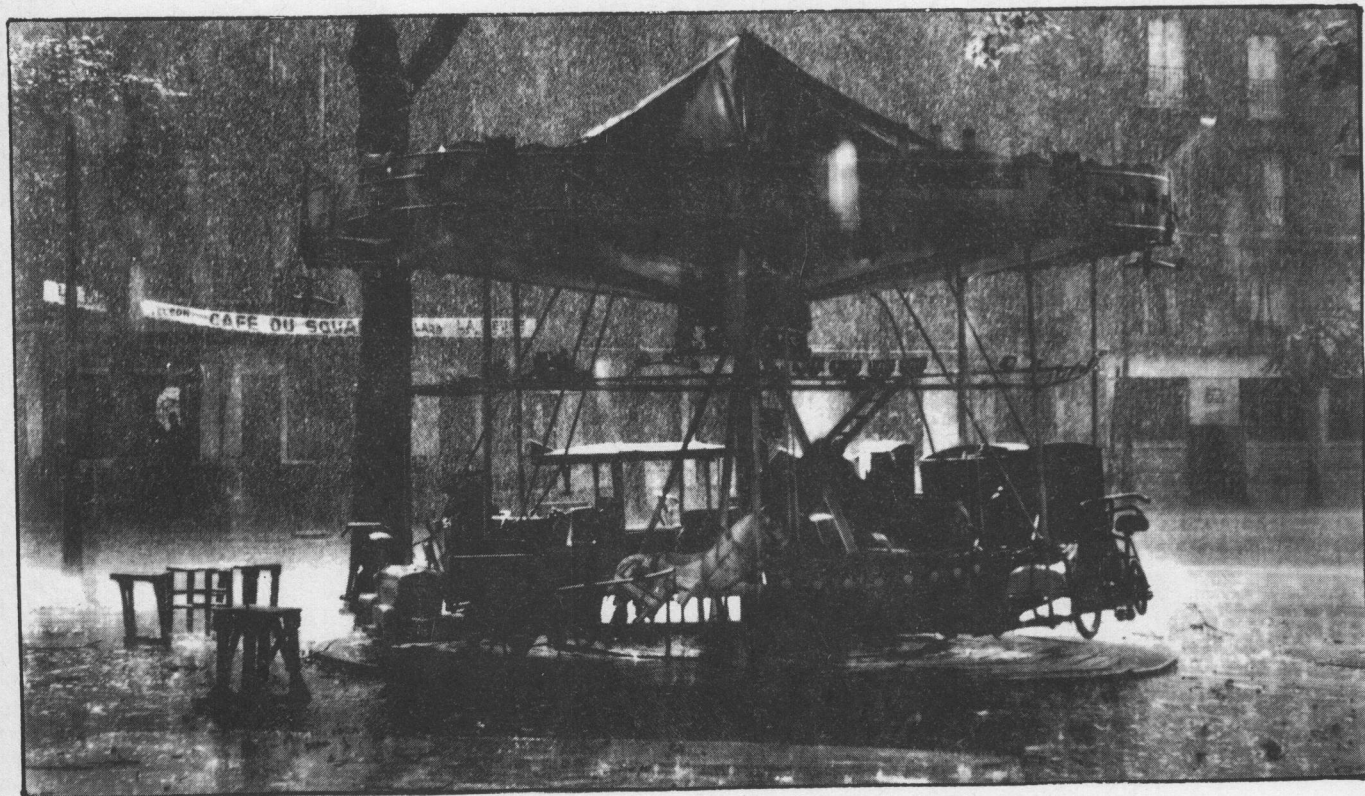
στροφή του γαλλικού εκλογικού σώματος, άρχης γενομένης ίσως από τις δημοτικές εκλογές τον επόμενο μήνα. Η στροφή αυτή είναι αναμενόμενη στο βαθμό που ο γαλλικός λαός ίσως θελήσει να αντιδράσει στον μονοκομματισμό: αυτή τη στιγμή, ή Δεξιά ελέγχει τη Βουλή, τη Γερουσία, σχεδόν όλα τα Νομαρχιακά και τα Περιφερειακά Συμβούλια, τους περισσότερους δήμους και κοινότητες και, φυσικά, την Προεδρία της Δημοκρατίας εδώ και 10 μέρες. Η Γαλλία βρίσκεται στα χέρια του Σιράκ: όπως έλεγε κι ο Μιτεράν, «αν θέλαμε να είμαστε ευγενείς θά τους ονομάζαμε κλίκα, αν θέλαμε να είμαστε άγενείς συμμορία».

Ο νέος άρχηγός του γαλλικού κράτους δήλωσε ότι απόλυτη προτεραιότητα θά δοθεί στον αγώνα εναντίον της ανεργίας. Αναμένονται λοιπόν κάποια διαρθρωτικά μέτρα του είδους μείωση των εργοδοτικών εισφορών, καθ' ότι κάποιοι έξακολουθούν να νομίζουν ότι η ανεργία είναι αποτέλεσμα του κόστους της εργασίας. Τα μέτρα αυτά δεν θά λύσουν φυσικά το πρόβλημα, αντανακλούν, όμως, πιστά την κυρίαρχη ιδεολογία και προεικάζουν τό είδος της πολιτικής που θά ακολουθηθεί. Αν και η πολιτική αστάθεια που χαρακτηρίζει τον Σιράκ δεν επιτρέπει σε κανένα να προβλέψει με ακρίβεια τί είδους πολιτική θά ακολουθήσει: θά ξαναθυμηθεί τον αρχικό του γωλισμό, θά επιστρέψει σ'ά άλλοτε προσφιλή του θατασερικά φλυναφήματα ή θά ενδώσει στην άμετροέπεια του λαϊκισμού που σημάδεψε τις προεκλογικές του διακηρύξεις; Τό ότι περιστοιχίζεται από κάποιους σοβαρούς ανθρώπους — όπως ο πρόεδρος του Κοινοβουλίου Σεγκέν — δεν αποτελεί δυστυχώς εχέγγυο: οι «άλλοι» είναι περισσότεροι.

Όλ' αυτά θά μπορούσαν να μ' αφήνουν παντελώς αδιάφορος, αν δεν κινδύνευαν να κλυδωνίσουν τις ίδιες τις προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρόθεση του Σιράκ να προ-

κηρύξει «δημοψήφισμα για την Ευρώπη» μπορεί άπλως να συγκαταλέγεται στις προεκλογικές πομφόλυγες που στόχευαν τόπιό έθνικιστικό κομμάτι του άκροατρίου του. Αν, όμως, τεθεί σε εφαρμογή — και άσχετως του άποτελέσματος του δημοψηφίσματος αυτού καθ'αυτού — θά εκληφθεί (και όρθως) ως μία παλινωδία της γαλλικής έξωτερικής πολιτικής, ως άσυνέπεια άπέναντι στους έταίρους της κι ως άναντιστοιχία με τους λίγο ως πολύ κοινώς άποδεκτούς στόχους της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Με άλλα λόγια, θά άποτελέσει άκόμη μία διαπλωματική και πολιτική νίκη των Γερμανών.

Ενδέχεται, όμως, ο πρόεδρος Σιράκ να ξεχάσει τις δηλώσεις του ύποψηφίου Σιράκ, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που ο ύποψηφιος Σιράκ έδειχνε να άγνοεί την ιδεολογία και την πρακτική του δημάρχου Σιράκ. Είναι μάλλον αναμενόμενο έξάλλου να θυσιστεί τό τέλμα των άνυπέρβλητων δυσκολιών και των δομικών προβλημάτων της γαλλικής κοινωνίας και να μην κάνει τίποτα άπολύτως άπ' όσα έταξε. Ούτε ο πρώτος θά είναι ούτε ο τελευταίος. Θά ξαναπαιχτεί τό ίδιο σενάριο, αλλά με έναν ήθοποιό λιγότερο χαρισματικό άπό τον προηγούμενο, λιγότερο επιβλητικό. Θά παρακολουθήσουμε ένα σενάριο β' διαλογής και θά καμωνόμαστε τους ίκανοποιημένους. Θά παρατηρούμε σιωπώντες τις δημόσιες επιχειρήσεις να περνούν σε ιδιωτικά χέρια, την προστασία του περιβάλλοντος να άνατίθεται στις χημικές βιομηχανίες, την άμυνα σε επαγγελματικό στρατό και τη δημόσια ύγεια σε ιδιωτικές κλινικές. Και δεν θά έχουμε καν την ίκανοποίηση να βλέπουμε τον νέο Πρόεδρο της Δημοκρατίας να πάει, όπως ο προκάτοχός του, να ρίχνει σεινά ένα μπουκέτο λουλουδία στό σημείο όπου κάποιιοι φασίζοντες ύπάνθρωποι θά δολοφονήσουν τον επόμενο Μπραϊμ Μπουραάμ τραγουδώντας τη Μασσαλιώτιδα. Εκτός κι αν άποφασίσουμε να μην συναινέσουμε σε τίποτε άπ' όλα αυτά. Και να τό εκφράσουμε.

ΠΑΡΙΣΙ

ΤΟ ΜΕΤΡΟ, ΤΟ ΧΡΩΜΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

του Παναγή Παναγιωτόπουλου

Γιά όσους γνωρίζουν λίγο τό Παρίσι, τό μετρό αποτελεί τό σήμα κατατεθέν τής λειτουργικής καί εϋτεταγμένης αστικής ανάπτυξης ή τήν αποτελεσματική σύμπτωση μιᾶς σειρᾶς κοινωνικῶν ρυθμίσεων γιά τήν ἐργασία, τόν ἐλεύθερο χρόνο, τή συμμετοχή στή ζωή τής πόλης. Γιά όσους ζοῦν στό Παρίσι, τό μετρό προσλαμβάνεται μέ πολλούς τρόπους, πού φτάνουν ἀπό τήν περιφάνεια ἐνός ἐπιτεγματοῦ πατριωτισμοῦ, μέχρι τήν ταύτισή του μέ τή βίωση μιᾶς ἐξοικειωμένης ἀχαρῆς καθημερινότητας. Δύσκολα πάντως θά λησμονηθεῖ ἡ ἀπελευθερωτική διάσταση πού τοῦ προσδίδει μία ἀπό τίς λαμπρότερες ταινίες τοῦ Φρανσουά Τρυφῶ, «Τό τελευταῖο μετρό»: ἐκεῖ, στό μετρό θά ἀναγνωρίσει κανεῖς τό σύμβολο τής διαφυγῆς, τόν παράλληλο τόπο τοῦ ἔρωτα καί τής πολλαπλῆς ἀντίστασης ἐνός παράνομου ζευγαριοῦ μέσα στό γερμανοκρατούμενο Παρίσι. Ὑποψιάζομαι ἐπίσης ὅτι ἡ γραφικότητα πού τοῦ ἀποδίδουν οἱ ἐπισκέπτες τοῦ Παρισιοῦ συνίσταται στήν ταύτισή του μέ τά ποικιλοτρόπως ἀναγνωρισμένα γόητρα τής πόλης. Τό μετρό ἔχει, ὁμως, ἀλλάξει. Ἡ ἐπέκταση, ἡ πύκνωση καί ἡ αὐτοματοποίηση πολλῶν λειτουργιῶν του ὑπῆρξαν οἱ ἀπαραίτητες παρεμβάσεις γιά τήν ἀναπαραγωγή, σέ συνθήκες τεχνολογικῆς ἐκρηξῆς, τής ἀρχικῆς του λειτουργίας. Τήν ταχεία δηλαδή μεταφορά τῶν ἀνθρώπων ἀνάμεσα σέ δύο σημεῖα τής πόλης.

Ὡς κατά καιρούς κάτοικος αὐτῆς τής πόλης, διαπίστωσα ὅτι πάνω στόν ἐννοιολογικό ἄξονα τοῦ δικτύου μαζικῆς μεταφορᾶς τείνει, τά τελευταῖα χρόνια, νά ἐγκαθιδρυθεῖ μία ἐπιπρόσθετη ἀποστολή τοῦ μετρό ὡς δικτύου ὀργάνωσης, ρύθμισης καί ἐλέγχου τῶν δραστηριοτήτων πού ἀναπτύσσονται μέσα του. Τό παρόν ἀποπειρᾶται νά περιγράψει τίς νέες λειτουργίες πού προστέθηκαν σέ ὅσες ὑπῆρχαν ἀπό τήν ἐγκαινιάσή του, τό 1896, μέχρι τά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '80.

Ὁ κινητήριος ἄξονας γύρω ἀπό τόν ὁποῖο ἐγκαθιδρύονται οἱ νέοι λειτουργικοὶ ὅροι πού μετατρέπουν τό μετρό σέ ἕνα δίκτυο πολλαπλῆς ὀργάνωσης, ἐνταξῆς καί ἐπιτήρησης τοῦ ἀτόμου μέσα στό χώρο δέν εἶναι οὔτε βίαιος, οὔτε κατασταλτικός. Θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ καί ἡπιος. Ἡ κατίσχυση τῶν ὀργανωτικῶν καί ἐπιτηρητικῶν δομῶν συντελεῖται γύρω ἀπό μία εὐρηματική καί μεγαλοπρεπή πολιτική ἀνακαίνισης, πού ἐδράζεται πάνω στή συστηματική χρήση ἐνός χρώματος πού οἰκοδομεῖ τό μετρό ὡς ἕνα νέο πεδίο ἀσκῆσης ἐξουσίας: τό πράσινο. Ἐκεῖ δηλαδή ὅπου ὑπῆρχε ἕνας χρωματικός πλουραλισμός στά κεντρικά σύμβολα τοῦ δικτύου (π.χ. οἱ συρμοί

ἦταν γαλάζιοι, τά εἰσιτήρια ἦταν κίτρινα, τά ἔντυπα ἄλλου χρώματος), ἐμφανίζεται τώρα μία ἐνιαία πολιτισμική ὀρίζουσα γύρω ἀπό τήν ὁποία παράγεται τό δικτυακό αἰσθητικό ὑπόδειγμα. Τό πράσινο χρώμα σημασιοδοτεῖ τόν ἐξωραϊσμό (οἱ οἰκολογικές ἀναφορές εἶναι προφανεῖς) καί τή δεοντική ρύθμιση τῶν δραστηριοτήτων πού ἀναπτύσσονται μέσα στό δίκτυο μέ κριτήριο ἕναν κανόνα. Ὁ ἄρρητος αὐτός κανόνας παράγεται σταδιακά στήν κατεύθυνση τῆς ὀριοθέτησης τῶν γενικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ «ἰδεατοῦ» ἢ τοῦ «κανονικοῦ» χρήστη τοῦ δικτύου.

Ἡ διάδοση πάντως τοῦ πράσινου χρώματος δέν ἰσοπεδώνει τά παλαιότερα πολιτισμικά σύμβολα. Τά ιδιαίτερα ἱστορικά χαρακτηριστικά τοῦ κάθε σταθμοῦ ὄχι μόνον δέν καλύπτονται ἀπό αὐτή τή νέα αἰσθητική τάξη, ἀλλά, ἀντιθέτως, ἀναπτύσσονται καί τονίζονται μέ ιδιαίτερη ἐπιμέλεια, ἐνῶ ὀρισμένοι σταθμοὶ ἀναπαλαιώνονται κατά τήν ἀρχική τους διακόσμηση (Art Nouveau). Ἐδῶ ἐντοπίζεται καί ἡ ιδιαίτερη σύσταση τῆς ἐννοίας τοῦ δικτύου: ἐντάσσει καί ἀνέχεται τοῦς διαφορετικούς τόνους, τήν αἰσθητική καί σημασιολογική ἀνομοιότητα τῶν ἐπί μέρους στοιχείων, ἐνῶ ταυτοχρόνως τά κεντρικά ἐνοποιητικά του σύμβολα θά διατρέξουν, ἀπαλά μά καθοριστικά, ὅλη του τήν ἐπικράτεια: πρόκειται γιά μία καινούργια σημειακή ἐνοποίηση τοῦ χώρου. Ἡ ἐπιχείρηση ἐξωραϊσμοῦ τοῦ περιβάλλοντος, τῆς «ἀτμόσφαιρας» τοῦ μετρό ὑλοποιεῖται ἀπό μία ἐπιχείρηση συντήρησης τῆς ὑποδομῆς, ἐνῶ ἐδραιώνεται ἰδεολογικά γύρω ἀπό μία συνθηματική διαφημιστική ἐκστρατεία, πού ἀποτελεῖται ἀπό διάφορα κλεισίματα ματιοῦ στόν χρήστη. Διατυπώνεται ἔτσι ἡ ἐπιταγή τῆς ἀλληλοαναγνώρισης, ἀνάμεσα στόν ἰδεατό καί ἐξοικειωμένο χρήστη ἀπό τή μία καί τήν ἀόρατη μά ἔλλογη ὑπόσταση τοῦ δικτύου ἀπό τήν ἄλλη. Ἡ χρήση μιᾶς κοινῆς ἀποδεκτῆς ἀργκό, καθῶς καί ἡ διάθεση ἀστείσμου τῶν συνθημάτων ἀνταποκρίνονται σέ ἕνα εἶδος μέριμνας γιά τόν «ἀπλό πολίτη».

Ὁ πολλαπλασιασμός αὐτῶν τῶν μηνυμάτων ἀποσκοπεῖ στήν ὑπενθύμιση τῆς παρουσίας τοῦ δικτύου ὡς ἐνός πανταχοῦ παρόντος λόγου πλαισίωσης, ἐνασχόλησης καί ἐλέγχου τοῦ χρήστη. Δίπλα στό, ἀπό ἔτσι καθιερωμένο, λαϊκό-νεανικό σύνθημα «metro boulo dodo» (μετρό, δουλειά καί νάνι) πού καυτηριάζει τήν ἀνιαρή ζωή τοῦ προαστιακοῦ ἀνθρώπου, ἀντιπαρβάλλεται τό «boulo expo resto disco metro dodo» (δουλειά, ἐκθεση, ἐστιατόριο, ντίσκο, μετρό καί νάνι). Ἀπό τήν παλιά του καταχώρηση στόν κατάλογο τῶν δεινῶν μιᾶς μονοσήμαντης

σχέσης με την εργασία, τό μετρό δύναται πλέον νά πλαισιώ-
σει, νά κλείσει τόν κύκλο καί τῆς πιό εὐχάριστης μέρας! Τό πρά-
σινο, ζωντανό, ὀλοένα καί πιό «ἀσφαλές» μετρό ἀντικαθιστᾶ
τό παλαιό, μονοσήμαντο κι ἀπαραίτητο μέσο γιά τήν καθημε-
ρινή πρόσβαση τοῦ πολίτη στόν τόπο τῆς ἐργασίας του.

Ἡ κλινική διάσταση ἐνός δικτύου πού δύναται νά πληρο-
φορήσει μέ ἀκριβεία καί ἐγκυρότητα τόν χρήστη του γιά ὅλα
ὅσα ἀφοροῦν τῇ σχέσει τους ἀντιπροσωπεύεται ἀπό τό ἐξῆς
σύνθημα: «Ne demandez plus votre chemin à l'importe qui» (Μήν
ἀπευθύνεστε σέ ὅποιονδήποτε γιά νά βρεῖτε τό δρόμο σας). Τό
μήνυμα αὐτό συνοδεύεται ἀπό ἕναν ἀριθμό τηλεφώνου τόν
ὁποῖο ὁ «ὀρθός χρήστης» καλεῖται νά καλέσει γιά νά πληρο-
φορηθεῖ γιά «ὄ, τι θά ἤθελε νά μάθει γύρω ἀπό τό δίκτυο» καί
ἀπό μία ἀλληθωρίζουσα γκριμάτσα τοῦ Τζέρυ Λιούις, ἡ ὁποία
ἐρχεται νά ἐξειδικεύσει τή φύση του «ὀποιονδήποτε» πού ἀνα-
φέρει τό σύνθημα. Ὁ Τζέρυ Λιούις μορφοποιεῖ τόν ἠλίθιο πού
μᾶς περιστοιχίζει, αὐτόν πού ἀδυνατεῖ νά μᾶς πληροφορήσει
ἀποτελεσματικά, ἀλλά καί κάθε παρεκκλίνοντα. Ἐάν τό με-
τρό, ὡς δίκτυο, ἀνέχεται τήν ἀπόλυτη ἐτερότητα τῆς χαζομά-
ρας, τῆς βρόμας, τῆς μειονεξίας, καί δέν ἐξοστρακίζει κρυ-
παγῶντες ἄστεγους, σαλιμπάγκους καί ζητιάνους, αὐτό συμ-
βαδίζει μέ τή βαθμιαία κατασκευή τῆς εἰκόνας ἐνός ιδεώδους
χρήστη, ὁ ὁποῖος καλεῖται, μέσα ἀπό τό πέρασμά του, νά ὑλο-
ποιήσει τίς ἐπιταγές τοῦ δικτυακοῦ λόγου περὶ κανονικότητας.
Ἡ ροή —μηχανῶν, προσώπων, πληροφοριῶν— θά πρέπει νά
γίνει (στό συντηρητικό φαντασιακό, νά ξαναγίνει) κανονική.
Καί ἂν ὑπάρχουν ἀναξιοπαθοῦντες πού, χάρις στό ἀδιάβλη-
το τῆς δικτυακῆς ἀπεραντότητας, κυκλοφοροῦν ἀκόμη, αὐτό
ἐμφανίζεται ὡς τυχαίο, ὡς δευτερεύον, ὡς κατάσταση ἀνάξια
λόγου, ὡς μὴ φαινόμενο.

Τό μετρό δύσκολα θά μπορούσε νά ἀποστειρωθεῖ ὀλοκλη-
ρωτικά. Ἡ κατηγοριοποίηση τοῦ καθημερινῶς ἐφήμερου πλη-
θυσμοῦ του εἶναι, ὁμως, πραγματική. Τό πράσινο δέν εἶναι μόνον
ἕνα οἰκολογίζον σημεῖο καί ἕνα πολιτισμικό ἀναφερόμε-
νο γύρω ἀπό τό ὁποῖο ὀργανώνεται μία ἥπια καί παραγωγική
ἐπιτήρηση, ἀποτελεῖ καί ἕνα σύμβολο πού παραπέμπει σέ ἰδε-
ώδη ὑγιεινῆς, καθαρότητας καί εὐρυθμίας. Ἐτσι ὁ χαζός Τζέ-
ρυ Λιούις δέν θά ἀποκλειστεῖ ἀπό τή χρήση τοῦ μέσου ἀλλά
ἀπό τό λόγο πού προσδιορίζει τήν εἰκόνα τοῦ χρήστη. Ὁμοίως,
δέν θά ἀποκλειστεῖ ἀπό τή χρήση ὁ καπνιστής, ἀλλά θά προ-
σαρμοστεῖ προσωρινά —κάθε μέρα προσωρινά— στήν κρα-
τούσα ἀντίληψη περὶ «δημόσιας ὑγιεινῆς». Ἐπιταγές πού τό
ἴδιο τό μετρό ἀναλαμβάνει νά ἐμφυσησθεῖ στόν «κανονικό» χρή-
στη. Ἡ πρόσφατη ἀπαγόρευση τοῦ καπνίσματος στίς ἀποδά-
θρες καί τούς διαδρόμους τοῦ μετρό θά διανθισθεῖ ἀπό γρα-
πτές ἀπαγορεύσεις, ἀλλά καί ἀπό παιδαγωγικές συστάσεις
ὅπως: «Εἰσερχόμενοι σέ αὐτό τόν χώρο, προπονηθεῖτε στό νά
μὴν καπνίζετε», πού παραβαίνουν τά ὄρια τοῦ κανονιστικοῦ
λόγου τοῦ δικτύου γιά τήν ἐπικράτειά του, προτείνοντας μιά
εὐρύτερη μεταρρύθμιση τῆς προσωπικότητας.

Ἡ κλινική διάσταση αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ ἐπιτήρησης λει-
τουργεῖ πάνω σ' ἕναν ἄξονα ἀποκλεισμοῦ καί ἐνσωμάτωσης.
Ἄξονας πού ρυθμίζει ἀφ' ἐνός τήν εἰκόνα τοῦ κανονικοῦ χρή-
στη καί πού διατυπώνει ἀφ' ἑτέρου τούς ὄρους παρά-χρήσης
τοῦ δικτύου ἀπό τούς περιφερειακοὺς μετόχους του. Τό μετρό
δέν εἶναι ἕνας ὀλοκληρωτικός θεσμός, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι δί-
κτυο ἐκτεταμένο, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχική ἀποστολή παραμένει
ἀμείωτη. Ὁ πολιτικός ρεπουμπλικανισμός, πού ἐξακολουθεῖ
νά εἶναι μιά ἰσχυρή ἰδεολογία στή Γαλλία, δέν παραδιόζεται
εὐκολά ἀπό τίς ἐξουσιαστικές πρακτικές πού ἀναφέρω. Αὐ-

τοῦ δεδομένου, ἡ χαρακτηριστική ἀσκηση ἐνός face control
δέν θά ἐμφανισθεῖ παρά μόνον ὡς τόπος ἐπικύρωσης τῶν φυ-
λετικῶν προκαταλήψεων καί ὀδηγιῶν πού ὀρίζουν τήν ἀσκηση
τῶν ἀστυνομικῶν ἐλέγχων. Στό μετρό εἰσέρχεται, καί θά εἰσερ-
χεται νομίμως, ὁποῖος τό ἐπιθυμῆ, ὅπως τό κάνει μιά σειρά περι-
φερειακῶν ἀνθρώπων πού τό ἐπιλέγουν ὡς τόπο μαζικότητας
καί θεαματικότητας, μερικοὶ γιά νά ἐπαιτήσουν ἢ γιά νά πουλή-
σουν τή μουσική τους δραστηριότητα, ἄλλοι γιά νά φυλαχθοῦν
ἀπό τό κρῦο καί ἄλλες ὀδύνες πού τούς ἐπιφυλάσσει τό ἐπί-
γειο Παρίσι. Τό δίκτυο ἀνέχεται αὐτή τήν κατηγορία τοῦ πλη-
θυσμοῦ στό βαθμό πού δέν συγκεντρώνεται σέ ὑψηλές πυκνό-
τητες ἀνά σταθμό καί πού δέν ἀπειλεῖ τήν ἀκεραιότητα ἢ τήν
περιουσία τῶν ἐπιβατῶν. Πράγμα φυσιολογικό. Τόν χωρίζει,
ὁμως, σέ δύο κατηγορίες: αὐτὴ στήν ὁποία ὁ θεσμός ἐπιτρέπει
τὴν ἐκφραση καί αὐτὴ στήν ὁποία, χωρὶς νά τὴν ἀπαγορεύει,
ἀπαξιώνει τή νομιμότητά της. Ἡ πολιτικὴ τῶν συγκοινωνια-
κοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Παρισιοῦ προβλέπει τή χορήγηση «ἀδειῶν
ἀσκήσεως ἐπαιτίας» σέ ὀρισμένους ἀπό τούς καλλιτέχνες πού
ἐμφανίζονται στούς χώρους τοῦ δικτύου. Ὁργανώνει μάλιστα
κατὰ καιροὺς φεστιβάλ, ὅπου οἱ «ἀξιότεροι» καλλιτέχνες ἐμ-
φανίζονται στό πεδίο τῆς δικτυακῆς δημοσιότητας. Ἡ ἐπιλογή
τῶν ἀνεκτῶν καλλιτεχνῶν ὑπακούει σ' ἕνα κριτήριο τεχνικῆς
ἀριστείας καί κατανέμεται πρακτικά κατὰ μιά πολιτισμική
ποσόστωση εἰδῶν, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τή γραφικὴ πολλαπλό-
τητα πού τό μετρό διεκδικεῖ. Ὁ νόμιμος σαλιμπάγκος, πού
νοεῖται ὡς πολιτισμικός πλοῦτος, ἀναγνωρίζεται φορώντας
—ἄλλοτε μέ περίσσια ὑπερφάνεια καί ἄλλοτε διακριτικά—
μιά μεγάλη στρογγυλή πράσινη κονκάρδα. Ἐτσι ἡ δικτυακὴ
πολλαπλότητα θά παραμένει ἰσχυρή, στό βαθμό πού ἡ ἐκφρα-
στικὴ διαφορὰ θά συντεθεῖ μέ τή συμβολικὴ ἐνταξίη της στό σύ-
στημα τοῦ ἥπιου ἐλέγχου.

Θά ἦταν, ὁμως, ἀφελές νά εἰπωθεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ ἥπια κυκλο-
φορία τῆς ἐξουσίας καί ἡ ἐγκαθίδρυση ἐνός μηχανισμοῦ κατα-
σκευῆς τῆς εἰκόνας καί ἐπιτήρησης ἐπιτυγχάνεται ἀποκλειστικά
καί μόνον ἀπὸ ἐπάλληλες ἰδεολογικὲς ἐγκλήσεις, προτροπές,
χρωματικά σημεῖα καί σύμβολα. Γιά νά δομηθεῖ αὐτός ὁ μη-
χανισμὸς κανονικοποίησης ἀπαιτοῦνται ἐπίσης ὀρισμένους δυ-
νάμεις ἱκανές νά ἐξασφαλίσουν τήν πραγματολογικὴ διάστα-
ση αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ. Τό μετρό θά μετατραπεῖ ἔτσι σέ ἕνα
γιγαντιαῖο δίκτυο ἀσκησης ἀστυνομικῶν ἐλέγχων, καθησχα-
στικῶν δραστηριοτήτων τῶν ὀργάνων τῆς τάξης.

Πέρα ἀπὸ τήν ἐκτεταμένη χρήση μᾶς τεχνολογίας ἐλέγχου
(π.χ. κάμερες), ἀναπτύσσονται μιά σειρά ἀπὸ σώματα ἀσφα-
λείας πού καλύπτουν τό καθένα μιά συγκεκριμένη ἰδεολογικὴ
λειτουργία, τὴν ὁποία μπορεῖ κανεὶς νά παρομοιάσει μέ ὅσες
ἀσχοῦν οἱ τρεῖς μεγάλες φαντασιακὲς τάξεις τοῦ Μεσαίωνα
(αὐτοὶ πού κυβερνοῦν, αὐτοὶ πού πολεμοῦν καί αὐτοὶ πού προ-
σεύχονται) πού ἀναλύει ὁ Ζώρζ Ντυμπύ στό *Les trois ordres
ou l'imaginaire du féodalisme*, 1978. Αὐτὲς οἱ συμβολικὲς τά-
ξεις τῆς ἐξουσίας πού δροῦν στό μετρό ἀποκλίνουν, ἀντιφά-
σκουν ἢ ἀλληλοσυμπληρῶνται. Συγκλίνουν πάντως ἀποτε-
λεσματικά στήν πραγματολογικὴ ἀποστολή τους, ἥτοι τὴν τή-
ρηση τοῦ πλαισίου κατασκευῆς τῆς εἰκόνας τοῦ κανονικοῦ
χρήστη. Τὴν κρατικὴ ἐξουσία (τὴν τάξη αὐτῶν πού κυβερνοῦν)
ἀναπαριστᾶ ἡ πολυπληθὴς παρουσία τριῶν διαφορετικῶν κρα-
τικῶν ὑποσωμάτων ἀσφαλείας. Πρῶτον, ἡ «παραδοσιακὴ
ἀστυνομία» ἡ ὁποία μεταφέρει τὴν ἐπίγεια κρατικὴ πολιτικὴ
μέσα στό δίκτυο. Τό σῶμα αὐτό σηματοδοτεῖ τίς διακινῶ-
σεις τῶν κυβερνητικῶν πολιτικῶν σέ ζητήματα περιστολῆς τῆς
ἀνομίας καί συμπεριφορᾶς ἐναντι τῶν ξένων. Πέρα ἀπὸ τὴ γε-
νικευμένη ἀρχὴ τῆς τήρησης τῆς τάξης, μεταφέρει τὴν ἐπίγεια

κρατική πολιτική σ' έναν προνομιακό χώρο συγκέντρωσης πληθυσμού, όπου και την άσκει έντατικά. Κύρια δραστηριότητά του είναι να κοιτάει, να επιβλέπει, με διαφορετική ένταση βέβαια, κάθε πληθυσμιακή κατηγορία, και με κριτήριο το γενικό πρότυπο του κανονικού χρήστη, καθώς και να ελέγχει ταυτότητες, διαβατήρια κλπ. Δεύτερον, ή χωροφυλακή της όποιας δ' ειδικός ρόλος, πέρα από την επιτήρηση έξωαστικών περιοχών, δέν μου είναι κατανοητός. Τρίτον, ένα ειδικό σώμα αστυνομικών —μέ διαφορετική στολή από τό πρώτο— έντεταγμένο αποκλειστικά στή φύλαξη του μετρώ. Μεταφέρει την επίσημη κρατική πολιτική γιά θέματα τάξης στό μετρώ ενώ περιβάλλεται από μία εικόνα νόμιμης και όμαλης παρουσίας του κράτους σέ ειδικές συνθήκες (βία).

Ένα ειδικό σώμα μάχιμων νεαρών άναπαριστά την ικανότητα του δικτύου νά ρυθμίσει τά του οίκου του, νά προσαρμόζεται δηλαδή σέ ιδιαίτερες συνθήκες πού μόνο αυτό γνωρίζει. Τό σώμα αυτό είναι πολύ χαρακτηριστικό διότι όρίζει την άποστολή του μετωπικά: αντίτιθεται σέ όσες παρεμβατικές όμάδες όρουν στό μετρώ (ό ύπόγειος ύπόκοσμος). Οί στολές αυτής της όμάδας (μπουφάν, γιλόπ, δακρυγόνα σπρέι), και ή άξιοπρόσχετη άμφιεσή τους (ξυρισμένα μαλλιά, άγριο βλέμμα) καθώς και ή χρήση σκυλιών προσδίδουν άφ' ενός τόν σαφή προσανατολισμό στή χρήση βίας άνάλογη μέ αυτή πού άσκει ό όριζόμενος αντίπαλος, και άφ' έτέρου κάνουν έμφανές ότι ή στρατολόγηση των μελών της όμάδας γίνεται σέ άνάλογα περιβάλλοντα μέ αυτά πού έγκρεμεί νά καταπολεμηθούν. Είναι τό σώμα των μαχητών, αυτών πού πολεμούν.

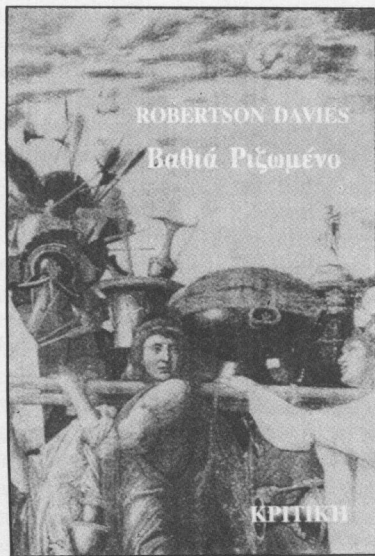
Τό άγρεια του χρήστη από τά σκυλιά, καθώς και τό ρίγος πού μπορεί νά του προκαλέσει τό βλέμμα των άστυνομικών της προηγούμενης περιγραφής, άπαλύνεται, όμαλοποιείται στό αντίκρισμα του τρίτου συμβολικού πόλου επιτήρησης. Πρόκειται γιά ένα σώμα καθώς πρέπει έλεγκτών, άμφιεσμένων σύμφωνα μέ την τελευταία λέξη της έντολης μόδας (σκούρα πράσινα σακάκια και φούστες, φουλάρια, γραβάτες, άμέτρητες μικρές κομπές μεταλλικές κονκάρδες), άποκλειστική άποστολή του όποιου είναι ό έλεγχος των τίτλων διακίνησης. Η θέαση αυτού του τρίτου παράγοντα λειτουργεί κατευναστικά, άφου μέσα στόν μικρόκοσμο πού όρίζουν οί δύο πρώτοι πόλοι αντίπροσπεύει μία άπαλή και ύπέρτατη μορφή έλέγχου της νομι-

μότητας. Θά ήταν ύπερβολικό νά θεωρήσουμε ότι οί έλεγκτές «προσεύχονται», αλλά ή άπαλλαγμένη από έμφανή σημάδια βίας λειτουργικότητά τους έπιτρέπει την παρομοίωση μέ μία έγκόσμια πνευματική άρχή. Από την άγρια εικόνα των καταστολών της βίας και τό γενικευμένο καθεστώς του δέους, ό χρήστης καταλήγει στό αντίκρισμα μιās περισσότερο έκλεπτυσμένης επιτηρητικής άπειλής, ή όποία όλοκληρώνει τό ιδεολογικό σχήμα της άλληλοαναγνώρισης, της μέριμνας του θεσμού γιά τό ύποκείμενο, πρós την κατεύθυνση πάντα της κατασκευής ενός καινούργιου ύποδειγματικού χρήστη.

Συμπερασματικά θά μπορούσε κανείς νά προτείνει ότι στό μετρώ του Παρισιού όργανώνεται μία τεράστια πολιτισμική άλλαγή, μία άναδιοργάνωση της κοινωνικής κατασκευής της εικόνας, πρós την κατεύθυνση μιās όλοένα λεπτότερης κατηγοριοποίησης του πληθυσμού. Η κατηγοριοποίηση αυτή έδράζεται πάνω σέ μία διχοτομική άρχική σύλληψη: ενός όμαλου ή κανονικού ανθρώπου, και ενός άπροσδιόριστα άρνητικού άλλου γιά τόν όποιο ό θεσμικός λόγος είναι από φειδωλός έως άνόπαρτος. Άποτέλεσμα αυτής της πλήρους διαφοροποίησης, πού μπορεί νά συντομογραφηθεί ως μέριμνα γιά τούς μέν, σιωπή γιά τούς δέ, είναι ή πολιτική στροφή πρós την ανάπτυξη του «κανονικού» (χρήστη, πολίτη, άνθρωπου) και την ταυτόχρονη παραγνώριση του «άποκλίνοντα». Η έξάπωση ενός ένιαιου συμβολικού χρώματος, ή ταυτόχρονη έλαστικότητα του θεσμού, πού έπιτρέπει τίς τοπικές ιδιαιτερότητες, προσδίδουν τή χροιά μιās ήπιας έξουσίας πού στήν κλινική της διάσταση τείνει νά όργανώσει την ίδια τή ζωή των ανθρώπων πού μετακινούνται μέ τό μέσο. Οί λεπτές γραμμές διαφύγης πού ύπόγειοι νεολαίοι χαράσσουν στους τοίχους των διαδρόμων (τά tags, σύγχρονα graffiti), είναι, πρós τό παρόν, τά κλασματικά και άουσπείρωτα σημάδια αντίστασης στήν ήπια θεσμική άσφυξία πού προσπάθησα νά περιγράψω. Ξεφεύγοντας από τόν περιορισμό τους σέ μία συγκεκριμένη τοπική επικράτεια και κυκλοφορώντας —άκριβώς όπως τά θεσμικά σύμβολα— σέ όλο τό δίκτυο, τά κρυπτο-νοηματοδοτημένα σημάδια των άγνωστων νεαρών μās έπιτρέπουν νά φανταστούμε τό δρόμο γιά την πρόκληση μιās ήπιας, μά έπίμονης, άμηχανίας στό θεσμό και τούς θεσμικούς.

Κυκλοφόρησε το δεύτερο, και αυτόνομο, μυθιστόρημα της Τριλογίας των Κόρνις του μεγάλου σύγχρονου Καναδού συγγραφέα, Robertson Davies.

Ο Φράνσις Κόρνις είναι ένας πάμπλουτος, προικισμένος αλλά μοναχικός άνθρωπος που, αναζητώντας εναγωνίως ό,τι πιο ουσιαστικό κρύβουν οι άνθρωποι και η ζωγραφική, γνωρίζει τον απρόσιτο κόσμο των εμπόρων έργων τέχνης και μπαίνει στο πάνθεον των διασημότερων τεχνουργιών όταν καλείται να αποφανθεί για την αυθεντικότητα ενός αναγεννησιακού πίνακα. Ζει την πολυτάραχη ζωή του ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα, την αγάπη και την απιστία, τη γνησιότητα και την πλαστότητα και κερδίζει την υστεροφημία μ' έναν πίνακα που φιλοτεχνεί ο ίδιος με την τεχνική των Μεγάλων Δασκάλων γιατί, κατέχοντας τις μεθόδους των εμπειρογνομώνων, ξέρει πως ν' αποφύγει το ξεσκεπάσμα της πλαστότητάς του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

Robertson Davies

Βαθιά Ριζωμένο

Κωλέττη 25, 106 77 Αθήνα
τηλ: 3302729, 3836460, fax: 3839434

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ ΕΡΩΤΙΚΗΣ ΑΠΟΓΝΩΣΗΣ

του Νίκου Κουρεμένου

Τό παρόν κείμενο συντάχθηκε με αφορμή τον υποδόσκιοντα έρωτικό τόνο των έντεκα θέσεων του 'Αριστέδη Μπαλτά (*Πολίτης δεκαπενθήμερος*, τ. 2) και με άπώτερο στόχο να καταδείξει πώς ξεπερνάται τό όριακό σημείο τής φιλοσοφίας μέσω του έπαναπροσδιορισμού τής αναζήτησης του έρωτικού αντικειμένου. Έχοντας μπροστά μου τίς έντεκα μεταφιλοσοφικές θέσεις, χρεώνομαι μ' ένα δεύτερο μετά, συνηγορώντας προς τό παρόν με τίς θέσεις 3 και 9 (άλλιώς συνεχίζοντας τήν καρκινώδη άκολουθία τής αναλυτικής άτελέσφορης πορείας) γιά να τοποθετήσω τό προς άναλυση δημοσίευμα σ' ένα πλαίσιο έπανασυγκρότησης τής επικοινωνιακής ύπόσχεσης υπό τή βάσιμη ύποψία (ή μήπως κίνδυνο;) τής ολοκληρωτικής άποκατάστασης του άποδομιστικού προγράμματος. Η φιλοσοφία, έχοντας διανύσει μιά μακρά πορεία ύποσχεσιακής τακτικής, δέν φτάνει στον κορεσμό τή στιγμή πού ανακαλύπτει τή χουσερλική άτελέσφορη γραμμικότητα αλλά όταν νιώθει τό ντερριντικό ίχνος, τό επιστημονικό σκιάχτρο του Ρόρτυ και τίς θεατρικές ύποστασιοποιήσεις τής γκαταμεριανής έρμηνευτικής να κλυδωνίζον αυτό πού μέχρι τώρα θεωρούνταν *de facto*: τήν άφηγηματική συγκρότηση τής ύπόσχεσης. Κι αυτό δυστυχώς χτυπά κατευθείαν στή μνήμη.

Δέν είναι τυχαίο πού τά γραπτά του Ντερριντά έχουν βρει πολυπληθείς όπαδούς ανάμεσα στίς τάξεις των νεαρών φοιτητών και γενικότερα των νεαρών διανοουμένων, τή δεύτερη και πιό ήπια γενιά, να τό πούμε έτσι, των «έπαναστατών» του '68 με τό μακρύ μαλλί και τό τριμμένο άμπέχωνο. Στή σύντομη μνήμη τους συσσωρεύονται τόσο ή άποτυχία του επιστημονισμού (πού έδώ συγκεκριμένα εισπράττεται στο όνομα τής αναλυτικής φιλοσοφίας) όσο και των ρομαντικογενών πρωτοποριών. Υπάρχει άπλά τό συμβάν τής άκύρωσης, άφου εύτυχώς δέν πρόλαβαν να πάρουν μέρος σε μιά άνάλογη ύποστασιοποίηση, σε αντίθεση με τους παλαιότερους ανθρώπους του πνεύματος πού βλέπουν ξεκάθαρα πλέον τήν προοπτική τής μοναξιάς στή μονολογική κατάντια των έμβριθών αναλύσεών τους.

Έτσι δέν άπομένουν παρά δύο πράγματα. Τό ένα είναι ή άπόλυτη παραίτηση και τελικά ή φιλοσοφική σιωπή τής όγδοης θέσης. Τό άλλο είναι ό μετασχηματισμός του πόθου του γνωστικού ίμπεριαλισμού, ή έρωτική ανασύσταση και ή άρση τής σιωπής στήν άμέσως επόμενη θέση. Όσο γιά τους Έλληνες φιλοσόφους, τά πράγματα είναι δύο φορές δυσκολότερα. Σε αντίθεση με τους άλλους, αυτοί φέρουν πάνω τους τήν όγκω-

δέστερη μνήμη των δύο χιλιάδων χρόνων κι ως εκ τούτου τούς είναι λιγότερο επώδυνο να γκρεμίσουν ένα τεράστιο έργοστάσιο (βλ. FIX) παρά μιά άπλή σπηλιά (βλ. Πλάτωνα).

Η ύστατη λύση σωτηρίας του έρωτικού τους αντικειμένου είναι ή άπελπισμένη άνάκληση ένορχηστρωμένη άπ' αυτά τά ίδια θέληγτρα/πρότυπα πού μονιμοποιούν τό παραδοσιακό πλαίσιο τής άκαδημαϊκής φιλοσοφίας. Κι όπως στίς έρωτικές άγγελίες των έφημερίδων, παρελαύνουν κι έδώ με σκοπό όχι να προσελκύσουν κάποιο ενδιαφέρον, άφου έτσι κι άλλιώς έγείρουν κατά πρώτον τήν άπορία και κατά δεύτερον τήν ύποψία. Όπως άλήθεια είναι ποτέ δυνατόν μιά γυναίκα αναστήματος 1,78, αρχιτέκτων, με άκίνητα στή Βαρυμτόμψη και καταθέσεις σε τράπεζες του έξωτερικού, 27 χρονών, ξανθιά και φοδερά έμφανίσμη να μήν έχει άκόμη καταφέρει να βρει τό έρωτικό της ταίρι; Τό ίδιο συμβαίνει και με τίς «άγγελίες» του Μπαλτά, με τή φιλοσοφία να εκθέτει τό έντυπωσιακό όπλοστάσιό της αλλά κανείς πιά να μήν τήν πιστεύει ή να έχει τήν ύπομονή να τήν άκούσει. Τό κάλεσμα σαφώς άποσκοπεί σ' ένα στενόμυαλο πιασγύρισμα, πού άκολουθώντας πιστά τό γραμμικό επιστημολογικό πρότυπο τό μόνο πού μπορεί να κάνει είναι γυρίζοντας προς τά πίσω ν' ανακαλύψει πού ακριβώς κόπηκε ό μίτος τής 'Αριάδνης.

Επιστρέφουμε λοιπόν πίσω στίς ένδοξες έποχές τής άνδρικής πρωτοκαθεδρίας και προσπαθούμε να πλασάρουμε τά θέληγτρα μιās φιλοσοφίας πού έμεινε στο ράφι μήπως και κατορθώσουμε να σώσουμε τή μνήμη/άνωτερότητα τής μεσογειακής άνδροδιάνοσης (βλ. άρχ. Ελλάδα, Κάτω Ιταλία κλπ.), νεωτερισμένη φυσικά στο σημαίνον χαρακτηριστικό τής σύγχρονης άρσενικής ταντότητας πού άκούει στο όνομα ποδόσφαιρο. Ό άριθμός έντεκα άποκτά έτσι τόν μαγικό χαρακτήρα πού άποποιήθηκε ό Μπαλτάς θέλοντας μέσω τής έκτης θέσης να βεβαιώσει γιά τήν άγνότητα τής άπιαστης άγαπημένης του πού ποτέ δέν φλερτάρησε με γενειοφόρους Λατίνους νεοπολυπράγμονες. Μιά κραυγαλέα όσο και άπελπισμένη προσπάθεια να επικαλυφθεί ό αναζωπυρωμένος ήχος του πολυπλεγματικού θεωρητικού άχταραμά έν όψει τής συντελειακής παρδαλοφροσύνης του μετεχμιακού 1999.

Όμως τά πράγματα τείνουν φανερά σε μιά λαμπερή θεαματικότητα. Πολιτική, επιστήμη και θρησκεία με τόν καιρό άπορρίπτουν τήν πρώτη θέση και αναδιπλώνονται σε μιά αυτοαναφορικότητα μήπως και μπορέσουν να εντάξουν τόν δυσκίνητο μοντερνισμό τους (βλ. καθολικότητα), έστω και σε μιά λεπτή ρίγα τής τζέϊμισιανής μεταμοντέρνας κουρελούς. Προσπαθούν

μέσω σκανδάλων, χαοτικών/σχετικιστικών ανακαινίσεων και αποκαλυπτικών φωνασιών αντίστοιχα νά τραθήξουν τό ενδιαφέρον τοῦ ἀμοραλιστικοῦ καταναλωτισμοῦ μας. Τή στιγμή πού κι ὁ πιό ἀπλός ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τόν ἀτελέσφορο χαρακτήρα κάθε παρελθούσας ιδεολογίας (μέ τή γενικότερη ἔννοια τοῦ ὄρου) ἢ ἐπανάκθεση τῶν ἔντεκα θέσεων οὐσιαστικά ἀκυρώνει τήν ἐπεκτατική ὑπόσχεση ἀφοῦ ἔναγωγίως πασχίζει νά διατηρήσει τήν ἀγνότητα τῆς δομῆς τῆς φιλοσοφίας ὑπό τήν ἀνεξέλεγκτη ἀναπαραγωγή ντερριντικῶν διακειμενικότητων.

Ἄλλά, ὅπως εἴπαμε, τέτοιου εἶδους ἀγγελίες σ' ἓνα δεῦτερο ἐπίπεδο ἀνάγνωσης καλλιεργοῦν μιά δάσιμη ὑπόψια. Στήν περίπτωση τῆς εὐγενοῦς φιλοσοφίας τό μελανό σημεῖο εἶναι ἡ ἀπώλεια τοῦ «συνεποῦς ἴμενα». Ὅσοι βασίστηκαν στίς σωκρατικές μαίες βλέπουν τώρα ὅτι δέν γεννήθηκαν τά παιδιά πού ἐπιθυμοῦσαν. Τράβηξαν ἕναν δρόμο ἀνάμεσα σέ τόσους ἄλλους κι ὄχι ἀναγκαστικά τόν συντομότερο. Ξεγελάστηκαν ἀπ' τό δέος τῶν δασκάλων τους καί σπατάλησαν τήν ἐρωτική τους ὀρμή πάνω σέ ὀγκώδεις τόμους μέ τήν ὑπόσχεση τῆς συνέπειας/συνέχειας. Τώρα κάποιιοι, ὅπως ὁ Ἄλτουσέρ, τό παραδέχονται. Κάποιιοι ἄλλοι, ὅπως οἱ ντόπιοι πανεπιστημιακοί καί διανοούμενοι, τό ἀρνοῦνται πεισματικά καί συνεχίζουν τήν τυφλή πορεία βασιζόμενοι στά κοπλημένα τῶν μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν τους καί στό δῆμα πού τούς δίνουν μεγάλες ἐφημερίδες γιά νά συντάσσουν σέ ἄφογα ἑλληνικά τό φθόνο γιά κείνους πού σκότωσαν νωρίς τό φιλόσοφο μέσα τους γιά νά ἐπιζήσει τό ἕτερο δίδυμο, αὐτό τοῦ στάρ (Βλ. Ντερριντά, Ἐκο).

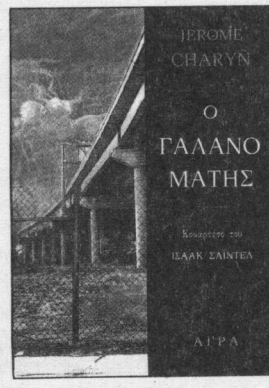
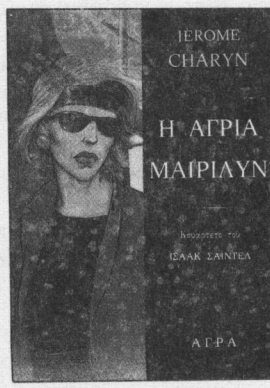
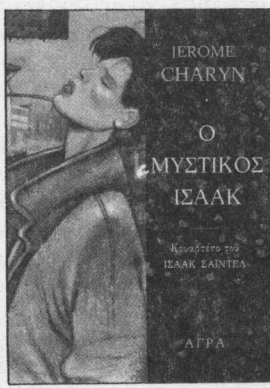
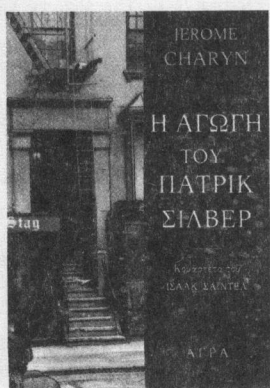
Οὐσιαστικά διαφωνία μέ τήν ἐνδεκάδα τοῦ Μπαλτᾶ δέν ὑπάρχει. Ἀπλῶς ὁ συγκεκριμένος συνδυασμός εἶχε ἀρκετό χρόνο στό παρελθόν γιά νά ἀποδείξει τήν ἀξία του. Ἐδωσε πολλά παιχνίδια κι ἄλλα τά κέρδισε, ἄλλα ὄχι. Ὅπως δῆποτε ὁμως δέν ἔφτασε ἐκεῖ πού περιμέναμε, δέν ὀκλήρωσε τό ἐρωτικό πάθος πού ὡς περήφανοι ἀπόγονοι τοῦ Ἀριστοτέλη τό βασι-

σαμε στήν οὐτοπία τῆς ἐντελέχειας. Παραμένοντας ὡστόσο Μεσογειακοί Ἐραστές, ἐπιμένουμε σ' αὐτόν τόν ἴδιο ἐρωτικό κώδικα καί ἐξακολουθοῦμε νά ἀναζητοῦμε τή Φιλοσοφία, τήν πρώτη καί πιό ἀγαθή ἀγάπη μας (θέση 4) ἐθελουφλώντας γιά τό διάτρητο ἀπ' τίς μπερδεψοῦρες τῆς Κρίστεβα θηλυκό γένος τῆς. Γιατί τελικά τό Androgyny μεταστρέφει τά γένη, φέροντας τίς ἔντεκα ἀγγελίες ἐμπροσθεν μιά ὑπουλής ἀναστροφῆς (σάν ντεκόρ τηλεπαιχνιδιοῦ) πού ἀποκαλύπτει τή μοναξιά τοῦ διανοουμένου τοῦ δι' ἑκὼς ἀναζητῶντος τήν τρυφωική γυναῖκα ἀντί τῆς γουωρχολικῆς Κουλιανοῦ.

Ἄμφιδάλλω ἂν τό «τελευταῖο ιδεολόγημα τοῦ συρμοῦ» θά κάνει τό χατίρι στόν Μπαλτᾶ καί θά ἀφιερῶσει τά δομικά ση-μαίνοντά του στήν ἐπέκταση τῆς Ἀνάλυσης. Δέν πρόκειται γιά μιά ἐπιθετική ἐμμονή τοῦ γράφοντος ἀλλά γιά τό ἀποδεδειγμένο γεγονός τῆς ἀπώλειας δομικῶν σημειομένων πρὸς χάριν καί πάλι τῆς θεαματικότητας. Ὅπως λέει καί ὁ ἐντυπωσιακός ἐρμαφρόδιτος Ρού Πῶλ: What you see is what you got! Μάταια ἢ φιλοσοφία προσπαθεῖ, ὑπομονομεύοντας τόν μεταμοντερνισμό, νά ἀποκτήσει τήν πολυπλοκότητα θεαματικότητας μέσα ἀπό «πιπεράτα» συμβλήματα ἐντρυφῶν ἀναλύσεων τῆς γενικότερης Pulp fiction. Ὁ Ταραντίνο κατά δάθος μᾶς κοροϊδεύει, ἀφοῦ ποτέ δέν θά βροῦμε τή γυναῖκα τῶν ὄνειρων μας. Ἀπλῶς εἶναι πολύ κοντά μας, εἶναι πολύ εὐκόλη, ἐνῶ ἡ βαρύνουσα παράδοση τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ποιητῆ ἀπαιτεῖ μιά ἀπόσταση/πορεία.

Ἡ συζήτηση μπορεῖ λοιπόν νά συνεχιστεῖ σ' ἓνα πάρτυ ἐργένηδων. Ἄνετα ὁ μεταμοντερνισμός θά χωνέψει ἄλλη μιά ομάδα. Τό θέμα εἶναι νά μείνει κάτι. Ἐτσι ἕνας ὀρθότερος προβληματισμός ἐπὶ τοῦ θέματος μᾶλλον θά ἀφοροῦσε τό πῶς μπορεῖ ἡ φιλοσοφία νά ἀρέσει περισσότερο.

Ἀθήνα, Ἀπρίλιος 1995

« Ὁ Τζέρομ Τσάρυν εἶναι ἕνας ρεαλιστής τοῦ ἐφιάλητη τῆς πόλης ». — *Chicago Tribune*

« Ὁ Τζέρομ Τσάρυν ἀναπαράγει τόν παραλογισμό, τήν τρέλα καί τήν ἀπειλή τῆς σύγχρονης ζωῆς, χρησιμοποιώντας τήν ἐξυπνάδα, τή φαντασία καί τὸ ὕφος του γιά νά φέρει στό προσκήνιο ἕναν ἀπειλούμενο κόσμο . . . ἕνας σύγχρονος Ἀμερικανός Μπαλζάκ ». — *Newsday*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Περί τοῦ ἐν «Μεγάλη Βρετανία» συνεδρίου τῶν Δελφῶν

τοῦ Μιχάλη Πιερχή

Φαίνεται πῶς τώρα πού οἱ νεοελληνικές σπουδές αποκτοῦν γενικότερο ἐνδιαφέρον (καί πάντως συγκριτικῶς πρὸς τίς κλασικές σπουδές ἐμφανίζουν ὁρατό δυναμισμό σέ διεθνές ἐπίπεδο), ἀντί νά γίνονιν μεθοδικές κινήσεις γιά τήν πραγματική ἀναβάθμισή τους (κυρίως τή θεσμική, πού θά ὀδηγήσει καί στήν ὀριστική ἐπισημονική τους κατοχύρωση), ἔχει ἐπιλεγεί, τουλάχιστον ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἡ εὐκολη μέθοδος τῆς ἐντυπωσιολογικῆς προσέγγισης. Ἐτσι, ἕνα συνέδριο πού ἦταν πραγματι ἡ ὥρα του νά ὀργανωθεῖ, πῆρε ἐν πολλοῖς χαρακτηριστικά κοσμικῆς συνάντησης.

Στό Συνέδριο ἐκλήθησαν νά συμμετάσχουν πάντες ὅσοι ἔχουν κάποια συνάφεια μέ τά νέα ἑλληνικά. Ἀπό τοὺς ἀρμόδιους (ἢ καί τοὺς ἀναρμόδιους) δασκάλους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἕως τοὺς διακεκριμένους στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό μελετητές τῆς βυζαντινῆς καί τῆς νοελληνικῆς γραμματείας. Ἐντούτοις, καμία πρόνοια δέν ἐλήφθη γιά τή στοιχειωδῶς λειτουργική κατανομή καί ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ ἑτερόκλητου ὄγκου τῶν συνέδρων (γύρω στά 100 ἄτομα). Ἡ ἰδέα μάλιστα καί ὁ περιοριστικός ὅρος νά κληθεῖ ἕνας διδάσκων ἀπό κάθε πρόγραμμα διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς ἢ Τμήμα Νεοελληνικῶν Σπουδῶν ὀδήγησε στήν ἐξῆς παράδοξη, ἀν ὄχι παράλογη, ρύθμιση: προγράμματα (ἀκόμη καί εὐκαιριακά) μέ ἕναν λ.χ. ἢ δύο διδάσκοντες νά ἔχουν πλήρη ἢ μεγάλη ἐκπροσώπηση, ἐνῶ τά βασικά καί σημαντικά Τμήματα Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Εὐρώπης, πού ἀποτελοῦνται ἀπό περισσότερους καί, κατά τεκμήριο, σημαντικούς διδάσκοντες καί μελετητές τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, νά ἔχουν ἐντελῶς ὑποβαθμισμένη ἐκπροσώπηση.

Ἐπιπροσθέτως, καί ἀφοῦ τό Συνέδριο θέλησε νά ἔχει χαρακτηριστικά γενικοῦ προσκλητηρίου, δέν μπορεῖ παρὰ νά ἐπισημάνει κανεῖς τήν ἐμφανή ἀπουσία ἀπό αὐτό ἐπιφανῶν ἢ γνωστῶν νεοελληνιστῶν, ἀλλά καί βυζαντινολόγων πού ἔχουν ἀσχοληθεῖ μέ τή νεοελληνική λογοτεχνία στήν Ἑλλάδα καί στήν Εὐρώπη, ὅπως οἱ Robert Browning, Ἐμμανουήλ Κριαράς, Στυλιανός Ἀλεξίου, Νίκος Παναγιωτάκης, Giuseppe Spadaro, Ἄλκης Ἀγγέλου, Κώστας Στεργιόπουλος, Γ.Π. Σαββίδης, Mario Vitti, Bertrand Bouvier, Γιάννης Δάλλας, Παναγιώτης Μουλλάς, Γιώργος Βελουδής, Ξ.Α. Κοκόλης, Peter Mackridge, David Holton, Renata Lavagnini, Massimo Peri, Arnold Van Gemert, Wim Bakker, Roderick Beaton, Diana Haas, Σόνια Ἰλίνσκαγια, David Ricks, Δημήτρης Ἀγγελάτος,

Λίζυ Τσιριμώκου, Χ.Α. Καράογλου, Παναγιώτης Πίστας κλπ.).

Περνώντας τώρα στόν τίτλο τοῦ Συνεδρίου, σημειῶνω ὅτι ἐλέγχεται ἐπιστημονικά ὡς ἀσαφής καί ἐν τέλει παρεξηγησίμος, ἀφοῦ δέν εἶναι προφανές ἀν θέμα του ἦταν ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς ὡς ξένης γλώσσας σέ ποικίλα προγράμματα καί σέ διάφορα ἐπίπεδα, τόσο στήν Ἑλλάδα ὅσο καί στήν Εὐρώπη· ἀν σκοπός του ὑπῆρξε ἡ στήριξη τῆς προσπάθειας προώθησης καί προβολῆς τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, πού συχνά (καί νόμιμα) μπορεῖ νά μήν προϋποθέτει πρωτογενή ἔρευνα καί ἀρμόδια κριτική μελέτη τῶν προβαλλόμενων ἢ διδασκόμενων λογοτεχνικῶν κειμένων· ἢ, τέλος, ἀν ἀντικείμενο τοῦ Συνεδρίου ἦταν οἱ νεοελληνικές σπουδές μέ τή μορφή πού ἔχουν πάρει σήμερα σέ ὀρισμένα τμήματα, ἰνστιτούτα, κέντρα ἢ τομεῖς νεοελληνικῶν ἢ βυζαντινῶν καί νεοελληνικῶν σπουδῶν στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό ἢ καί, σέ αὐστηρότερη προσέγγιση, αὐτό πού ἀποκαλοῦμε ἐπιστήμη τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Ἄς ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ τελευταία ἔχει ἤδη μακρόχρονη ἱστορία καί σεβαστή παράδοση, πού τή δημιούργησε σειρά ἀπό διακεκριμένους ἐπιστήμονες στήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό. Ἀναφέρω ἐνδεικτικά τά ὀνόματα τῶν Γιάννη Ἀποστολάκη, Νίκου Βέη, Κ.Θ. Δημαρᾶ, Λίνου Πολίτη, Νικολάου Τομαδάκη, Γεωργίου Ζώρα, Στυλιανοῦ Ἀλεξίου, Γ.Π. Σαββίδη· καί ἀπό τοὺς ξένους, ἐνδεικτικά καί πάλι, τά ὀνόματα τῶν Emile Legrand, Hubert Pernot, André Mirambel, R.M. Dawkins, Romilly H. Jenkins, Karl Dieterich, Samuel Baud-Bovy, Bruno Lavagnini, Filippo Maria Pontani, D.C. Hesseling, Gerard H. Blanken, Börje Knös). Ἐπιστήμονες ὅπως αὐτοί ἔδωσαν μέ τό ἐρευνητικό, συγγραφικό καί διδακτικό τους ἔργο συγκεκριμένο περιεχόμενο στόν ὄρο «νεοελληνιστής» — ἀκαδημαϊκός ὄρος καί τίτλος στοιχισμένος πλέον ἰσότημα πλάι σέ ἀνάλογους ὄρους, ὅπως «βυζαντινολόγος», «λατινιστής», «γλωσσολόγος» κ.ο.κ.

Ἐπ' αὐτή τήν ἐννοια, ὁ ὄρος «νεοελληνιστής» σαφῶς ὑπονομεύτηκε στό Συνέδριο μέ τή διεύρυνση τῶν ὀρίων του, ὥστε νά περιλαμβάνει ὄλους ὅσοι σχετίζονται, μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, μέ τά νέα ἑλληνικά. Τόσο τοὺς λογῆς δασκάλους τῆς γλώσσας (χωρίς καμία διάκριση, διότι ὄντως μπορεῖ ἕνας δάσκαλος τῆς γλώσσας νά εἶναι καί νε-

οελληνιστής), όσο και τούς λογής παράγοντες, οί όποιοί ασχολοῦνται (καί εἶναι ἀξιέπαινοι γι' αὐτό) μέ τήν προώθηση καί τή διεθνή προβολή τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας (γενικά λόγιοι, ἀλλά καί ὑπάλληλοι ὑπουργείων, μορφωτικοί ἀκόλουθοι κλπ.).

Οί διακρίσεις αὐτές ἐπιβαλλόταν νά γίνονιν ἐξαρχῆς ἢ ἔστω νά ξεκαθαριστοῦν στήν πορεία μέ τήν ἐπιστημονικά ὀρθολογικότερη ὀργάνωση τοῦ Συνεδρίου σέ τρία τουλάχιστον παράλληλα καί χωριστά τμήματα, ὅπου θά γίνονταν διαφορετικοῦ τύπου, ἐπιπέδου καί χαρακτήρα ἀνακοινώσεις καί συζητήσεις· διαφορετικές συνεδρίες, διότι ἐπρόκειτο γιά ἐντελῶς διαφορετικά ζητήματα πού ἀπαιτοῦσαν συζήτηση ἀνάμεσα σέ εἰδικούς ἢ ἄμεσα ἐμπλεκόμενους, οί ὅποιοι, ἔχοντας ἀνάλογες ἐμπειρίες καί ἀνάλογα προβλήματα, μιλοῦν τήν ἴδια ἐπιστημονική γλώσσα — ἀλλιῶς, κακά τά ψέματα, μπαίνει κανεῖς χωρίς νά τό καταλάβει (ὅπως μῆτρε) στή λογική τοῦ «ἀλλά λόγια ν' ἀγαπιόμαστε».

Ἀναμφίβολα, τό πρόβλημα θρίσκειται στόν πυρήνα τῆς ἀρχικῆς σύλληψης τοῦ Συνεδρίου, ἀφοῦ δέν φαίνεται νά εἶχε δοθεῖ κανένας ρόλος — καί φυσικά οὔτε οὐσιαστικός λόγος — στοῦς ἀρμόδιους ἐπιστημονικούς φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἤτοι στοῦς Τομεῖς Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς χώρας.

Ἐκτός τῶν ἄλλων, πάντως, σύγχυση ὑπῆρξε καί ὡς πρός τήν ταυτότητα τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου (τό ὅποιο οὔτως ἢ ἄλλως προσκλήθηκε τήν ὑστατη στιγμή, ἀφοῦ τό ὑπουργεῖο Παιδείας καί Πολιτισμοῦ τῆς Κύπρου συμπεριφέρεται συχνά ὡς ἔάν νά ἀγνοεῖ τήν ὑπαρξή του — ἀλλά αὐτό εἶναι μιᾶ ἄλλη ἱστορία). Ὅπωςδήποτε ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου δέν ἔδειξε νά ἔχει ἀπ' ἧχολήσει σοβαρά τούς ὀργανωτές, οί ὅποιοι ἀπλῶς τό ἐνέταξαν (ἀραγε μόνο ἀπό ἀμηχανία;) στήν ἐνότητα «Ἑλληνικοί ἀκαδημαϊκοί φορεῖς καί ἰδρύματα», τό ἀπέκλεισαν, ὁμως, ἀπό τό προεδρεῖο τοῦ Συνεδρίου, ὅπου τιμητικά ἐκπροσωπήθηκαν ὅλα τά ἑλληνικά πανεπιστήμια καί ὅλα τά σημαντικά νεοελληνικά τμήματα τῶν εὐρωπαϊκῶν πανεπιστημίων.

Κλείνοντας, σημειῶνω καί τοῦτο τό ἰδιωτικό περιστατικό, τό ὅποιο, ὡστόσο, θεωρῶ ὅτι παρουσιάζει δημόσιο ἐνδιαφέρον. Ὅταν, παρεμπιπτόντως, θέλησα νά ἐκθέσω κάποιες ἀπό τίς προαναφερθεῖσες ἀπόψεις σέ μέλος τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου, μέ ἀποστόμωσε μέ τή δήλωση ὅτι τό ὑπουργεῖο θέλησε νά ἀσκήσει ἐθνική πολιτική στό θέμα τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν καί ὅτι δέν ἦταν δυνατόν νά τό ἀπασχολήσει ἡ μικροπολιτική τῶν πανεπιστημιακῶν. Τό νά ἀναμένει δηλαδή κανεῖς ὑποτυπώδη ἐπιστημονική διευθέτηση τῆς ἐσωτερικῆς ὀργάνωσης ἐνός Συνεδρίου, πού νά στηρίζεται σέ στοιχειώδη κατανόηση τοῦ ἀντικειμένου του· τό νά θέλει ἕνας ἐπιστήμονας νά προστατεύσει τήν περιοχή τῆς ἐπιστήμης του ἀπό χονδροειδεῖς παρεξηγήσεις ἢ καί ἀπό ἀνώφελες ἀποδιοργανωτικές συζητήσεις ἀνάμεσα σ' ἕνα σαφῶς ἀνομοιογενές κοινό, αὐτό θεωρήθηκε ἀπό τούς ἐκπροσώπους τῆς πολιτείας μίσηρη μικροπολιτική κάποιων λοξῶν ἐπιστημόνων, πού ὑπονομεύει τή δική τους ἐθνική πολιτική!

ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ

ΜΕΡΕΣ
ΤΟΥ 1943-1944
ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ

ΚΑΤΟΧΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΗ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Georges Duby, Michelle Perrot (έπιμέλεια)

μετάφραση Κατερίνα Καρλαύτη, έπιμ. Βάσιας Τσοκόπουλος, Έλληνικά Γράμματα, 1995

τής Έφης Άβδελά

Σέ αισθητικά φροντισμένη έκδοση κυκλοφόρησε πρόσφατα ο συλλογικός τόμος *Γυναίκες και Ίστορία* με έλληνική μετάφραση τής Κατερίνας Καρλαύτη και έπιμέλεια τής έλληνικής έκδοσης του Βάσιας Τσοκόπουλου. Ο τόμος, πού φέρει τά όνόματα του Ζώρζ Ντυμπύ και τής Μισέλ Περρό ως έπιμελητών, αποτελεί τά πρακτικά του όμώνυμου συμποσίου πού διοργανώθηκε τον Νοέμβριο του 1992 στη Σορδόνη ως έπιστέγασμα μιάς σημαντικής έκδοτικής προσπάθειας πού μόλις είχε ολοκληρωθεί: του πεντάτομου συλλογικού έργου *Ίστορία των γυναικών στη Δύση*, τή γενική έπιμέλεια του οποίου είχαν οι δύο προαναφερθέντες ιστορικοί.

Είναι αδύνατο νά παρουσιάσει κανείς τον συγκεκριμένο τόμο χωρίς νά αναφερθεί στην *Ίστορία των γυναικών στη Δύση* καθώς τό αντικείμενο του συμποσίου —του οποίου αποτελεί τά πρακτικά— ήταν ακριβώς ή κριτική αξιολόγηση του έργου και τής σημασίας του για τήν ιστορία και τίς κοινωνικές έπιστήμες στη Γαλλία και τήν Εύρώπη.

Η *Ίστορία των γυναικών στη Δύση* υπήρξε φιλόδοξο έγχειρημα: πέντε τόμοι με 3.000 σελίδες γραμμένες από 72 συγγραφείς —όπως γράφει και ό έπιμελητής της ελληνικής έκδοσης στο έξαιρετικά σύντομο προλογικό του σημείωμα— συνιστούν «ένα ιστοριογραφικό γεγονός πού συγκροτεί και ένα ιδιαίτερο πεδίο έρευνας». Η πρωτοβουλία για τήν έκδοση αυτή άνήκει αρχικά στον ιταλικό οίκο Laterza, πού διατηρεί στενές σχέσεις με Γάλλους ιστορικούς του περιβάλλοντος των Annales. Μέσα από αυτές τίς συνδέσεις οι Ίταλοι έκδότες ανέθεσαν τήν όργάνωση του έργου στη μόνη ως τότε συγκροτημένη ομάδα Γαλλίδων ιστορικών πού ασχολούνταν με τήν ιστορία των γυναικών και είχαν ήδη στο ένεργητικό τους πλούσια σχετική δραστηριότητα.¹ Όπως και στο παρελθόν, επικεφαλής τής ομάδας τέθηκε ή ιστορικός Μισέλ Περρό. Στη γενική έπιμέλεια του έργου προστέθηκε τό όνομά της και αυτό του Ζώρζ Ντυμπύ, έγκυρου και ευρύτερα γνωστού Γάλλου μεσαιωνιστή, του οποίου ό ρόλος υπήρξε αποκλειστικά συμβολικός. Καθέναν από τούς πέντε τόμους —αρχαιότητα, Μεσαίωνας, νεότεροι χρόνοι, 19ος αιώνας, 20ός αιώνας— έπιμελήθηκαν ειδικευμένες ιστορικοί κυρίως από τήν αρχική γαλλική ομάδα. Η έκδοση κυκλοφόρησε παράλληλα στην Ίταλία και τή Γαλλία, σύντομα άρχισε νά μεταφράζεται και σέ άλλες χώρες (Ίσπανία, Γερμανία, Βρετανία, ΗΠΑ), ενώ γνώρισε μεγάλη δημοσιότητα και σημαντική έκ-

δοτική έπιτυχία. Συγχρόνως, όμως, έγινε και αντικείμενο έντονης κριτικής, ανάμεσα στα άλλα και ως προς τή συγκρότηση τής συγγραφικής ομάδας πού τό ανέλαβε: από όλες τίς χώρες, στίς όποιες μεταφράστηκε τό έργο, ή ιστορία των γυναικών ως «πεδίο έρευνας» είναι ή λιγότερο αναπτυγμένη στη Γαλλία. Για νά μετριαστεί ό αισθητός γαλλοκεντρισμός τής αρχικής έκδοσης, οι μεταφράσεις του έργου συμπεριέλαβαν και συμπληρωματικά κεφάλαια για τίς αντίστοιχες κάθε φορά χώρες ή ευρύτερες περιοχές (Ίσπανία και Λατινική Άμερική για τήν ισπανική μετάφραση, Γερμανία για τή γερμανική, ΗΠΑ και Βρετανία για τήν άγγλική κλπ.).

Τό συμπόσιο στη Σορδόνη όργανώθηκε με διπλό στόχο: άφ' ενός για νά τιμηθεί ή ολοκλήρωση του έργου και άφ' έτέρου για νά άνοιξει ένας διάλογος σχετικά με τίς βασικές έπιλογές των έπιμελητριών του και τίς κριτικές πού είχαν κατά καιρούς δεχτεί. Κλήθηκαν νά συμμετάσχουν ιστορικοί και κοινωνικοί έπιστήμονες από τούς πύο γνωστούς στη Γαλλία και τον κλάδο τους, σέ μιά σύνθεση πού άπηχει τό ιδιαίτερο στίγμα αυτού πού ή Μισέλ Περρό όνομάζει «γαλλικό δρόμο τής ιστορίας των γυναικών»: δηλαδή «πού ένδιαφέρεται περισσότερο για σύγκριση και διείσδυση παρά για σύγκρουση και άπόσχιση» (σ.14).

Η έκδοση των πρακτικών αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο, πού τιτλοφορείται «Κριτική άνάγνωση τής ιστορίας των γυναικών στη Δύση», τέσσερις ιστορικοί ειδικευμένοι στίς αντίστοιχες περιόδους σχολιάζουν κριτικά τούς τέσσερις πρώτους τόμους του έργου: ή Κλώντ Μοσσέ για τήν αρχαιότητα, ή Τζιάννα Πομάτα για τον Μεσαίωνα, ό Ροζέ Σαρτιέ για τούς νεότερους χρόνους και ό Ζάκ Ρανσιέρ για τον 19ο αιώνα. Στην πέμπτη παρέμβαση, ό κοινωνιολόγος Πιέρ Μπουρντιέ σχολιάζει κριτικά τίς βασικές έπιλογές των έπιμελητριών ως προς τό σύνολο του έργου. Κεντρική κριτική πού διαπερνά όλες τίς παρεμβάσεις είναι ότι ή έμφαση πού δίνει ή *Ίστορία των γυναικών στη Δύση* στίς αναπαραστάσεις των γυναικών, στίς άπεικονίσσεις τους στον άνδρικό λόγο, υποθαμίζει τίς άναφορές και τίς αναλύσεις για τίς καθημερινές πρακτικές πού προσδιορίζουν σέ κάθε έποχή τίς σχέσεις ανάμεσα στα φύλα, είναι δηλαδή εν τέλει σέ βάρος μιάς κοινωνικής ιστορίας των γυναικών. Τό μέρος αυτό κλείνει με τήν αναδημοσίευση ενός κειμένου πού ύπογράφουν ή Μισέλ Περρό και ή Άρλέτ Φάρζ και δημοσιεύτηκε τίς παραμονές του

συμποσίου, όπου οι συγγραφείς υπερασπίζονται τις έπιλογές τους απαντώντας στις κριτικές που διατυπώθηκαν κατά καιρούς.

Τό δεύτερο μέρος θίγει τό γενικό ζήτημα «Γυναίκες και έξουσία» από διεπιστημονική άποψη. Δύο ιστορικοί τής πολιτικής και τής σύγχρονης ιστορίας, ό Πιέρ Ροζανβαλλον και ή Ζανίν Μοσού-Λαδό, άνιχνεύουν αντίστοιχα δύο από τά βασικά ζητήματα που κινήθηκαν σέ τής γυναίκες σέ διαφορετικές εποχές και όδήγησαν σέ σημαντική διεύρυνση τών δικαιωμάτων τους: τό ζήτημα τής ψήφου και εκείνο τής σεξουαλικότητας, δηλαδή τής αυτόδιάθεσης του σώματός τους. Στή συνέχεια δύο ανθρωπολόγοι — ό Μωρίς Γκοντελιέ και ή Φρανσουάζ Έριτιέ-Οζέ — διερευνούν τό ζήτημα τών σχέσεων έξουσίας ανάμεσα στά φύλα σέ μη δυτικές κοινωνίες.

Τό τρίτο μέρος είναι αφιερωμένο στίς «Γυναίκες σήμερα». Τρεις κοινωνιολόγοι και μιά συνδικαλίστρια — ό Φρανσουά ντέ Σενγκλύ, ή Λίντα Άντρέ, ή Μαρί Ντυρί-Μπελλά και ή Νικόλ Νοτά — εξετάζουν τής σύγχρονες τάσεις που εμφανίζονται οι γυναίκες στή σημερινή Ευρώπη σέ ό,τι άφορά τήν εκπαίδευση και τήν εργασία. Τό μέρος αυτό ολοκληρώνεται μέ τήν παρέμβαση τής Γαλλίδας Γραμματέως γιά τά Δικαιώματα τής Γυναίκας, Βερονίκ Νειέρτζ.

Η έλληνική έκδοση είναι εξαιρετικά φειδωλή σέ πληροφορίες γιά τούς όρους που προσδιόρισαν τήν οργάνωση του συμποσίου. Μάταια περιμένει νά βρει κανείς κάποια από τά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω στή μόλις μιάμιση σελίδα μέ τήν όποία προλογίζει τήν έκδοση ό έπιμελητής. Πόσο μάλλον που ή *Ιστορία τών γυναικών τή Δύση* αλλά και τό ίδιο τό συμπόσιο δέν είναι έντελώς άγνωστα στο έλληνικό κοινό.² Φαίνεται, όμως, ότι ό έπιμελητής είτε άγνοεί είτε δέν θεωρεί ενδιαφέρουσες τής αναφορές αυτές και περιορίζεται έτσι νά έπισημάνει τό ευρύτερο επιστημολογικό ενδιαφέρον του βιβλίου. Άλλά χωρίς μιά ουσιαστική εισαγωγή που νά καλύπτει κατά κάποιο τρόπο τό πρωθύστερο τής έκδοσης αυτής, αναρωτιέται κανείς πραγματικά γιά τό νόμά τής.

Άναρωτιέται επίσης και γιά τό περιεχόμενο του όρου έπιμέλεια: αν εξαίρεσει κανείς τό αισθητικό μέρος — ή έλληνική έκδοση έχει διανθιστεί μέ εικονογράφηση που προέρχεται από τήν πεντάτομη *Ιστορία τών γυναικών στή Δύση*, χωρίς, όμως, αυτό νά δηλώνεται πουθενά — τίποτε άλλο δέν μαρτυρεί τήν παρέμβαση του έπιμελητή. Η έλλειψη αυτή είναι περισσότερο αισθητή στή μετάφραση. Ένα ζήτημα είναι οι ειδικοί όροι που προσιδιάζουν στήν ιστορία τών γυναικών και γιά τούς όποιους υπάρχουν αρκετά έλληνικά προηγούμενα: μπορεί νά συζητήσει κανείς κατά πόσο τό «genre» — που άποτελεί νεολογισμό στά γαλλικά όταν χρησιμοποιείται μέ τήν έννοια του άγγλικού «gender» — πρέπει νά μεταφραστεί «γένος» ή «κοινωνικό φύλο», όπως έχω προτείνει άλλοι.³ Άλλά δέν μπορεί νά υπάρχει

άμφιβολία ότι ή φράση «la division sexuelle du travail» είναι επιστημονικός όρος που μεταφράζεται «καταταμερισμός τής εργασίας κατά φύλα» και όχι «μεταξύ τών φύλων». Πρόκειται, όμως, γιά δευτερεύον τελικά ζήτημα. Είναι τόσες πολλές οι παρανοήσεις τής μεταφράστριας που συχνά δυσκολεύεται κανείς νά βγάλει νόημα.

Πρόχειρη και άδούλευτη, ή μετάφραση μοιάζει νά έχει γίνει από άνθρωπο που γνωρίζει μέτρια γαλλικά και δέν έχει καμία έξοικείωση μέ επιστημονική προοπτική» («pluridisciplinaire») μεταφράζεται «διακλαδική» (σ. 14), οι «κοινωνικές σχέσεις που προσιδιάζουν στήν άρχαία πόλη» («rapports sociaux propres a la cité antique») γίνονται «των κοινωνικών σχέσεων τών ίδιων τής άρχαίας κοινωνίας» (σ. 22), τά περιοδικά (journaux) μετατρέπονται σέ εφημερίδες (σ. 28), οι ανθρωπολογικοί όροι «άμφιπλευρική συγγένεια» και «άρρενογονική συγγένεια» (cognation, agnation) μεταφράζονται στο περίπου ως «συγγενείς έξ αίματος» και

Μάριο Βίττι

Ό Κάλβος και ή εποχή του
Στιγμή 1995

Άπό τής πέντε μελέτες που συνθέτουν αυτό τό βιβλίο, οι τέσσερις («Ό Κ. από τό Λονδίνο στή Γενεύη», «Α.Κ. — Ένας Έλληνας ποιητής στή Γενεύη», «Ό Κ. ανάμεσα σέ καθαρολόγους και δημοτικιστές», «Ό Κ. και ή ιταλική ποίηση του 1825») έχουν γραφτεί τό 1992 μέ άφορμή τό Έτος Κάλβου. άποτελούν δηλαδή μιάν έπιστροφή του μελετητή, έπειτα από πολύ καιρό, στο θέμα Κάλβος, τό όποιο τόσο σημαντικά είχε φωτίσει μέ τήν έκδοση τών ιταλικών έργων του Κ. (*A. Kalbos e i suoi scritti in italiano, 1960*) και τή μελέτη του «Ό Κ. ανάμεσα στίς άντινομίες του καιρού του» (1964) — ή όποία περιέχεται στο παρόν βιβλίο (θα έπιθυμούσε κανείς νά είχε περιληφθεί, μεταφρασμένη στα έλληνικά, και ή «Εισαγωγή» στήν έκδοση τών ιταλικών έργων, κείμενο βασικό γιά τή μελέτη του ποιητή).

Άπό τά κείμενα του 1992 τά τρία πρώτα συνοψίζουν παλαιότερες θέσεις του Βίττι, υπερασπίζονται κρίσεις του που τής είχε άμφισβητήσει ή κριτική, ή περιέχουν νέα στοιχεία και άπόψεις γιά τόν Κ. Τό τέταρτο είναι τό σπουδαιότερο, γιατί φέρνει στο φως τή σημαντικότερη ανακάλυψη καλβικού κειμένου από τήν εποχή τής παρουσίας (και πάλι από τόν Βίττι — 1960) του «Άποσπάσματος άγνώστου ποιήματος». Πρόκειται γιά μιά κριτική του Κ. γιά τον F. Pananti, λησμονημένο σήμερα Έταλό ποιητή του καιρού του (τό μοναδικό κείμενο του Κ. γιά τήν ποίηση τήν εποχή τής έκδοσης τών *Ωδών*). Ό ύποδειγματικός σχολιασμός του κειμένου αυτού από τόν Βίττι μάς βοηθάει νά κατανοήσουμε καλύτερα τής ποιητικές αναζητήσεις του Κ., καθώς τής βλέπουμε μέσα στο πλαίσιο τών πνευματικών συμφραζομένων τής εποχής του, που είναι τά συμφραζόμενα τών κοινωνικών αντίληψεων του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

A. B.

Ἑλένη Φεσσᾶ-Ἐμμανουήλ
Ἡ ἀρχιτεκτονική τοῦ Νεοελληνικοῦ
Θεάτρου 1720-1940

Ἀθήνα, 1994

Τό αἶτημα τῆς συνύπαρξης τῶν ἀξιών «τῆς ἀλθι-
νῆς ἀρχιτεκτονικῆς μας παράδοσης» μέ ὅ,τι γόνιμο
ἐμπεριέχουν οἱ ξένες προτάσεις πού δεσπόζει στα-
θερά στό ἐρευνητικό ἔργο τῆς ἀρχιτέκτονος Ἑλέ-
νης Φεσσᾶ-Ἐμμανουήλ ἐπάνερχεται καί στό ἔργο
τῆς Ἀρχιτεκτονική τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου
1720-1940.

Συστηματική ἐρευνα γιά τήν πορεία τοῦ νεοε-
λληνικοῦ θεάτρου καί τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του, πού
ἀνιχνεύει ἐξαντλητικά τίς δυσέυρετες πηγές καί δί-
νει γιά πρώτη φορά τεκμηριωμένα στοιχεῖα ὄχι μόνο
γιά τήν κατασκευή τῶν θεατρικῶν χώρων ἀλλά καί
γιά τή μοίρα τους μέσα στό χρόνο, τόσο δηλαδή γιά
τίς ἀνακαινίσεις ὅσο, καί γιά τήν —ἀλίμονο— κατε-
δάφισή τους.

Ἡ Φεσσᾶ ἐξετάζει τή στενή σχέση τῆς ἑλληνι-
κῆς θεατρικῆς ἀρχιτεκτονικῆς μέ τήν εὐρωπαϊκή,
ἀξιολογεῖ τίς ἐπιλογές καί τή λειτουργικότητά τους,
συνδέει τά θεάτρα μέ τίς κοινωνικές δομές τῆς ἐπο-
χῆς πού τά γέννησε, τήν ἀρχιτεκτονική μέ τήν ἰδεο-
λογία, ἀλλά καί μέ τή δραματουργία καί τή σκηνο-
θεσία (μοναδική ἴσως παράληψη ἢ μή ἀναφορά στόν
πλούσιο προβληματισμό τοῦ Φώτου Πολίτη γιά τόν
θεατρικό χώρο).

Ἐξαιρετικά καλαίσθητη δίτομη ἔκδοση περίπου
ὀκτακοσίων σελίδων μέ σπάνιο φωτογραφικό ὕλι-
κό. Ἐξετάζει τίς ἀπαρχές τοῦ νεοελληνικοῦ θεά-
τρου, ἀπό τό Θεάτρο τῆς Ἀναγέννησης στήν Κρή-
τη, στά Ἐπτάνησα τόν 17ο καί 18ο αἰώνα καί στό
νέο ξεκίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ στίς παραμονές τοῦ
Εἰκοσιένα. Στή συνέχεια ἀντιμετωπίζει στίς παροι-
κίες τοῦ ἐξωτερικοῦ τή θεατρική ἀρχιτεκτονική στή
μετεπαναστατική Ἑλλάδα ὡς τό τέλος τοῦ 19ου
αἰώνα καί τό τρίτο τήν περίοδο 1900-1940. Μέσα
σ' αὐτές τίς ἐνότητες διακρίνονται δύο βασικοί τύ-
ποι θεατρικῶν κτιρίων: τά μνημειώδη ἔργα ἐπω-
νύμων ἀρχιτεκτόνων —ἀπό τό «ἰταλικό» Θεάτρο
τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τῆς Κέρκυρας (1720) ὡς τό
«ἀμερικανικῆς» ὄψης μέγαρο θεαμάτων Ρέξ-Κοτο-
πούλη - Σινεάκ (1937) — καί τά ἀνοικτά, ἀνωρύ-
μων συνηθως, ἀρχιτεκτόνων (1870-1920). Ὅχι
μόνο στά ἀστικά κλειστά θεάτρα, στά λαϊκότερα
ἀνοικτά ἢ συγγραφέας θά ἐντοπίσει τά ξένα δάνεια.

Μέ τό βιβλίο τῆς Φεσσᾶ ἀνοίγονται σνέοι δρό-
μοι στή θεατρολογική ἐρευνα. Ἐνας ἀπ' αὐτούς εἶ-
ναι τό παίξιμο τοῦ ἥθοιοῦ σέ σχέση μέ τόν θεα-
τρικό χώρο.

Δηῶ Καγγελάρη

«συγγένεια ἀπό ἄρρενες» (σ. 38 κ.έ.), οἱ γαλλικοί ὄροι
«ordre», «état», «classe» μεταφράζονται ἀδιακρίτως ὡς
«τάξη» ἐτσι ὥστε ἡ μεταφράστρια αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη
νά προσθέτει σέ παρένθεση τή λέξη στό πρωτότυπο, ἡ
γνωστή ζωγράφος Μαίρη Κάσσατ γίνεται Μαρί Κασσά
(σ. 60), ἡ παράδοση τῶν «Kabyles» κυρτώνει καί γίνεται
«καμπυλική παράδοση» (σ. 69) ἐνῶ ἡ σύνταξη ἀντιμετωπι-
ζεται συχνά μέ μεγάλη ἐλευθερία (ἐνδεικτικά σ. 21, 29, 60,
75, 77, 113 κ.ά.) καί οἱ συνεργάτριες του ἔργου (collabora-
trices) μεταμφιέζονται σέ συνεργάτες. Διατυπώσεις ὅπως
«μπορώντας νά εἶναι» (σ. 88), «ἡ συγκρότηση τοῦ γένους
πρόέρχεται ἀπό σχέσεις ἐξουσίας ἐν ἐνεργεία ἕως καί μέσα
στό ξεδίπλωμα τῶν
εἰκόνων» (σ. 75), «στερούμαστε ἀνηλεῶς» (σ. 38), «ἀποδο-
χή αὐτῆς σημαίνει» (σ. 98) ἢ «ἀναπηρία ἀστικῶν δικαιο-
μάτων» (σ. 55) —σταχυολογῶ ἐνδεικτικά καί πρόχειρα—
εἶναι τυπικές τῆς μετάφρασης καί κάνουν δυσνόητα καί
ἀντιπαθητικά κείμενα πού εἶναι τά περισσότερα καλογραμ-
μένα καί συχνά γοητευτικά.

Εἶναι προφανές ὅτι δέν βρέθηκε ἀκόμη ὁ Ἕλληνας ἐκδό-
της πού θά ἐκτιμήσει ὅτι ἡ μετάφραση τῆς πεντάτομης
Ἱστορίας τῶν γυναικῶν στή Δύση ἀξίζει τή σημαντική
πράγματι ἐπένδυση πού ἀπαιτεῖ. Ἡ ἔλλειψη αὐτή, πού
μειώνει σέ μεγάλο βαθμό τή σημασία τοῦ συγκεκριμένου
διβλίου, θά μπορούσε τουλάχιστον νά μετριάσει μέ τήν
κατάλληλη ἐπιμέλεια. Ἐτσι ὥστε ἡ κυκλοφορία του νά
συμπληρώνει ἀποτελεσματικά τήν ἐξαιρετικά ἰσχυρή σχετική
ἑλληνική βιβλιογραφία καί νά ἐπιβεβαιώνει τήν προσδοκία
πού δημιουργεῖ ὅτι ἡ ἱστορία τῶν γυναικῶν ἀρχίζει νά
προσελκύει καί ἱστορικούς πού δέν ἀσχολοῦνται εἰδικά μέ
αὐτό τό ἀντικείμενο. Καί ὅτι δέν συνιστᾶ στήν οὐσία μιά
εὐκολη καί ἀδανταδόρικη ἐπιλογή πού στηρίζεται ὄχι τόσο
στό ἐνδιαφέρον γιά τό συγκεκριμένο «πεδίο ἐρευνας» ἀλλά
στά ἡχηρά —ἀνδρικά— ὀνόματα πού περιλαμβάνει.

1. Βλ. κυρίως τά Michelle Perrot (ἐπιμ.), *Une histoire des femmes est-elle possible?*, Rivages, Παρίσι 1984, καί τό συλλογικό ἄρθρο Cecile Dauphin κ.ά. "Culture et pouvoir des femmes: essai d' historiographie", *Annales*, ESC 2 (1986), σ. 271-293.

2. Βλ. Ἑλένη Φουρναράκη, «Μιά συλλογική ἀπόπειρα γενικῆς ἱστορίας τῶν γυναικῶν», *Δίη*, 6 (1993), σ. 241-264, ὅπου παρουσιάζεται τό συνολικό ἐκδοτικό ἐγχείρημα καί ἀναλύεται διεξοδικά ὁ τόμος γιά τόν 19ο αἰώνα, καί Μαρία Ρεπούση, «Ἱστορία καί γυναῖκες»: Μιά συνάντηση πού ὀργανώθηκε στό Παρίσι μέ τήν εὐκαιρία τῆς ὀλοκλήρωσης τῆς ἔκδοσης τῆς Ἱστορίας τῶν γυναικῶν στή Δύση», στό ἴδιο, σ. 264-269, ὅπου παρουσιάζεται τό συμπόσιο τοῦ ὁποῖου τά πρακτικά ἀποτελοῦν τήν ἑλληνική ἔκδοση. Εἶχε προηγηθεῖ, τήν ἀνοιξη τοῦ 1991, ἡ ἐπίσκεψη τῆς Μισέλ Πετρό στή Θεσσαλονίκη, ὡς προσκεκλημένης τῆς Ὁμάδας Γυναικῶν Σπουδῶν τοῦ ΑΠΘ, ὅπου παρουσίασε τό συνολικό ἔργο.

3. Βλ. Ἐφη Ἀβδελά, «Ἱστορία τῶν γυναικῶν, ἱστορία τοῦ φύλου, φεμινιστική ἱστορία: Μεθοδολογικές διεργασίες καί θεωρητικά ζητήματα μιᾶς εἰκοσαετίας», *Δίη*, 6 (1993), σμ. 3, σ. 26.

Ο ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΣΑΜΠΑ γεννήθηκε στην Τεργέστη, στις 9 Μαρτίου 1883. Ο πατέρας του ονομαζόταν Ούγκο Πόλι (τό Σάμπα είναι ψευδώνυμο που επέλεξε ο ποιητής, υιοθετώντας παραλλαγμένο το επώνυμο της παραμάνας που τον μεγάλωσε) και η μητέρα του Φελιτσιτά Ραχήλ Κοέν: γόνος μικτής, ιταλοεβραϊκής οικογένειας λοιπόν, ο Σάμπα πολιτογραφήθηκε Ίταλός αλλά μεγάλωσε στην Τεργέστη, τό μεγάλο λιμάνι της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας, όπου τό εμπόριο εύνοούσε τήν ύπαρξη (και τήν δσμωση) διαφόρων έθνοτικών ή θρησκευτικών κοινοτήτων: Αυστριακών, Έλλήνων, Έβραίων, Αρμενίων κ.λπ. και όπου διασταυρώνονταν ή ιταλική και ή κεντροευρωπαϊκή κουλτούρα. Στην περίπτωση τής οικογένειας του Σάμπα, τό σχήμα λειτουργεί και αντίστροφα: όταν οί γονείς του χωρίζουν, και ο Ουμπέρτο μένει μέ τή μητέρα του (θά δει τόν πατέρα του μόνο μιά φορά, στα είκοσί του χρόνια), φαίνεται νά ζει υπό κλίμακα μιά ρήξη, έναν διχασμό που άφορά έθνη, φυλές και πολιτισμούς: σκηνές από τό έπόμενο ευρωπαϊκό δράμα. Τά χαρακτηριστικά τής ποιήσής του εύκολα ανάγονται σ' αυτόν τόν πυρήνα, τόσο εύκολα ώστε είναι άχρηστο νά επαναλάβουμε εδώ κοινούς τόπους: επιπλέον ο Σάμπα ψυχαναλύθηκε ήδη τό 1929. Σημειώνω άπλως ότι άναζήτησε τό ποιητικό του στίγμα στην Ίταλία, όπου και ύπηρέτησε τή θητεία του: παντρεύτηκε, στην Τεργέστη, τή Λίνα Βέφλερ, απέκτησε μιά κόρη που τήν όνόμασε Λινούτσα (τό έργο του άλλωστε βριθεί ύποκοριστικών και τό παιδί που θεματίζεται στα ποιήματά του είναι πολύ συχνά και ο ιδεώδης άκροατής τους) και, μετά τόν πόλεμο, επέστρεψε για μιά άκόμα φορά στην (ιταλική πια) Τεργέστη όπου και άνοιξε τό περίφημο παλαιοβιβλιοπωλείο του. Τό 1939, ή ρατσιστική πολιτική του φασιστικού καθεστώτος τόν ύποχρέωσε νά καταφύγει στο Παρίσι κι έπειτα, κρυφά, στη Ρώμη, όπου για ένα διάστημα τόν φιλοξένησε ο Μοντάλε. Η άναγωγή τής προσωπικής του ιστορίας στις περιπέτειες τών όμοφύλων του (άπό τήν πλευρά τής μητέρας του) θά δώσει ένα καινούργιο νόημα στο (ύποχρεωτικό) αίτημα του Σάμπα νά διαφέρει, αίτημα που έξαρχής όργανώνει τήν ποιήσή του, και ταυτοχρόνως θά τήν ολοκληρώσει: ο Σάμπα διαφέρει *όπως όλοι οί όμοιοί του* - κι ή αυτοβιογραφική ποίησή του μπορεί νά

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΣΑΜΠΑ

ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

– Ρόδινο *συννεφάκι*,
στον ούρανό τί κάνεις
και ξαναμμένο φτάνεις
τήν ώρα τής αύγής;

Άλλάξεις σχήμα, σβήνει
ή φλόγα σου, αρμενίζεις,
κι όλο ξεφτās, σκορπίζεις –
τί θές μ' αυτό νά πεις;

– Σημαίνουν, παληκάρι,
οί ώρες τή χαρά σου,
και κρύβουν τά όνειρά σου
τή μέρα που θά 'ρθεί:

Τά γαλανά σου φάτα
θά σβήσουν, θά χλωμιάσεις,
τους φίλους σου θά χάσεις
κι όσα είδες παιδί.

ΤΟ ΔΕΝΤΡΑΚΙ

Σήμερα βρέχει. Είναι πρωί
 και μοιάζει κιόλας να βραδιάζει,
 κι η άνοιξη σήμερα μοιάζει
 φθινόπωρο, κι ο άνεμος λεηλατεί
 δεντράκι πού 'ναι –και δέν μοιάζει– σταθερό·
 και μοιάζει μέσ στη βλάστηση με νεαρό
 πού σ' ηλικία χλωρή απότομα ψηλώνει.
 Και τὸ κοιτᾶς. Και σὲ πληγώνει
 πού βλέπεις νὰ τοῦ κλέβει τοὺς λαμπροὺς ἀνθούς
 ἢ μπόρα· κι ὄριμοι εἶναι καρποί,
 γλυκειὰ σοδειὰ προτοῦ νὰ ῥθεῖ
 χειμῶνας, σκόρπιοι μέσ στὰ χόρτα οἱ ἀνθοί.
 Καὶ σὲ πονοῦν κι ἐσένα σὰν τὴ γῆ
 μητέρας πόνοι.

ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΑΚΙ

Τὸ κοριτσάκι μου, λεπτό και –μὴν κοιτᾶς!–
 ὄλο υἰεῖα, εἶναι μιὰ μικρὴ μηλιά:
 μῆλο δαγκώνεις κι ἄλλο ἀμέσως λαχταρᾶς.

Εἶν' ἡ μικρὴ μου ἀγάπη τόσο δά μωρό.
 Ὅταν γυρίζει ἀργά, φοβάται τὶς ξυλιές
 πού 'φαγε κιόλας ὅταν ἦτανε μικρό.

Κι ὅταν ἀφήνεται και στὸ κακὸ πηγαίνει,
 στρέφεται, ρίχνει πίσω ἔντρομες ματιές
 μὴν εἶν' ἡ μάνα της κάπου κοντὰ κρυμμένη.

Εἶν' ἡ μικρὴ μου ἀγάπη ἄφοβη: ἀκουμπάει
 στὰ χέρια τὸ κεφάλι, ἀφήνει τὰ μαλλιά
 νὰ κυλοῦν, δέν μιλά, στὰ μάτια μὲ κοιτάει.

διαβαστεῖ ξανά ὡς τὸ κοινὸ χρονικό. Τὸ ἴδιο πλέγμα
 κατάφασης και ἔνστασης χαρακτηρίζει και τὴν
 πολιτικὴ του στάση και τὴν ἀναφορὰ του στὸ Ἴταλικὸ
 Κομμουνιστικὸ Κόμμα.

Ἐναντιώνοντας τὸ διχασμὸ, ἀναδιατυπώνοντάς τον
 ὡς αἴρεση βίου κι ὄχι σὰν ἀβίωτη καταδίκη, ὁ Σάμπα
 ὀδηγεῖται σὲ μιὰ παράδοξη, ἀγχώδη κατάφαση πρὸς
 τὴ ζωὴ κι ἐντέλει στὸ εἶδος ἐκεῖνο σοφίας πού
 ἀποτυπώνουν οἱ ἀκόλουθες φράσεις του: «Ὁ ποιητὴς
 εἶναι τὸ ἀμάλγαμα ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ κι ἑνὸς
 ἐνηλίκου, ἐνωμένων σὲ ἓνα και μοναδικὸ πρόσωπο:
 εἶναι ἓνα μικρὸ παιδί πού ἐκπλήσεται μὲ ὅσα τοῦ
 συμβαίνουν καθὼς ἐνηλικιώνεται· ὅταν, μὲ τὰ χρόνια,
 ὁ ἐνήλικος ἐξασθενήσει μέσα του, παραμένει τὸ παιδί
 – και ζητᾶει τὴ μητέρα του· ὅμως ἡ μοναδικὴ μητέρα
 (ἡ μοναδικὴ γυναίκα πού μπορεῖ ἀληθινὰ νὰ
 συμπονᾷ ἓναν γέρο) εἶναι ἡ Μητέρα Γῆ.» Πέθανε
 στὴν Τεργέστη, στίς 25 Αὐγούστου 1957.

*

Τὰ ἔργα τοῦ Σάμπα συγκεντρώθηκαν σ' ἓναν ὀγκώδη
 τόμο, ὑπὸ τὸν κοινὸ τίτλο *Il Canzoniere*
 (Ἀσματολόγιο), σύμφωνα μὲ μιὰ παμπάλαια
 πρακτικὴ τιτλοδοσίαν. Ἐνα πρῶτο Ἀσματολόγιο
 συγκρότησε ὁ Σάμπα τὸ 1921· τὸ 1945 δημοσιεύτηκε
 νέο Ἀσματολόγιο, πού περιεῖχε τὸ προηγούμενο κι
 ὅλες τὶς καινούργιες συλλογές· συμπληρώθηκε, τὸ
 1948· ἡ ὀριστικὴ ἔκδοσή του ἀκολούθησε τὴν
 χαρακτηριστικὴν πρακτικὴν τοῦ Σάμπα. Δὲν ἔχει νόημα
 νὰ ἀπαριθμήσουμε τοὺς τίτλους τῶν συλλογῶν, ἀν κι
 ἀπὸ μόνοι τους συγκροτοῦν μιὰ συνοπτικὴ βιογραφία
 (κορυφαία στιγμή τῆς ποίησής του θεωρεῖται ἡ
 Αὐτοβιογραφία τοῦ 1924) Ὁ ἴδιος ὁ Σάμπα
 συνέδεσε τοὺς τίτλους και τὸ περιεχόμενα τῶν
 συλλογῶν του μὲ τὶς περιστάσεις τῆς ζωῆς του σ' ἓνα
 ἐκπληκτικὸ βιβλίον μὲ τὸν τίτλο *Storia e cronistoria del*
Canzoniere, ἓνα *cupiculum* ὄχι μόνο τοῦ ποιητῆ ἀλλὰ
 και τοῦ ἀνθρώπου: ἡ σχέση ζωῆς και λογοτεχνίας
 ὑπῆρξε γιὰ τὸν Σάμπα διαρκές ἐρώτημα.

*

Ἰδιότυπη ὑπῆρξε και ἡ θεματικὴ τῆς ποίησής του
 Σάμπα (τὸ μετωνυμικὸ της σύμπαν κατοικεῖται ἀπὸ
 παντὸς εἶδους ζωᾶκια, ἀπὸ δέντρα και λουλούδια,
 ἀπὸ τὸν οὐρανὸ και τὴ θάλασσα και τὰ χωριά, και
 –πὸ συχνὰ ἀπ' ὄλα– ἀπὸ παιδιά) και ἡ ρητορικὴ της:
 «Σὲ ἀντίθεση μὲ δ,τι συνέβαινε γύρω του», σημειώνει
 ὁ κριτικὸς Carlo Bo, «ὁ Σάμπα υἰοθετεῖ τὸ
 ἀπλούστερο δυνατό ἰδίωμα χωρὶς νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ
 πῶς θὰ τὸ ἐπεξεργαστεῖ και θὰ τὸ βελτιώσει, χωρὶς νὰ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

2.

Όταν γεννήθηκα ή μητέρα μου θρηνοῦσε
τὴ νύχτα μόνη της στὸ ἔρημο κρεβάτι.
Ἐὰ μένα καὶ γι' αὐτὴν ποὺ ὁ πόνος τυραννοῦσε
ὄλοι στὸ γκέττο κουβαλοῦσαν κι ἀπὸ κάτι.

Τὰ ψώνια ἔφερε – καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε –
μονάχος ὁ πιὸ γέρος· κι ἔκλεινε τὸ μάτι
κι ἔλυνε τὸ μαντίλι καὶ κρυφογελοῦσε:
μὲ δυὸ φιορίνια κρέας, ἔ; – καὶ τί κομμάτι!

Τί ὁμορφη θὰ ἦταν τότε ἡ πολιτεία
ποὺ ζοῦσα: ὀλόκληρη σὰν λαϊκὴ ἀγορά!
Μέσα ἀπὸ πράσινο πολὺ, μὲ τὴ μητέρα

σὰν σ' ὄνειρο ἔβγαίνα, θυμᾶμαι, μιὰ φορὰ
κι ἓναν καιρὸ. Κι ἔπειτα – ἡ μελαγχολία·
μοναχοπαίδι μακριὰ ἀπὸ τὸν πατέρα.

3.

«Κακοῦργος» ἦταν ὁ πατέρας μου γιὰ μένα
ὥσπου τὸν γνώρισα, στὰ εἰκοσὶ μου πιά,
κι εἶδα πὼς ἦτανε παιδάκι – σὰν καὶ μένα –
καὶ μοῦ ἔχε δώσει ὁ, τι καθένας μας ζητᾶ

ἀπ' τὸν πατέρα του: γλυκὰ καὶ ζορισμένα
στὴ φτώχεια του χαμογελοῦσε, γαλανὰ
μάτια κι ἐκεῖνος εἶχε. Γύρναγε στὰ ξένα
ὅπως γυρνᾶμε σὲ γυναίκας ἀγκαλιά.

Όλα τὰ βάρη ἡ μητέρα νὰ σηκώνει
κι ἐκεῖνος εὐθυμος, ἀνάλαφρα νὰ ζεῖ.
Καὶ ξέφυγε ἀπ' τὸ χέρι της σὰν τὸ μπαλόνι.

ἐπιδιώκει νὰ τὸ τελειοποιήσει, καὶ χρησιμοποιεῖ ἓναν λόγο εἰ δυνατόν “λευκό”, μὴ δραματικό... Τὸ ἰδεῶδες, ποὺ ὁ ἴδιος ἔθετε στὸ κέντρο τῆς ρητορικῆς του τέχνης, ἦταν μιὰ εἰκόνα τόσο “μειωμένης ἔντασης” ὥστε νὰ ἀγγίζει τὸν καθέναν». Κι ὁ Folco Portinari: «Ἡ γλώσσα τοῦ Σάμπα ἀναζητᾶ τις πιὸ καθημερινές λέξεις, ἔστω κι ἂν δὲν εἶναι “ποιητικές”, ἂν δὲν τις ἐξωραΐσαν δηλαδὴ οἱ ποιητές· μ' αὐτὲς ὀνομάζει τὴν κρυφὴ ἀλήθεια καὶ τὴν κοινὴ πραγματικότητα ὅπου οἱ ἄνθρωποι θ' ἀναζητήσουν παραμυθία. Διακρίνουμε συμπόνια κι ἐμπιστοσύνη σ' αὐτὴν τὴ σύλληψη τῆς ποίησης. Ὁ Σάμπα πιστεύει πὼς ἡ πραγματικότητα γιὰ τὴν ὁποία μιλά ἡ ποίηση καὶ ἡ ἀλήθεια τὴν ὁποία ἡ ποίηση προσπαθεῖ ν' ἀνακαλύψει δὲν ἔχουν χρειαζομένη ἐντυπωσιασμοῦ καὶ μορφικῶν νεοτερισμῶν ἀλλὰ πειθοῦς· ἀξίζουν πιὸ πολὺ αὐτὰ ποὺ λέγονται, ἔστω καὶ μὲ τρόπο ποὺ δὲν θὰ συμμερίζονταν οἱ σύγχρονοὶ τοῦ ποιητῆς». Δὲν πρέπει νὰ διακρίνουμε ἐδῶ μιὰν ἀπαξίωση τῆς μορφῆς (ἀπὸ ἄλλο δρόμο ὁ Σάμπα τὴν τιμᾶ περισσότερο ἀπὸ κάθε σύγχρονό του καὶ θύει στὸν “φορμαλισμὸ” τῆς ἐποχῆς) ἀλλὰ μιὰν ὑπενθύμιση: ὁ Σάμπα γράφει τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐρμητικοῦ Οὐγκαρέτι καὶ τοῦ νεοτεριστῆ Μοντάλε – κι ἀκολουθεῖ ἓναν δρόμο ποὺ ὁ ἴδιος τὸν φαντάζεται μοναχικό. «Πιστὸς στὸ ἰδεῶδες τοῦ Μαντσόνι, ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸν κανόνα τοῦ ἐλαχίστου, ὁ Σάμπα ἐπιμένει σὲ δυὸ σημεία: ὀφείλουμε, λέει, ν' ἀντιδροῦμε στὴν ἐμπνευση καὶ νὰ μὴν φοβόμαστε νὰ ἐπαναλαμβάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀποσπᾶται λοιπὸν ταυτόχρονα ἀπὸ τοὺς συμβολιστὲς καὶ τοὺς συγχρόνους τοῦ ποιητῆς... Ἔτσι ὀδηγεῖται στὴν ἀφήγηση καὶ στὴν ποίηση διαλόγων». Τέλος – καὶ ἀναπόφευκτα –, «τὸ στυλ τοῦ Σάμπα παραπέμπει στὴν παλαιότερη παράδοση: στὸ *Il Canzoniere* βρίσκουμε τὸ σονέτο, τὴν καντσόνα, τὴν καντσονέτα, φόρμες τυπικὲς ποὺ συνδέθηκαν ἄρρηκτα μὲ τὴν ἰταλικὴ ποίηση. Καὶ συναντᾶμε τοὺς ρυθμοὺς ποὺ ἐξαρχῆς ἐννοημάτων ἀυτὲς τις φόρμες: τὸν ἐννεασύλλαβο, τὸν ἐπτασύλλαβο, στίχους μὲ σταθερὸ τονισμό καὶ ἀριθμὸ συλλαβῶν». Τὸ αἶτημα προφορικότητας καὶ μουσικότητας (μὲ δυὸ λόγια: μετάδοσης) ποὺ ὑποκρύπτεται ἐδῶ ἡ φόρμα τοῦ παραμυθιοῦ, συχνά, καὶ – τὴν ἴδια στιγμὴ – ὁ ἀπροκάλυπτα ἐξομολογητικὸς χαρακτήρας· ἡ προσκόλληση στὶς παραδοσιακὲς μορφές – ἀλλὰ καὶ ὁ σύνολος χειρισμὸς τοῦ ποιήματος, ὅπου συχνά

«Κοίτα μην μοιάσεις στὸν πατέρα σου», εἶχε πει.
Δυὸ φυλές ἦσαν – τίποτα δὲν τὶς ἐνώνει:
Τὸ ξέρω πιά, στὸν ἑαυτό μου τὸ ἴχω δεῖ.

4.

Τὴ φτωχικὴ ζωὴ μου εἶχαν εὐλογήσει
οἱ παιδικοὶ μου φίλοι καὶ τὰ ταπεινὰ
ζώακια καὶ μιὰ θειά πού μ' εἶχε ἀγαπήσει
σάν μάνα κι ὁ Θεὸς ψηλά πού δὲν ξεχνᾷ.

Τὰ βράδια, τὸ μισὸ προσκέφαλο εἶχα ἀφήσει
νὰ γείρει κι ὁ ἄγγελος... Τὸν γύρεψα συχνὰ
δταν τὴ γλύκα τῆς σαρκὸς εἶχα γνωρίζει·
τὴν ὄψη του δὲν ὄνειρεύτηκα ξανά.

Στὴν τάξη πάντα προκαλοῦσα ὄλων τὴ χλεύη
καὶ μιὰ παράξενη χαρὰ στὸν ἑαυτό μου
δταν μὲ σήκωναν γιὰ ν' ἀπαγγείλω στίχους·

κι ἀκόμη πρόγκα καὶ καζούρα ἀκούω, σάν ἤχους
ζώων στὸ βάλτο ἐδῶ πού βροσκομαι τοῦ κόσμου,
καὶ τὴ φωνὴ πού μυστικά μ' ἐπιβραβεύει.

μετάφραση: Γιώργος Κοροπούλης - Νίκος Λούπης

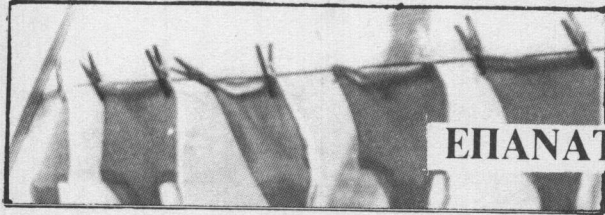
ἐνσωματώνονται λαϊκὲς ἐκφράσεις ἢ καὶ στίχοι ἀπὸ λιμπρέττα ὀπερῶν – καὶ μαζὶ μιὰ ποίηση πού λειτουργεῖ «ἀνεπαισθήτως», τόσο ἀπλή (ἀπλή σὰν τὰ Ξένια τοῦ Μοντάλε πού μᾶς χάρισε ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος πρὸ ἐτῶν) ὥστε καταλήγει ἐρμητικὴ ὅσο δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἡ ποίηση τοῦ Οὐγκαρῆτι ἐφόσον προϋποθέτει μιὰν ἀκρόαση ἀπολύτως ἀθῶα εἴτε ἰδιαίτερα στοχαστικὴ· μιὰ ποίηση πού ὁμολογεῖ τὴ ρομαντικὴ τῆς ρίζα κι ὁμως τοποθετεῖται στοὺς ἀντίποδες κάθε ἔμφασης – ὄλ' αὐτὰ (“ἐμφανίσεις” τοῦ διχασμοῦ, ὅπως γρήγορα θὰ διαπίστωνε ἓνας ἀρχάριος σημειολόγος) συνιστοῦν ἓναν παράδοξο, ἐναντιωματικὸ ἐλιγμὸ πού ἐπανεγγράφει τὸν Σάμπα στὸν μοντερνισμό, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι κι ἐδῶ, ὅπως παντοῦ, ἡ ποίηση πρέπει προπάντων νὰ ἀληθεύει. Ὁ ἴδιος ξεκινᾷ τὸ δοκίμιό του τοῦ 1911, μὲ τίτλο “Αὐτὸ πού μένει νὰ κάνουν οἱ ποιητῆς”, ὡς ἐξῆς: «Στοὺς ποιητῆς μένει νὰ γράψουν τίμια ποίηση».

*

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού παρουσιάζεται ἡ ποίηση τοῦ Σάμπα (ὑπάρχουν ἀσφαλῶς ἢ ἐκτενὲς εἰσαγωγὴ καὶ οἱ «κυριολεκτικὲς» μεταφράσεις τοῦ Σωτήρη Παστάκα στὸ τεῦχος 7 τοῦ περιοδικοῦ Πλανόδιο, ὑπάρχουν ἴσως κι ἄλλες πού δὲν τὶς θυμᾶμαι), ἐξοῦ καὶ δὲν ἐπέμεινα ἰδιαίτερα στὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα (τὶς «συστάσεις»). Οἱ μεταφράσεις πού δημοσιεύουμε ἐδῶ δὲν συγκροτοῦν κάποια ἐνότητα· ὀφείλουν τὴν ἐνότητά τους στὸν χαρακτήρα τῆς ποίησης τοῦ Οὐμπέρτο Σάμπα – ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ ἐξέλιξή της. Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως λόγος νὰ ἀναφέρουμε χρονολογία ἢ συλλογὴ.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐκπονήσαμε τὶς παροῦσες μεταφράσεις ἔχει ἐξηγηθεῖ ἄλλοῦ. Ὅσο γιὰ τὴν ἐπιδιώξή μας – σὲ ἀνύποπτο χρόνο, ὁ Ἄρης Μπερλῆς μού μετέφερε τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτο μεταξὺ λογίων: Κάποιος διαβάζει τὶς μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ ποιητῆ Χ πού δημοσίευσε ἓνας φίλος του· δὲν τοῦ ἀρέσουν – κι δταν συναντᾷ τὸν φίλο του τὸν ρωτᾷ: «Πράγματι πιστεύεις ὅτι γράφει ἔτσι ὁ Χ; Καὶ τότε τί σὲ ἔκανε νὰ τὸν μεταφράσεις;»

Γ. Κ.

ΕΠΑΝΑΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ

(Τέως) Σύντροφοι του Πολίτη

Μέ την έπιστολή μου αυτή θά ήθελα νά σās ανακοινώσω ότι διακόπτω τή συνεργασία μου μέ τό περιοδικό σας. Καί πριν αναφωνήσετε τό γνωστό «χέστηκε ή φοράδα στ' άλώνι», σās εκθέτω πάραυτα τούς λόγους πού μέ όδήγησαν σέ αυτή τήν άπόφαση.

Όταν άρχισα νά γράφω στόν Πολίτη νόμιζα ότι «έπέμενα άριστερά», ότι «ήμουν μέ τόν έργάτη του ναυπηγείου Σκαραμαγκά», «μέ τόν άγρότη της Νάουσας», «μέ τόν άνεργο από τό Λαύριο καί τό Μαντουδι», «μέ τόν φτωχό Πομάκο καί Τουρκο της Θράκης», «μέ τόν φοιτητή του Πανεπιστημίου της Πάτρας καί του ΤΕΙ της Κομοτηνης», «μέ τόν συνταξιούχο του ΟΓΑ καί του ΙΚΑ». Έπλανήθην, όμως, πλάνην οικτρά. Γιατί ή ίδια ή ζωή απέδειξε ότι γράφοντας στόν Πολίτη ήμουν μέ τόν «Θ. Παπαλεξόπουλο — τόν πιό κυνικό εκπρόσωπο του μεγάλου κεφαλαίου», «μέ τόν Μπουτάρη», «μέ τόν Παπασηλιόπουλο», «μέ τόν Γ. Παπούλια», «μέ τόν Πρ. Παυλόπουλο», «μέ τόν Γ. Άκκά» παρ' ότι αυτόν τόν τελευταίο δέν τόν γνωρίζω καθόλου.

Μέ έξαπατήσατε, (τέως) σύντροφοι του Πολίτη. Μ' έξαπατήσατε ιδεολογικά καί χρηματικά. Πίστευα ότι ήμουν άριστερός καί στήν πράξη ήμουν δεξιός. Πίστευα ότι τό περιοδικό είχε ανάγκη χρημάτων καί έδινα καί από τό ύστέρημά μου ενώ έσείς είχατε πίσω σου όλόκληρο Μπουτάρη καί όλόκληρο Παπαλεξόπουλο. Ντροπή σας, (τέως) σύντροφοι! Άλλά ό ψεύτης καί ό κλέφτης τόν πρώτο χρόνο χαιρόνται. Η ύπηρεσία άριστερης επαγρύπνησης, παρ'α τήν ύψηση των άριστερών ιδεών, λειτουργεί καί μάλιστα λειτουργεί καλά. Ό λαϊκός αγωνιστής Τ. Μαστρογιαννόπουλος μέ ένα κείμενό του στήν Έποχή της 7ης Μαΐου, άντάξιο των πιό μεγάλων στιγμών του επαναστατικού μας κινήματος, σās ξεσκέπασε καί μου άνοιξε τά μάτια: γιατί ό λαϊκός αγωνιστής κάθησε καί έκανε αυτό πού δέν έκανα εγώ, σκέφτηκε. Σκέφτηκε καί ειπε: Έφόσον ή ύπογραφή του Έλεφάντη μπήκε σ' ένα γενικόλογό περί εκσυγχρονισμού κείμενο μαζί μέ αυτές του Μπουτάρη, του Πα-

παλεξόπουλου κ.ά., αυτό σημαίνει ότι ό Έλεφάντης καί ό Πολίτης είναι δεξιοί. Ήταν πειστικό τό έπιχειρημα του λαϊκού αγωνιστή. Μέ έπνιγαν οι τύψεις για όλα όσα είχα κάνει ενάντια στο έπαναστατικό κίνημα, αλλά ήμουν άποφασισμένος νά αντιδράσω. «Δέν θεραπεύμαστε ποτέ από τόν κομμουνισμό όταν τό έχουμε βιώσει», έγραφε ό μακαρίτης ό Νιζάν, καί εγώ, άθεράπευτος, είχα πάρει τήν άπόφασή μου: τέρμα ή συνεργασία μου μέ τόν δεξιό Πολίτη, του λοιπού μόνον στήν Έποχή θά στέλνω κείμενα, γιατί εκεί κατοικοεδρεύουν οι άδολοι επαναστάτες. Ήμουν σίγουρος για τό τί έπρεπε πιά νά κάνω.

Ό κόσμος μας, όμως, είναι ευμετάβλητος καί οι σιγουριές, άλίμονο, δέν διαρκούν πολύ. Τή Δευτέρα, διαβάζοντας Έλευθεροτυπία, διαπιστώνω ότι ό

νεοεθνικιστής Τριάντης είχε μεταγράψει τό κείμενο του λαϊκού αγωνιστή Τ. Μαστρογιαννόπουλου, ενώ τήν Τρίτη, στήν ίδια έφημερίδα, βλέπω ότι ό νεοφασίστας της «Μαύρης Τρύπας» είχε άσπαστεί τό έπιχειρημά του. Καί δάλθηκα νά σκέφτομαι μέ τόν ίδιο τρόπο πού σκεφτόταν ό λαϊκός αγωνιστής τήν Κυριακή στήν Έποχή: έφόσον τīs άπόψεις Μαστρογιαννόπουλου τīs μεταγράφουν καί τīs άσπάζονται νεοεθνικιστές καί νεοφασίστες, άρα ό Μαστρογιαννόπουλος καί ή Έποχή είναι...

Έκει σταμάτησα τό συλλογισμό μου: δέν άντεχα πιά: δέν θά βρισκόμουν άνέστιος για δεύτερη φορά μέσα σέ τρεις μέρες.

Σταύρος Κωνσταντακόπουλος
Ρέθυμνο 9/5/95

ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ «ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ»

Άγαπητέ Πολίτη

Ήθελα νά διευκρινίσω πώς ό «Νίκος Δήμου» πού περιγράφεται από τόν Διονύση Καψάλη στο τρίτο μέρος του «Λόγου περί Όρέξεως» (τ. 3) είναι άποκλήμα της

φαντασίας του συγγραφέα καί ουδεμία σχέση έχει μέ τόν πραγματικό — ό όποιος ούτε ειπε ούτε (πολύ περισσότερο) σκέφθηκε τά πράγματα πού του άποδίδονται.

Φιλικά
Νίκος Δήμου